احكام البسملة

د بسم الله الرحمن الرحيم تفسير، احكام او مسائل

مولف

محدث عصر سيد بديع الدين شاه الراشدي رحمه الله

پښتو ترجمه

عامر حسن بن نعمت الله

المكتبة الراشدية

آزاد پير جهنڈو نيو سعيد آباد سندھ پاکستان

0301-3558732, 0302-0121733

أبو محمد نصرت الله بن محمد بن بديع الدين الراشدي السندي رحمه الله

د ملاويدو پته: ۱. مکتبه رشيديه نزد جامعه محمديه يوسف اباد پشاور.

قاري شاهد الله: 0313-8638522

۲. مکتبة أبي أنس:**عامر حسن البشاوري:03165447968**

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکتبہ راشدیہ لصاحبہا (محدث بدیع الدین شاہ الراشدی) کی جانب سے عنقریب زیر طبع ہونے والی کتابیں: ان شاء اللہ

۱. عربی زبان سے اردو میں مترجم کتابیں:

- اهل الحديث هم الفرقة الناجية (اہل حدیث ہی فرقہ ناجیہ ہے)

مولف: الشیخ احمد النیسابوریؒ۔ مترجم: عامر حسن بن نعمت اللہ۔

- هدم اصول اهل البدع۔ (اہل بدعت کے قواعد کا رد)

مولف: عبداللہ موسیٰ۔ مترجم: عامر حسن بن نعمت اللہ۔

- الاربعین عن فتنة القبورین۔ (قبرپرستوں کے رد میں چالیس احادیث)
- براءة السلف من التفويض۔ (اللہ تعالی کی صفات میں تفویض سے سلف کی براءت)

مولف: احمد نجار۔ مترجم: عامر حسن بن نعمت اللہ۔

۲. عربی سے پشتو زبان مترجم کتابیں:

- الطوام المرعشة في تحريفات اهل الراى المدهشة۔(مطبوع)

مولف: المحدث سید بدیع الدین شاہ الراشدي۔ مترجم: عامر حسن بن نعمت اللہ۔

- فقہ و حدیث۔(مطبوع)

مولف: المحدث بدیع الدین شاہ الراشدي۔ مترجم: عامر حسن بن نعمت اللہ۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د بسم اللہ احکام او مسائل۔(مطبوع)

مولف: محدث بدیع الدین شاہ الراشدی۔ مترجم: عامر حسن بن نعمت اللہ۔

- توحید خالص۔

مولف: محدث بدیع الدین شاہ الراشدي۔ مترجم: عامر حسن بن نعمت اللہ۔

- ۱۰۵۰ معجزات د رسول اللہ ﷺ۔

مولف: ابو المعاطی۔ مترجم: عامر حسن بن نعمت اللہ۔

- اطیب المنح في علم المصطلح۔(مطبوع)

مولف: المحدث عبدالمحسن العباد۔ مترجم: عامر حسن بن نعمت اللہ۔

۳. اردو سے عربی میں مترجم کتابیں:

- توحید رباني۔

مولف: محدث بدیع الدین شاہ الراشدي۔ مترجم عامر حسن بن نعمت اللہ۔

عام تالیفات

- بدیع التفاسیر۔ (اردو، سندھی)

مولف: محدث بدیع الدین شاہ الراشدي

- الفتح الالھی شرح اصول الشاشي۔

مولف: عامر حسن نعمت الله البشاوري (عربي)

- تسھیل اصول الفقہ (پشتو)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولف: عامر حسن نعمت الله البشاوري

- توحيد خالص(انگلش)

للشيخ بديع الدين شاه الراشدي رحمه الله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم
المكتبه الراشدية
لصاحبها الامام ابی محمد بديع الدين السندی الراشدی رحمه الله
Ph: # 03013558732
سعيد آباد الجديدة السند باكستان

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

د شيخ بديع الدين شاه راشدي رحمه الله د مكتبى(المكتبة الراشدية العالمية) په شركت د بحر العلوم السلفية) د اشراف لاندى مونږ اراده كړى چي د شيخ رحمه الله د زندگۍ باره كي معلومات راجمع كړو او دي كتاب ته مو نوم وركړى(الفصل الربيع في حياة الشيخ بديع (رحمه الله تعالى)

مونږ ستاسو څخه بعضي معلومات غواړو هيله ده چي زمونږ سره مرسته وكړۍ كه تاسو سره د شيخ محترم كومه خاطره، فتوى يا درس يا بله كومه علمي نقطه وي يا مو ترينه اجازه اغستلي وي يا مو تري سوال جواب كړى وي يا د حديث سماع نو مونږ سره يې ضرور شريک كړى.

أبو محمد نصرت الله بن محمد بن بديع الدين الراشدي رحمهما الله تعالى
(مدير المكتبة الراشدية العالمية) نيو سعيد اباد حيدر اباد سنده پاكستان)
موبايل واټس اب نمبر ٠٠٩٢ ٠٣٠١٣٥٥٨٧٣٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیسبوک پاڼه

https://www.facebook.com/allamabadiuddinshahrashid/i

ای میل ایڈریس: almaktabaalrashidia75@gmail.com

تاریخ: ۲۰۲۱/۱۴/۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمدلله رب العالمين والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين أما بعد:

فاني أحمد الله أولا بأن أنعم علينا ببدء مشروع يحوي دراسة علمية وتحقيق كتب ومخطوطات ومن ضمن ذلك يتعاون فريقنا مع طلاب الماجستير والدكتوراة في كتابة البحوث وتحقيقها ومن البرامج التي نقوم بها بناء المساجد والمدارس والجامعات للبنين والبنات وحفر الابار وطباعة الكتب من المخطوطات والمطبوعات وكذا نقوم بمساعدة المساكين واليتامى والأرامل وتزويج النساء من الفقراء والمساكين وترجمة الكتب الى لغات عدة.

ونخبركم علما أن بعض المحققين عملوا على مخطوطات وكتب الشيخ بديع الدين شاه الراشدي والشيخ محب الله الراشدي مثلا: عمل الشيخ شكيل فكتب رسالة الماجستير على كتاب الشيخ باسم خدمات النبي صلى الله عليه وسلم وكتب الأخ عبدالقدير رسالة قدمت لنيل درجة الماجستير في اللغة العربية بجامعة بنجاب باسم (الشيخ بديع الدين الراشدي،حياته ومؤلفاته مع تحقيق مخطوطه:رفع الارتياب عن حكم الأصحاب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وكتب الطالب عمر عزلان بحثا موضوعه جهود الشيخ رشد الله بن رشيد الدين شاه الراشدي في خدمة الأحاديث المنسوبة الى الامام أبي حنيفة بالجامعة الاسلامية بماليزيا وقد قال أبو محمد بديع الدين شاه الراشدي:ليس فيه رواية واحدة ثنائية بسند صحيح.

وقام الشيخ حماد أنس المدني بكتابة رسالة باسم (الشيخ بديع الدين الراشدي جهوده ومنهجه في العقيدة والتوحيد)بالجامعة الاسلامية بالمدينة.

وقام المحقق رياض عاقب من ملتان بتحقيق كتاب الشيخ المسمى(السمط الابريز على مسند عمر بن عبدالعزيز)ولم يكتمل بعد.

وقام الأخ اسامة بن ارشاد بكتابة رسالة عن التعريف بكتب الشيخ بديع الدين رحمه الله.

وقام الأخ عبدالقدير بتحقيق كتاب (الاعلام برواة الامام)لجدي أبي تراب وقد جمع المؤلف في هذا الكتاب أسماء الرواة يبلغ عددهم (٨٦٧) راويا وهم الرواة الذين يروي عنهم أبو حنيفة رحمه الله جمعها من كتاب (مسند الامام أبي حنيفة) لأبي مؤيد محمد بن محمود الخوارزمي والمسند المنسوب الى موسى بن زكريا الحصفكي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وقام الأخ عبدالغفار بتحقيق تفسير الشيخ المسمى(بديع التفاسير)باللغة السندية وهي رسالة الدكتوراة بجامعة سنده.

وقد طبع(بديع التفاسير باللغة السندية) وسيطبع قريبا باللغة الأردية ان شاءالله.

وقام الأخ الشيخ سرور الالهي بتحقيق مخطوط (من كان له إمام فقراءة الإمام له قراءة) في مركز التربية الاسلامية فيصل باد.

وكتب الدكتور أبو أنس عبدالعزيز رسالة قدمت لنيل درجة الدكتوراة في جامعة سنده عن خدمات المكتبة الراشدية باللغة السندية.

والشيخ ارشاد أحمد النيبالي بدأ بتحقيق مخطوط مقدمة بديع التفاسير باللغة العربية في جامعة أم القرى بمكة المكرمة ولكنه لم يكتمل بعد.

وترجم كل من الشيخ أبي حبان كامران وأبي خزيمة عمران ونوشيروان في فرنسا كتب الشيخ بديع الدين رحمه الله الى اللغة الانجليزية والفرنسية.

والشيخ أحرار محمد شريف شرع في تحقيق بعض المخطوطات والمطبوعات ولم يكمل بعد.

وقام الأخ الشيخ أبو الحسن فراز في مدينة المنورة بكتابة رسالة عن حياة الشيخ في مركز أهل الحديث والمسجد الفردوس والمدرسة

(c) ketabton.com: The Digital Library

المحمدية الراشدية العالمية والمكتبة الراشدية العالمية في منطقة نيو سعيد باد سنده باكستان فلله الحمد.

وكتب الطالب حماد أنس رسالة باسم (الشيخ بديع الدين الراشدي جهوده ومنهجه في العقيدة والتوحيد)بالجامعة الاسلامية المدينة المنورة.

وقام الدكتور مسعود السندي بتحقيق بعض مخطوطات الشيخ وطباعة كتبه.

وندعو الله أن يغفر الذنوب لجميع المسلمين والمسلمات والمؤمنين والمؤمنات الأحياء منهم والأموات في كل مكان يا أرحم الراحمين

ونرجو من المشايخ والعلماء والفضلاء وتلامذة ومعاصري جدي الأمجد رحمه الله تعالى أن يساعدونا في جمع العلم والنشر والطباعة والتوفيق بيد الله وفقنا الله وإياكم للخير.

وندعو جميع الاخوة الذين لهم باع في تحقيق المخطوطات أن يزوروا مكتبة الشيخ رحمه الله ويزودونا بعلمهم.

ومن أراد أن يطبع كتابا من كتب الشيخ أو ترجمته الى أية لغة فعليه أن يستأذن صاحب المكتبة ويتصل به.

والذي بين أيديكم كتاب لجدي الأمجد أبي محمد بديع الدين شاه الراشدي رحمه الله المسمى(أحكام البسملة) والكتاب فيه تفصيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وتحقيق دقيق عن أحكام البسملة خصوصا مسألة الجهر ببسم الله والكتاب قام بترجمته أخي الكريم عامر حسن البشاوري من الأردية الى البشتو فأحسن وأتم حقه باذن الله وجزاه الله عنا وعن المسلمين خير الجزاء وهذا الكتاب في الأصل مقتبس من بديع التفاسير للشيخ،والشيخ رحمه الله له كتاب اخر يحتوي على ٣٠٠ صفحة تقريبا عن مسألة الجهر ببسم الله.

وها نحن نطبعه تحت اشراف المكتبة الراشدية للمحدث أبي محمد بديع الدين رحمه الله.

وأجزنا الأخ عامر حسن البشاوري(حفظه الله) لطباعة الكتب لجدي.

أخوكم في الله:أبو محمد نصرت الله بن محمد بن بديع الدين شاه الراشدي رحمهما الله.

موبايل نمبر:٠٣٠١٣٥٥٨٧٣٢

فيسبوک پاڼه

https://www.facebook.com/allamabadiuddinshahrashid/i

ای میل ایڈریس: almaktabaalrashidia75@gmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی خپل پیغمبر او د هغه امت ته تعلیم ورکړی،چې هر کار په بسم الله سره شروع کړي،ځکه د الله تعالی نوم د برکتونو نه ډک دی:﴿**تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ**[1]﴾
ډېر برکتي دی ستا د رب نوم، چې د جلال او د اکرام (عزت ورکولو) والا دی.

لکه څرنګه چې د الله ذات مقدس او بابرکت دی:﴿**بِسْمِ اللَّهِ الرحمن الرحيم تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ**[2]﴾
ډېر برکت والا دی هغه ذات چې خاص د هغه په لاس کې بادشاهي ده، او هغه په هر شي باندې ښه قادر دی.

﴿**اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ**﴾[3]
الله هغه ذات دی چې تاسو لپاره یې ځمکه قرار ځای او اسمان چت ګرځولی دی او ستاسو صورتونه یې جوړ کړي دي، پس ستاسو صورتونه یې ښکلي جوړ کړي دي او تاسو ته یې له پاکیزه څیزونو نه

---

[1] الرحمن: (۷۸)

[2] الملک: (۱)

[3] المؤمن: (٦٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

رزق عطا کړی دی، دغه الله ستاسو رب دی، نو الله رب العالمین ډېر برکتي دی.

دي وجې نه هر کار د الله په نوم سره شروع کول،اسلامي تعلیم دی،او دلته يو څو احکام د بسم الله متعلق ذکر کولی شي:

۱ـ د قران کریم د تلاوت په ابتدا کې،یا د بل کوم کتاب په شروع کې:

الله تعالی فرمايي:﴿**بِسْمِ اللَّهِ الرحمن الرحيم اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ**﴾[٤]

ته د خپل هغه رب په نامه سره ولوله چې پيدا کړي يې دي (ټول مخلوقات)

۲ـ د خط یا رسايلو د ليکلو په وخت:

لکه دسليمان عليه السلام په واقعه کې راځي:﴿**قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرحمن الرحيم**﴾[٥]

هغې وويل: ای سردارانو! بېشکه زه چې يم، ما ته يو ډېر عزتناك ليك راغورځول شوی دی بېشکه دا د سليمان له جانبه (راغلی) دی او

---

[٤] العلق: (۱)

[٥] النمل: (۲۹ـ۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېشکه هغه (داسې) دی: د الله په نامه سره (شروع کوم) چې ډېر زيات مهربان، بې حده رحمت کوونکی دی.
او رسول الله چې کافرو بادشاهانو ته کوم خطونه ليکلي وو،د هغې په شروع کې بسم الله وه،او د سلفو هم دا طريقه وه،امام بخاري -رحمه الله- باب قايم کړی((د رسايلو په ابتدا کې د بسم الله د ليکلو بيان))[٦]
پدې باب کې يې د زيد بن ثابت -رضي الله عنه-حديث نقل کړی،چې هغه معاويه ته خط ليږلی وو،او په ابتدا کې يې بسم الله ليکلې وه،او د حسن بصري څخه روايت دی،چې بسم الله بايد د رسايلو په شروع کې وليکل شي،او ددې باب نه پس متصل يو بل باب کې يې د ابن عمر -رضي الله عنه-څخه پدې معنی روايات نقل کړي،ابو بکر -رضي الله عنه-بحرين ته د زکات د جمع کولو باره کې رساله ليکلې وه،او په شروع کې يې بسم الله وه[٧].
تنبيه: د عوامو دا عادت دی،چې د خط په ابتدا کې(٧٨٦) ليکي،او دا عذر پيش کوي،چې پدې سره د قران الفاظ د بې عزتۍ څخه محفوظ گرځي،ليکن دا گمان غلط دی،ځکه دا عمل نه د رسول الله څخه ثابت دی،او نه د سلفو څخه،لهذا په دين کې نوی کار دی،او

---

[٦] الادب المفرد (طبع مصر ص١٦٣،طبع پاکستان ص٢٨٨)
[٧] مشکاة (ص١٥٨باب ما يجب فيه الزکاة بحواله بخاري)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا عذر هم غلط دی،ځکه ددوی د خبرې نه لازم راځي،چې (۷۸۶) د قران الفاظ ندي،نو چې د قران الفاظ نشو نو بیا د بسم الله قایم مقام څنګه جوړیدی شي،او که ته دا وایي:چې دا عدد د بسم الله بدل او عوض دی،نو بیا ددې بې عزتي هم کول نارواه ده،او ددې عمل د رد لپاره دومره کافي ده،چې رسول الله کافرو بادشاهانو ته د خط په ابتدا کې بسم الله لیکلې وه،حالانکه د هغوی په لاس کې د خط واقع کیدلو کې د بې عزتی ډیره خطره وه.

۳ـ د صلح خط په ابتدا کې:

د کاغذونو او صلح خط په شروع کې د بسم الله لیکل مسنون دي،ځکه رسول الله چې د حدیبیه په صلح کې د مشرکانو سره د صلح خط لیکلی وو، د هغې په ابتدا کې یې بسم الله لیکلې وه.[۸]

۴ـ د خوراک په ابتدا کې:

په بخاري او مسلم کې د عمرو بن ابي سلمة څخه روایت دی،چې رسول الله ماته حکم وکړ، **((سَمِّ اللَّهَ، وكُلْ ممَّا يَلِيكَ))**[۹]

چې بسم الله وایه په او په ښي لاس خوراک کوه.

---

[۸] بخاري (۳۷۹/۱)

[۹] رواه البخاري في كتاب الأطعمة، باب التسمية على الطعام والأكل باليمين ٥/ ٢٠٥٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مسلم کې د حذيفة -رضي الله عنه-څخه روايت دی،چې رسول الله فرمايي: **((إِنَّ الشَّيْطَانَ يَسْتَحِلُّ الطَّعَامَ أَنْ لا يُذْكَرَ اسْمُ اللهِ عليه))**[١٠]

شيطان د خلکو خوراک د ځان لپاره حلال ګڼي،هغه خوراک چې بسم الله يې په ابتدا کې ونه لوستل شي.

په طبراني کې حديث راغلی،چې رجال يې ثقات دي،د رسول الله يو غلام سلمی -رضي الله عنه-طعام تيار کړ،او رسول الله او صحابه و تناول کړ،او رسول الله پدې دوران کې يو اعرابي ته وفرمايل: **((سَمِّ اللَّهَ وكل مِنْ أَدْنَاهَا وَشَبِع مِنْهَا وَفَضَلَت))**

بسم الله ووايه او د خپلې مخې نه خوراک کوه،نو هغه ښه موړ شو، او بيا هم طعام باقي پاتې شو.[١١]

د ابن سني په کتاب[١٢] کې د يو صحابي نه روايت دی،چې هغه اته کاله د رسول الله خدمت کړی وو،وايي: **((أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِذَا قرب إِلَيْهِ يَقُولُ بِسْمِ اللَّهِ))**

کله چې به رسول الله ته طعام وړاندې کړی شو، نو بسم الله به يې لوستله.

---

[١٠] رواه أبو داود في سننه (٣٧٦٦) ، والإمام أحمد في مسنده (٢٣٢٤٩) .

[١١] مجمع الزوائد للهيثمي (٢٢/٥)

[١٢] عمل اليوم والليلة (ص١٦٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنبيه: كه د كار په ابتدا كې بسم الله هيره شي،نو څه وخت چې راياده شوه،نو ((**بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِره .**)) دې ولولي.[13]

٥- د اوبو څكښلو نه مخكې:

د ابن عباس -رضي الله عنه-څخه روايت دی،چې رسول الله ﷺ فرمايي: ((**وسَمُّوا إذا أنتم شَرِبتم، واحمَدوا إذا أنتم رفعتم**))[14]
كله چې تاسو د يو شي د څكښلو اراده وكړئ،نو بسم الله وايئ،او وروسته الحمدلله.

د نوفل بن معاوية -رضي الله عنه-حديث ددې لپاره شاهد دی،چې هغې كې راغلي:رسول الله به د اوبو څكښلو نه مخكې بسم الله ويله او وروسته به يې الحمدلله.[15]

٦- په سورلۍ باندې د سوريدو په وخت:

په قران كې الله فرمايي: ﴿**وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا ۚ إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ**﴾[16]

---

[13] (مشكاة ص٣٧١،الاذكار للنووي ص ٢٠٥)

[14] رواه الترمذي في "السنن" (١٨٨٥)

[15] (عمل اليوم والليله ص١٢٦) او (مجمع الزوايد ج٥ ص٨١)

[16] هود: (٣١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه وويل: په دې کې سواره شئ (او وايئ:) د الله په نامه سره د دې روانېدل او د دې ودرېدل دي، بېشکه زما رب يقيناً ډېر بخښونکی، بې حده رحمت کوونکی دی.

د علي -رضي الله عنه-څخه روايت دی،چې**((أردفَ عَلِيٌّ بنُ أبي طالِبِ رجلًا فلمَّا وضعَ رِجلَه في الرِّكابِ قال بسمِ اللَّهِ فلمَّا استَوى قال الحمدُ للهِ وَكبرَ ثلاثًا وَهللَ ثلاثًا ثُمَّ قال رَبِّ إنيِّ ظَلَمتُ نَفسي فاغفِر لي ، إنَّهُ لا يغفِرُ الذُّنوبَ إلاَّ أنتَ ثُمَّ ضحِك فقال لهُ الرجالُ ما أضحَكَكَ يا أميرَ المؤمنينَ قال أردَفَني النَّبيُّ صَلَّى اللَّهُ عليهِ وسلَّمَ ثمَّ فعلَ كَما رأيْتُني فعَلتُ فضحِك فقلتُ ما أضحَكَكَ يا رسولَ اللَّهِ قال ربنًا تباركَ وتعالىَ يعجَبُ بقولِ عبدِه يعلمُ أنَّهُ لا يغفِرُ الذنوبَ إلا هوَ))**[17]

د رسول الله لپاره سورلۍ حاضره کړی شوه،بیا چې پرې سور شو نو بسم الله يې ولوسته،او دا دعا:د کمال صفتونه ټول الله لره خاص دي،هغه رب چې زمونږ لپاره يې دا سورلۍ تابع کړې،که د هغه فضل او احسان نه وی،نو مونږ ددې طاقت نه لره،او بیشکه مونږ ټول به خامخا د الله طرفته واپس کيږو،بيا يې درې مرتبه ((الحمدلله)) او درې مرتبه ((الله اکبر)) او بيا يې دا دعا ولوسته:الله ته پاک يې،ما په ځان باندې ظلم کړی،ته ماته بخشش وکړه،ځکه ستا نه علاوه بل

---

[17] تفسير القرطبي ص ٤٩٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک د ګناه معاف کولو طاقت نلري،ددې نه پس علي -رضي الله عنه-مسکی شو،چا ترینه پوښتنه وکړه،څه وجه ده؟هغه وویل:رسول الله هم داسې کړي وو،او فرمایلي یې وو:کله چې بنده د الله څخه بخشش طلب کړي نو الله تعجب کوي،او وایي:چې زما بنده ته پته ده چې زما نه علاوه بل څوک د ګناه په معاف کولو قادر ندی.

ددې مساله باره کې د عمر او په (ص ۳۴) باندې د حسین -رضي الله عنه-څخه هم داسې حدیث ثابت دی.[۱۸]

۷-د اودس شروع کولو په وخت:

د ابو هریرة -رضي الله عنه-څخه روایت دی چې رسول الله ﷺفرمایي: ((**لا وضوءَ لِمَن لم يَذْكُرِ اسمَ اللهِ عليه**))[۱۹]

د هغه کس اودس نه کیږي چې بسم الله ونه وایي.

ددې حدیث په سند کې معمولي کلام دی،مګر دا په دوه سندونو سره روایت شوی دی،او ددې باب متعلق د صحابه کرامو نه نور احادیث هم نقل دي،لکه په مسند احمد،دارمې،ابن ماجه،صحیح ابن السکن،مسند بزار،دارقطني،حاکم او بیهقي وغیره کې د ابو سعید خدري نه پدې معنی حدیث نقل دی،او په ترمذي،ابن ماجه،مسند احمد،دارقطني،احمد وغیره کې د سعید بن زید

---

[۱۸] عمل الیوم واللیله (ص ۱۳۳)

[۱۹] رواه الترمذي (۲۵) وحسنه الألباني

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه،په مسند بزار،مصنف ابن ابي شيبة كې د عائشة -رضي الله عنها- څخه،او په ابن ماجه،طبراني،كې د سهل بن سعد -رضي الله عنه-په روايت سره،په (كتاب الكنى)د ابو بشر دولابي كې،او د بغوي په كتاب (الصحابه)،او طبراني په (المعجم الاوسط) كې د ابو سبرة او ام سبرة نه روايت كړى،او ابن عدي -رحمه الله- په خپل كتاب (الكامل) كې د علي بن ابي طالب -رضي الله عنه-څخه روايت كوي،عبدالملك بن حبيب الاندلسي د انس -رضي الله عنه-څخه روايت كوي،لهذا ددومره شواهدو او سندونو د كثرت په وجه دې حديث ته تقويت ميلاويږي،دې وجې نه ابن حجر -رحمه الله- فرمايي: **((وَالظَّاهِرُ أَنَّ مَجْمُوعَ الْأَحَادِيثِ يَحْدُثُ مِنْهَا قُوَّةٌ تَدُل عَلَى أَنَّ لَهُ أَصْلًا))**[٢٠]

دا دومره زيات سندونه پدې دلالت كوي چې دا حديث څه اصل لري او ثابت دى.

او امام ابو بكر بن ابى شيبة -رحمه الله- فرمايي: **((ثَبَتَ لَنَا أَن النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَهُ))**

د سندونو دكثرت په وجه مونږ ته دا خبره ښكاره شوه چې دا حديث د رسول الله څخه ثابت دى.

---

[٢٠] التلخيص الحبير (ج١ ص٧٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن سيد الناس -رحمه الله- په شرح د ترمذي کې ليکلي((د بسم الله متعلق د اودس په شروع کې بعضې حسن صريح احاديث موجود دي او بعضې احاديث نور هم شته چې صحيح دي،ليکن صريح ندي))

امام شوکاني فرمايي:((پدې باب کې د ابو هريرة -رضي الله عنه- حديث دومره کمزوری ندی،چې بالکل ساقط کړی شي،بلکه د متعدد سندونو په وجه د حسن درجې ته رسيږي))[٢١]

ددې نه علاوه د ډيرو صحابه کرامو عمل ددې تاييد کوي،او زما نيکه (ابو تراب رشدالله) فرمايي((ددې حديث د ډيرو سندونو په وجه ضعف ختميږي))[٢٢]

دارنګه ابن الهمام دې حديث ته حسن ويلي،[٢٣]او د اودس په شروع کې يې بسم الله ويل واجب ګرځولي دي،دغه شان امام شوکاني وايي((بسم الله لوستل واجب دي))[٢٤]

دا رنګه عبدالحي لکهنوي هم ورته واجب وايي[٢٥]،او د حديث د الفاظو مطلب هم دادی،چې د بسم الله نه بغير اودس نه کيږي،او د انس-

---

[٢١] الدراري المضيئة شرح الدرر البهية (ص٤٥)

[٢٢] سمر اخرت (ص ١٦)

[٢٣] فتح القدير شرح الهداية (١-١٥)

[٢٤] (نيل الاوطار) او (الدراري المضيئة)

[٢٥] احکام القنطرة في احکام البسملة (ص ١٢٣٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

رضي الله عنه-نه روايت دی چې((**نظَرَ أصحابُ رسولِ اللهِ صلَّى اللهُ عليه وسلَّمَ وَضوءًا فلمْ يَجِدوا؛ فقال النَّبيُّ صلَّى اللهُ عليه وسلَّمَ: هاهُنا ماءٌ؟ فأُتيَ به، فرَأيتُ النَّبيَّ صلَّى اللهُ عليه وسلَّمَ وضَعَ يدَه علَى الإناءِ الذي فيه الماءُ، ثُمَّ قال: تَوَضَّؤوا بِسمِ اللهِ، فرَأيتُ الماءَ يَفورُ مِن بينِ أصابعِه، والقَومُ يَتوَضَّؤونَ حتى فَرَغوا مِن آخِرِهم، قال ثابتٌ: قُلتُ لأنسٍ: كم تُراهم كانوا؟ قال: نحوًا من سَبعينَ رَجُلًا**))[٢٦]

يو صحابي د اوبو لټون کوو نو نبي ﷺوفرمايل:ايا تاسو کې د چا سره اوبه شته،بيا يو لوخي کې اوبه راوړلی شوې،نبي ﷺپه هغې کې خپل لاس کېخوده،او ويې فرمايل:په بسم الله سره اودس شروع کړئ،ما کتل چې د هغه د ګوتو لاندې اوبه د چينې پشانته رواني وې،تر دې چې ټولو خلکو پرې اودس وکه،تقريبا اويا کسان وو.

پدې حديث کې د بسم الله لوستلو باره کې امر راغلی دی،او امر د اهل اصولو (اصول فقه د علماو) په نزد د وجوب لپاره وي،دې وجې نه امام نسايي -رحمه الله- پدې حديث باندې دارنګه باب قايموي((باب التسمية عند الوضوء))

يعني ددې حديث نه ثابتيږي چې د اودس په شروع کې بسم الله لوستل پکار دي.

---

[٢٦] سنن نسايي(١-١١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنگه د ابو هريرة -رضي الله عنه-نه روايت نقل کوي چې **((قَالَ رَسُولُ اللَّهِ يا أباهريرة إِذَا تَوَضَّأْت فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ والحمدلله فَإِنَّ حَفَظَتَك لَا تَسْتَرِيح تَكْتُبُ لَك الْحَسَنَاتِ حَتَّى تُحدثَ مِنْ ذَلِكَ الْوُضُوء))**[27]

نبي ﷺ هغه ته حکم کړی وو:ای ابو هريرة،د اودس په شروع کې (بسم الله) او (الحمدلله) وايه،او څو پوري چې ته اودس کې يې ملايکې به ستا نيکۍ ليکي.

هيثمې -رحمه الله- فرمايي:ددې حديث سند حسن دی.[28]

۸ ـ ۹ـ مسجد ته دداخليدو او وتلو په وخت دعا:

د انس -رضي الله عنه-څخه روايت کوي: **((كان رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اذا دَخَلَ فِي الْمَسْجِدِ قَالَ : بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَإِذَا خَرَجَ قَالَ : بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ))**[29]

رسول الله ﷺ به مسجد ته د ننوتو په وخت بسم الله ويله او د وتلو په وخت به يې بسم الله ويله او بيا درود.

---

[27] امام طبراني معجم صغير (ص ۳۸ هندي نسخه)، (ص۷۳مصري)

[28] مجمع الزوايد (۱ـ۲۰۰)

[29] عمل اليوم والليلة

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې معنى باندې يو بل حديث په ترمذي[٣٠] او ابن ماجه[٣١] کې د فاطمة -رضي الله عنها- څخه روايت کوي،چې د تير حديث لپاره شاهد گرځي.

١٠ـ کور ته دداخليدو په وخت:

د جابر -رضي الله عنه-څخه روايت دی چې رسول الله ﷺفرمايي:

((إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ، فَذَكَرَ اللَّهَ عِنْدَ دُخُولِهِ وَعِنْدَ طَعَامِهِ، قَالَ الشَّيْطَانُ: لا مَبِيتَ لَكُمْ، وَلَا عَشَاءَ، وإِذَا دَخَلَ، فَلَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ دُخُولِهِ، قَالَ الشَّيْطَانُ: أَدْرَكْتُمُ المَبِيتَ، وإِذَا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ طَعَامِهِ، قَالَ: أَدْرَكْتُمُ المَبِيتَ وَالْعَشَاءَ. وفي روايةٍ : وإِنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللهِ عِنْدَ طَعَامِهِ، وإِنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللهِ عِنْدَ دُخُولِهِ))[٣٢]

څوک چې کور ته د ننوتلو په وخت او ډوډۍ خوړلو په شروع کې بسم الله ووايي،نو شيطان خپلو ملگرو ته وايي نه ستاسو لپاره دلته د پاتې کيدو ځاي شته او نه د خوراک لپاره څه شی،او څوک چې کور ته داخل شي او بسم الله ونه وايي نو شيطان خپلو ملگرو ته وايي دلته ستاسو لپاره ځاي هم شته او خوراک هم.

او د ابو مالک اشعري -رضي الله عنه-څخه روايت دی چې رسول الله

[٣٠] (١-٤٣)

[٣١] (ص٥٦)

[٣٢] صحيح الأدب المفرد للإمام البخاري (٢٤٦٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ﷺفرمايي:څوک چې کور ته دداخلیدو اراده وکړي نو دا دعا دې ولولي: **((اللَّهمَّ إنيِّ أسأَلُكَ خيرَ المولجِ وخيرَ المخرَجِ بسمِ اللَّهِ ولجنا وبسمِ اللَّهِ خرجنا وعلى اللَّهِ ربِّنا توَكَّلنا))** [۳۳]

اى الله زه ستا نه دداخلیدو او وتو خیر غواړم او مونږ د الله په نوم سره کور ته داخلیږو او وځو او په خپل رب باندې توکل کوو،او بیا دی د کور په خلکو باندې سلام وکړي.

۱۱ـ د کور نه د وتلو په وخت:

د ام سلمة -رضي الله عنها- نه روايت دی چې رسول الله ﷺبه د کور نه د وتلو په وخت دا دعا ويله: **((باسمِكَ ربيِّ، إنيِّ أعوذُ بكَ أنْ أزِلَّ أو أَضِلَّ، أو أَظلِمَ أو أُظلَمَ، أو أَجهَلَ أو يُجهَلَ عليَّ))** [۳٤]

زه د الله په نامه د کور نه وځم،او په هغه مې اعتماد کړی،اى الله زه ستا پناه غواړم ددې نه چې گمراه شم،يا مې څوک گمراه کړي،يا خوى شم،يا مې څوک خوى کړي،يا چا باندې ظلم وکړم،يا راباندې څوک ظلم وکړي،يا زه د چا سره د جهالت معامله وکړم،يا ما سره د جهالت معامله وکړی شي.

په ترمذي او ابو داود کې راغلي دي،چې رسول الله ﷺبه ددې دعا د لوستلو په وخت اسمان ته نظر اوچتوو.

---

[۳۳] رواه مسلم رقم الحديث: (۲۰۱۸)

[۳٤] نتائج الأفكار في تخريج أحاديث الأذكار(13523)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنگه د انس -رضي الله عنه-نه روایت دی چې نبي ﷺفرمايي((څوک چې د کور نه د وتلو په وخت دا دعا ولولي: **((باسمِ اللهِ، تَوكَّلتُ على اللهِ، لا حَولَ ولا قُوَّةَ إلَّا باللهِ))**[٣٥]

زه د الله په نوم سره وځم،او هغه باندې توکل کوم،د هغه نه علاوه د چا سره نه قدرت شته او نه طاقت.

نو ملايکې ورته وايي:تاته هدايت وکړی شو،ستا لپاره دا دعا کافي شوه،او ته د هر شر نه محفوظ کړی شوې،او شيطان د هغه نه جدا منډې وهي.

١٢ـ په مونځ کې د (التحيات) ويلو نه مخکې:

د جابر -رضي الله عنه-نه روايت دی،چې رسول الله ﷺمونږ ته (التحيات) رازده کړ چې په شروع کې يې بسم الله وه.[٣٦]

او د عبدالله بن عمر -رضي الله عنه- عمل نقل دی چې هغه به د (التحيات) نه مخکې (بسم الله) لوستله.[٣٧]

دې باره کې د عمر او عائشة (رضي الله عنهما) اثر هم موجود دی.[٣٨]

فايده: په عام صحيح احاديثو کې د (التحيات) نه مخکې (بسم الله) ويل نشته،خصوصا د ابن مسعود -رضي الله عنه-حديث د کوم په

[٣٥] رواه أبو داوود في سننه (٤٤٣١)

[٣٦] سنن (٢ـ١٤١)

[٣٧] موطأ د امام مالک (ص ٣١)

[٣٨] بيهقي (٢ـ١٤٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحت باندې چې د محدثینو اتفاق دی،دي کې هم د بسم الله ذکر نشته،دي وجې نه اکثر محدثین وايي:مسنون داده چې تشهد د (التحيات) نه شروع شي ليکن په بعضې احاديثو کې ددې لوستل ثابت دي،او د بعضې صحابه و عمل هم دی لهذا بسم الله ويل جايز دي او بدعت ندی.

۱۳-۱۴-۱۵: د کور او بچو په باره کې مهم حکم:

د جابر -رضي الله عنه-نه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم: **((إِذَا كانَ جُنْحُ اللَّيْلِ، أَوْ أَمْسَيْتُمْ، فَكُفُّوا صِبْيَانَكُمْ، فإِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْتَشِرُ حِينَئِذٍ، فَإِذَا ذَهَبَ سَاعَةٌ مِنَ اللَّيْلِ فَخَلُّوهُمْ، وَأَغْلِقُوا الأَبْوَابَ، وَاذْكُرُوا اسْمَ اللهِ، فإِنَّ الشَّيْطَانَ لا يَفْتَحُ بَابًا مُغْلَقًا، وَأَوْكُوا قِرَبَكُمْ، وَاذْكُرُوا اسْمَ اللهِ، وَخَمِّرُوا آنِيَتَكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللهِ، ولو أَنْ تَعْرُضُوا عَلَيْهَا شيئًا، وَأَطْفِئُوا مَصَابِيحَكُمْ.))**[٣٩]

کله چې شپه راشي نو خپل ماشومان په کورونو کې بند ساتئ،ځکه پدې وخت کې شيطانان خپريږي،بسم الله وايئ او دروازې بندوئ،ځکه دروازه چې دارنګه بنده کړی شي نو شيطان يې د کولاوولو طاقت نلري،دارنګه بسم الله وايئ، او د مشکيزو خولې بندوئ،لوخی پټوئ،او لاټين او ډيوه بندوئ.

۱۶- د جماع کولو نه مخکې:

[٣٩] الجامع الصحيح المسند من حديث رسول الله وسننه وأيامه_(6216)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابن عباس -رضي الله عنه-ما څخه روايت دی چې رسول الله ﷺفرمايي: ((**بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وجَنِّبِ الشَّيْطَانَ ما رَزَقْتَنَا، فَرُزِقَا ولَدًا لَمْ يَضُرَّهُ الشَّيْطَانُ**))[٤٠]

كه تاسو كې څوک د خپلې ښځې سره د جماع كولو نه مخكې دا دعا ولولي :ای زما ربه مونږ د شيطان د شر نه محفوظ كړه او كوم اولاد چې ته يې مونږ ته عطا كوې هغوی هم د شيطان څخه وساته.

نو كه اولاد يې پيدا شو شيطان به ورته هيڅ ضرر ورنكړي.

۱۸ـ بيت الخلا ته د ننوتو نه مخكې:

د انس -رضي الله عنه-څخه روايت نقل كړی چې رسول الله ﷺفرمايي: ((**إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْخَلاَءَ فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ**))[٤١]

كله چې يو تن بيت الخلا ته د ننوتلو اراده وكړي نو بسم الله دې ووايي.

او ابن السني د انس -رضي الله عنه-يو بل حديث هم ذكر كړی چې د تير حديث تاييد كوي،او د علي -رضي الله عنه-حديث هم ددې لپاره شاهد دی چې مشكاة[٤٢] كې په حواله د ترمذي سره موجود دی.

۱۸ـ اوده كيدو په وخت:

[٤٠] صحيح البخاري (الرقم: ٣٢٧١)

[٤١] ابن السني په خپل كتاب(ص٧)

[٤٢] (ص٤٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حذيفه -رضي الله عنه-څخه او په مسلم کې د براء بن عازب -رضي الله عنه-څخه حديث نقل دی چې رسول الله ﷺبه د اوده کيدو نه مخکې دا دعا لوستله: **((باسْمِكَ اللَّهُمَّ أَمُوتُ وأَحْيَا))**[٤٣]

ای الله زه ستا په نامه سره مرم او ستا په نوم سره راژوندی کيږم.

د ابو هريرة -رضي الله عنه-څخه روايت دی چې رسول الله ﷺمونږ ته د اوده کيدو په وخت ددې دعا د لوستلو تعليم راکړی: **((سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبيِّ بكَ وَضَعْتُ جَنْبِي، وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي، فَاغْفِرْ لَهَا، وإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بما تَحْفَظُ به عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ.))**[٤٤]

ای زما رب زه ستا په نوم سره ويده کيږم،خپل طرف په بستره باندې گدم،او ستا په حکم سره به يې راوچتوم،که چيرته ته زما روح بند کړې نو رحم پرې وکړه،او که پريږدې يې نو حفاظت يې وکړه لکه څرنگه چې ته د خپلو نيکو بنده گانو حفاظت کوې.

١٩ـ بازار ته د داخليدو په وخت:

د بريدة بن حصيب -رضي الله عنه-څخه روايت دی چې رسول الله ﷺبه بازار ته دداخليدو په وخت دا دعا لوستله: **((بسمِ اللهِ ، اللهم إني أسألُك من خيرِ هذه السوقِ وخيرِ ما فيها ، وأعوذُ بكَ من شرِّها**

[٤٣] الجامع الصحيح المسند من حديث رسول الله وسننه وأيامه (٦٢١٦)

[٤٤] صحيح مسلم (٣٠٨٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشرِّ ما فيها ، اللهم إني أعوذُ بك أن أصيبَ فيها يمينًا فاجرةً ، أو صفقةً خاسرةً))[٤٥]

زه د الله په نوم داخليږم،ای الله زه ستا څخه د بازار او پدې کې د موجوده مخلوق خير غواړم او د بازار د شر او پدېکښ د موجوده مخلوق د شر نه ماته حفاظت راکړې،ای الله ددروغو د قسم او تاوان څخه ما محفوظ کړې.

۲۰ـ د جنګ شروع کولو په وخت:

د بريدة -رضي الله عنه-څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه به کله يو لښکر د جنګ لپاره ليږه نو هغوی ته به يې د الله د خوف او ويري تلقين کوو او امير ته به يې وصيت کوو چې د خپلو کشرانو سره ښه معامله وکړي،او فرمايل به يې: **((اغْزوا باسمِ اللهِ))**[٤٦] د الله په نوم سره د الله په لاره کې جهاد وکړئ.

۲۱ـ د ذبح په وخت:

الله تعالی فرمايي: **((فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ))**[٤٧]

---

٤٥ ابن السني (ص٥٠)

٤٦ السنن (١٣٣٧٠)

٤٧ الانعام: (١١٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو تاسو له هغې (مذبوحې) څخه خورئ چې په هغې د الله نوم یاد کړی شوی وي، که چېرې تاسو یئ چې د هغه په ایتونو ایمان لرونکي یئ.

بل مقام کې فرمایي: ﴿**وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ۗ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ۖ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ**﴾[٤٨]

او تاسو له هغې (مذبوحې) څخه خوراك مه کوئ چې په هغې باندې د الله نوم نه وي یاد کړی شوی او بېشکه دا (خوراك کول) خامخا فسق (نافرماني) دی اوبېشکه شیطانان یقینًا خپلو دوستانو ته وسوسې اچوي، د دې لپاره چې له تاسو سره جگړه وکړي او که چېرې تاسو د هغوی اطاعت وکړئ، (بیا نو) بېشکه تاسو (هم) خامخا مشرکان یئ.

د رافع بن خدیج -رضي الله عنه-څخه روایت دی چې رسول الله ﷺفرمایي((**ما أنْهَرَ الدَّمَ وذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ**))[٤٩]

کومه چاړه چې دومره تیره وي(یا بل شی) چې وینه تویه کړي او د الله نوم پرې واغتسل شي نو دا قسم حیوان خوړلی شئ.

۲۲ـ د قرباني حیوان ذبح کولو په وخت:

[٤٨] الانعام: (١٢١)

[٤٩] الجامع الصحيح المسند من حديث رسول الله وسننه وأيامه(6216)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انس -رضي الله عنه-څخه روايت دی چې نبي ﷺ د قربانۍ ګډ راځملوو او په څټ يې ورله ښپه کيخوده بيا يې (بسم الله الله اکبر) ولوسته.[50]

د عائشة -رضي الله عنها- څخه روايت دی چې نبي ﷺ به د قربانۍ څناور ذبح کولو په وخت بسم الله ويله.[51]

۲۳ـ د ښکار په وخت د تير وغيره ويشتلو په وخت:

د انس -رضي الله عنه-څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ ابو ثعلبة -رضي الله عنه-ته فرمايلي وو: کله چې ته په تير باندې بسم الله ووايې او ښکار پرې وکړې نو ستا لپاره به دغه ښکار کړی شوی حيوان حلال وي.[52]

۲۴ـ قبر ته د مړي ښکته کولو په وخت:

د ابن عمر -رضي الله عنه-څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به کله مړی قبر ته ښکته کوو نو دا دعا به يې لوسته((**بسم الله وعلى سنة رسول الله**))

او نسايې،ابو داود،ترمذي،ابن حبان کې د عبدالله بن عمر څخه همداسې يو حديث نقل دی،او په مستدرک د امام حاکم -رحمه الله-

[50] نخب الأفكار في تنقيح مباني الأخبار في شرح معاني الآثار

[51] مسلم (۱۹۶۷)

[52] تخريج سنن أبي داود (۲۸۵۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې راځي چې نبي ﷺددې حکم کړی وو چې مړی قبر ته ښکته کولو په وخت بسم الله ووايئ.[53]

۲۵ـ د سورلۍ د راغورځيدو په وخت:

((عن رديفِ رسولِ اللهِ صلَّى اللهُ عليهِ وسلَّمَ قال عثر بالنبيِّ صلَّى اللهُ عليهِ وسلَّمَ حمارُه فقلتُ تعسَ الشيطانُ فقال النبيُّ صلَّى اللهُ عليهِ وسلَّمَ لا تقل تعسَ الشيطانُ فإنك إذا قلتَ تعسَ الشيطانُ تعاظمَ وقال بقوتي صرعتُه وإذا قلتَ بسمِ اللهِ تصاغرَ حتى يصيرَ مثلَ الذبابِ))[54]

د يو صحابي څخه روايت دی:چې زه د رسول الله سره په خر باندې سور وم،نو خر راپريوته(ښپه يې وخويدله)،ما وويل:شيطان دې هلاک شي،رسول الله وفرمايل:داسې مه وايه،ځکه پدې سره شيطان تکبر کې راځي او وايي:چې ما پخپل قوت سره دا کار وکړ،بلکې بسم الله وايه،ځکه پدې سره شيطان ورکوټی شي او د مچ يا ماشي په مقدار وګرځي.

۲٦ـ زخمي کيدو په وخت:

د جابر -رضي الله عنه-څخه روايت دی چې د احد په جنګ کې طلحة بن عبيدالله -رضي الله عنه-د لس سړو برابر جنګ وکړ تر دې

[53] نزل الابرار بالعلم الماثور من الادعيه والاذکار للنواب صديق حسن (ص۲۹۰)

[54] - البداية والنهاية (۱۳٤٤۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې لاس یې زخمي شو او یوه ګوته یې کټ شوه نو هغه اوازونه شروع کړل پدېکښې رسول الله ﷺورته وفرمایل:**((لو قلت بسم الله لرفعتك الملائكة))**[55]

که تا پدې وخت کې بسم الله ویلی وی نو د الله ملایکو به اوچت کړی وی چې خلکو به درته کتل.

۲۷ـ په وخت او رزق کې د تنګۍ محسوسولو په وخت بسم الله:

د ابن عمر -رضي الله عنه- څخه روایت دی چې رسول الله ﷺفرمایي:څه شی تاسو منع کوي چې د رزق د تنګۍ په وخت کله د کور نه ووځۍ نو دا دعا وایئ: **((باسم اللَّهِ علىَ نَفسي ومالي وديني ، اللهُمَّ ! رَضِّني بقضائكَ ، وبارِك لي فيما قُدِّرَ لي ، حتَّى لا أحِبَّ تعجيلَ ما أخَّرتَ ولا تأخيرَ ما عجَّلتَ))**[56]

زه د الله نوم اخلم په خپل نفس،مال او دین باندې،ای الله ما پخپل تقدیر باندې راضي کړه،او کوم رزق چې تا زما لپاره لیکلی هغې کې برکت واچوه،تر دې چې کوم کار تا زما لپاره وروسته لیکلی وي هغه په جلدۍ ونه غواړم او کوم کار چې تا ماله په جلدۍ مقرر کړی وي هغه په تاخیر سره خوښ ونه ګنړم.

۲۸ـسحر او ماښام د بسم الله لوستل:

---

[55] نزهة الفضلاء تهذيب سير أعلام النبلاء (١٢/١)

[56] ابن السني (ص٩٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمذي او ابن ماجه د عثمان -رضي الله عنه-نه روايت کړی چې رسول الله ﷺفرمايلي دي:څوک چې سحر او ماښام دا دعا درې مرتبه ووايي نو هيڅ شی به ورته ضرر ورنکړي: **((بسمِ اللهِ الذي لا يضرُّ مع اسمِه شيءٌ في الأرضِ ولا في السماءِ وهو السميعُ العليمُ))**[57] يعني د الله په نامه هر کار شروع کوم د چا د نوم اغستلو نه پس چې په اسمان او ځمکه کې هيڅ شی ضرر نشي ورکولی.

د عثمان -رضي الله عنه-ځوي چې ابان نوميږي د چا څخه چې دا حديث روايت دی، هغه باندې فالج حمله وکړه نو چې چا به ورته کتل هغه به ويل:ما ته څه گورې؟دا حديث حق او ثابت دی ليکن د الله تقدير کې زما لپاره دا ليکلې وه چې په کومه ورځ ما باندې فالج حمله وکړه په هغې ورځ ما دا دعا نه وه لوستلې.[58]

۲۹ـ ددم کولو په وخت:

ددم متعلق چې کومې دعاگاني حديث کې راغلي دي د ډيرو په شروع کې بسم الله ثابته ده،صحيح مسلم کې د عثمان -رضي الله عنه-روايت دی چې ما نبي ﷺته د بدن ددرد شکايت وکړ نو هغه

---

[57] الجامع الصحيح - سنن الترمذي (۳۵۰۹) -

[58] مشکاة (ص۲۰۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

راته وفرمایل:ددرد په ځاي باندې لاس کیږده او دا دعا وه مرتبه ولوله:
((أَعُوذُ باللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِن شَرِّ ما أَجِدُ وَأُحَاذِرُ))[٥٩]

زه د الله تعالی د عزت او قدرت پناه غواړم د هغه شي د شر نه چې زه یې مونده کوم او ترې ویریږم.

په صحیح مسلم کې د ابو سعید خدرې -رضي الله عنه-څخه روایت دی چې نبي ﷺ کله بیمار شوی وو نو جبریل پدې دعا سره دم کړی وو: **((باسْمِ اللهِ أَرْقِيكَ، مِن كُلِّ شيءٍ يُؤْذِيكَ، مِن شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ، أَوْ عَيْنِ حَاسِدٍ، اللَّهُ يَشْفِيكَ باسْمِ اللهِ أَرْقِيكَ.))**[٦٠]

زه د الله په نامه سره تا دموم د هر تکلیف ده شي څخه،د هر نفس د شر،او د هر حاسد د بد نظر نه،زه د الله په نوم سره تا دموم.

شیخ ابو محمد بدیع الدین شاه الراشدي وایي:اسلام واحد مذهب دی چې تقریبا د هر شي شروع په بسم الله سره کولو حکم کوي،شیخ الاسلام علامه ثناءالله امرتسري -رحمه الله- یوه عجیبه واقعه بیانوي،وایي زه یو ورځ په ټانګه کې د یو غیر مسلم سره ناست وم او دا دعا مې ولوسته**((سبحان الذي سخر لنا هذا وما كنا له مقرنين وانا الى ربنا لمنقلبون))**

---

[٥٩] صحیح مسلم (٣٠٨٨)

[٦٠] صحیح مسلم (٣٠٨٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا می هغه ته وویل تا خو به د ډیرو مذاهبو کتابونه لوستلي وي ایا په کوم کتاب کې دا رهنمایې دې موندلې چې په سورلۍ کې د سوریدو په وخت ددعا لوستلو تلقین کوي؟ هغه وویل:نه.[٦١]

دلته مونږ د هغه مقاماتو ذکر وکړ چې زمونږ په علم کې وو باقي د هر خیر کار په شروع کې بسم الله لوستل پکار دي لکه خوشبو لګول،تیل لګول،د لوخي نه سر لرې کولو په وخت،دروازه کولاوولو په وخت وغیره پدې سره به په کار کې برکت پیدا کېږي لکه حدیث کې راځي((کوم کار چې د بسم الله نه بغیر شروع شي هغه بې برکته ګرځي))

امام نووي دې حدیث ته حسن ویلي دي.[٦٢]

ددې نه معلومه شوه چې د خیر ټول کارونه په بسم الله سره شروع کول پکار دي،او ددې تفصیل څخه معلومه شوه چې بسم الله څومره عظمت او فضیلت لري.

تنبیه:د مذکوره احادیثو نه معلومېږي چې په اولنو درې کارونو کې پوره (بسم الله الرحمن الرحیم) لوستل پکار دي او باقي ټولو کارونو کې صرف بسم الله.

[٦١] کلمه طیبه (ص ۲۹ طبع پاکستان)

[٦٢] الأذکار للنووي (ص ۱۰۳ بحواله کتاب الأربعین للرهاوي من حدیث أبي هریرة)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بسم الله معنی او لفظي تحقیق

(ب) د (نه) او (یو ځای والي) معنی ورکوي،او دا د حروف جر څخه یو حرف دی چې په پینځلس معانو کې استعمالیږي،چې څوارلس معاني ابن هشام -رحمه الله- ذکر کړي دي[٦٣]،او رضي -رحمه الله- یوه بله معنی هم ذکر کړی چې (ب) د (من) په معنی استعمالیږي لکه د الله دا قول ﴿**عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا**﴾[٦٤] یعني ددې چیني نه به د الله بنده ګان اوبه څکښي.[٦٥]

او دلته په (بسم الله) کې (ب) د استعانت یعني مدد طلب کولو لپاره ده او معنی یې داده چې زه د الله څخه مدد غواړم او د هغه په نوم شروع کوم او د (مصاحبت) معنی هم صحیح ده دلته لکه دا معنی په (الکشاف١ـ۴) د زمخشري کې ذکر ده او مطلب یې دادی چې زه د الله د نوم سره شروع کوم،او د حرف جر باره کې قاعده داده چې ددې نه مخکې فعل محذوف وي چې د هغې سره متعلق وي او دلته فعل محذوف(اشرع) دی یعني زه شروع کوم د الله په نوم او دا فعل به د حالت مطابق راوباسو مثلا د قراءت په وخت (أقرأ) یا (أتلو) رایستل یعني زه لوستل کوم د الله په نوم یا تلاوت کوم د هغه په نوم او د خوراک په وخت (اکل) یعني زه د الله په نوم خوراک کوم او د

[٦٣] مغني اللبیب(ص٩٥ نه تر ٩٩)
[٦٤] سورة الدهر
[٦٥] په شرح د (کافیه١ـ٢٣٨)طبع استنبول

(c) ketabton.com: The Digital Library

څښاک په وخت (أشرب) يعني زه د الله په نوم څکښل کوم او د سوريدو په وخت (أركب) يعني زه د الله په نوم په سورلۍ باندې سوريږم وغيره.

او په (ب) سره د جمله شروع كيدو مقصد حصر دی يعني زه خاص د الله په نوم شروع كوم د بل چا په نوم نه.[٦٦]

٦٦ بيان الفرقان على البيان للامرتسري (ص٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسم

د بصرې علماء وايي: چې (اسم) په اصل کې د (سمو) نه راوتلی دی او د (سمو) معنی (اوچتوالی) دی د (سمو) څخه (و) د تخفیف په وجه حذف کړی شوی دی،د (س) د زیر په ځای سکون راغلی او په شروع کې (ا) اضافه شوی دی،او اسم په وزن د (افع) راغلی دی[٦٧] او اسم چونکه په مسمی باندې دلالت او ددې وضاحت کوي نو همدارنګه د الله نومونو ته قران (الاسماء الحسنی) ویلي دي او اسم کې خو د (علو) اوچتوالي معنی پرته ده نو پدې کې اشاره ده د الله علو او اوچتوالي ته چې د هغه شان اعلی او مرتبه اوچته ده.

د تفصیل لپاره زما کتاب(توحید خالص ص۳۳۰ نه ۴۳۴) پورې ملاحظه کړئ.

د کوفې د علماو مذهب دادی چې اسم د (سمة) نه اغستل شوی دی چې معنی یې (علامت،نښه) ده او پدې بنا باندې د معتزله و مذهب دادی چې د مخلوق پیدا کولو نه مخکې د الله لپاره هیڅ نوم او صفت نه وو بیا چې کله الله مخلوقات پیدا کړل نو خلکو د هغه لپاره نوم وټاکه او صفت یې ورله مقرر کړ،او کله چې الله مخلوق ختم او فنا کړي نو یو ځل بیا به الله بغیر د صفت او اسم نه پاتې شي

[٦٧] تفسیر روح المعاني (۱ـ۴۵) تفسیر شوکاني (۱ـ۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکن دا عقيده د اهل سنت والجماعت د عقايدو خلاف ده او الله تعالى دداسې خرافاتو څخه پاک دی.[٦٨]

شيخ بديع الدين(زه) وايم:د الله ټول صفتونو ازلي او ابدي دي،هميشه به پاتې وي،لکه د الله کلام د هغه صفت دی چې د مخلوق د وجود نه مخکې هم موجود وو او اوس هم او په مستقبل کې به هم وجود ولري دې وجې نه اولنی قول صحيح دی چې اسم د (سمو) نه راوتلی دی او دليل دا دی چې د اسم تصغير (سمې) راځي او جمع يې (اسماء) او د (سمة) اصل (وسم) دی او تصغير يې(وسيم) راځي او جمع يې (اوسام) نو که چيرته اسم د (وسم) يا (سمة) څخه وی نو جمع به يې (اوسام) راتلی حالانکه داسې نده.[٦٩]

او امام ابن حزم فرمايي:د بصريانو او کوفيانو ددواړو قول صحيح ندی،بلکې اسم مشتق ندی هيڅ ماده نلري او جامد دی،مثلا (حجر) لفظ دغه شان(خشبة) ځکه ددې په مشتق والي باندې هيڅ دليل نشته يعني پدې خبره دليل نشته چې دا د (سمو) يا (سمة) نه راوتلی دی لکه د ډيرو حقير شيانو نومونه شته دی لکه سپي ته (الکلب) وايي او خنزير ته (الخنزير) او ګندګي ته (القذر) وايي نو که مونږ دا ووايو چې اسم کې د اوچتوالي او عظمت شان معنی پرته ده نو ايا

---

[٦٨] تفسير القرطبي (١-١٠١)

[٦٩] قرطبي (١-١٠١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې شیانو(سپي،خنزیر) وغیره شان به پدې نومونو سره اوچت شي؟[۷۰]

فصل: منطقیانو دا بحث کړی چې ایا اسم پخپله مسمی ده که نه؟بعضې وايي:اسم پخپله مسمی ده او ددلیل په طور دا ایت پیش کوي ﴿**يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا**﴾[۷۱]

ای زکریا! بېشکه مونږ تا ته د داسې هلك زېری درکوو چې د ده به نوم یحیٰی وي، مونږ ده ته له دې نه مخکې څوك همنامی نه دی ګرځولی.

څکه ددې نه پس فرمايي: ﴿**يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ ۖ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا**﴾[۷۲]

ای یحیٰی! ته دغه کتاب په قوت سره ونیسه، او مونږ ده ته حکم (حکمت او نبوت) ورکړ، په داسې حال کې چې دی هلك و.

او بل ایت کې الله فرمايي: ﴿**بِسْمِ اللَّهِ الرحمن الرحيم سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى**[۷۳]﴾

[۷۰] الفصل (۵-۲۹)

[۷۱] مریم: (۷)

[۷۲] مریم: (۱۲)

[۷۳] الاعلی: (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته پاکي بيان کړه د خپل رب د نامې چې تر ټولو اوچت دی.

﴿وتَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾[٧٤]

ډېر برکتي دی ستا د رب نوم، چې د جلال او د اکرام (عزت ورکولو) والا دی.

يعني الله خپله برکت والا دی نو معلومه شوه چې د اسم نه مراد (ذات) او مسمی وي چا لپاره چې دا نوم ايخودلی شوی.

ليکن دا قول باطل دی او استدلال ددې ايتونو څخه کول صحيح ندي،علامه خازن فرمايي: [٧٥]دا قول غلط دی او صحيح داده چې اسم او مسمی کې فرق دی ځکه اسم هغه لفظ ته وايي چې په يو ذات باندې دلالت کوي په هغې سره د يو ذات پيژندل کيږي ځکه کله د يو شي لپاره ډير نومونه وي او کله شيان ډير وي نوم يې يو وي مثلا:الله تعالی يو دی چې مسمی ده او نومونه يې بيشماره دي لکه الله فرمايي:﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ ۚ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾[٧٦]

او خاص د الله لپاره ترټولو ښکلي نومونه دي، نو تاسو دی په دغو (نومونو) سره بلئ او هغه کسان پريږدئ چې د هغه (الله) په نومونو

---

[٧٤] الرحمن: (٧٨)

[٧٥] تفسير لباب التاويل (١ـ١٥)

[٧٦] الاعراف: (١٨٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې الحاد (کوږوالی) کوي، ژر به دوی ته د هغو عملونو سزا ورکړی شي چې دوی به کول.

نو ثابته شوه چې اصل مونږ دعا د الله تعالی څخه کوو لیکن دا نومونه په وسیله کې پیش کوو.

او دديې ايت ﴿**يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا**﴾[77]

ای زکریا! بېشکه مونږ تا ته د داسې هلك زېری درکوو چې د ده به نوم یحیٰی وي، مونږ ده ته له دې نه مخکې څوك همنامی نه دی گرځولی.

نه استدلال صحیح ندی ځکه دلته الله تعالی زکریا -علیه السلام- ته د ځوی زیری ورکړی چې نوم به یې یحیی وي او بیا وروسته خطاب یې بعینه یحیی ته کړی اسم یې صرف د علامت په طور استعمال کړی.

او دديې ايت ﴿**بِسْمِ اللَّهِ الرحمن الرحيم سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ** الْأَعْلَى﴾[78]

ته پاکي بیان کړه د خپل رب د نامې چې تر ټولو اوچت دی.

نه هم استدلال غلط دی ځکه پدې کې الله (اسم) خپل ځان (ربک) طرفته مضاف کړی دی نو (اسم) مضاف شو او (ربک) مضاف اليه او

---

[77] مريم: (٧)

[78] الاعلی: (١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعده داده چې مضاف او مضاف اليه دواړه جدا جدا شيان وي ځکه بيا د يو شي اضافت خپل ځان ته راځي او دا ناممکنه ده.

تنبيه: کومو سلفو علماو چې اسم او مسمى دواړو ته يو ويلي دي د هغوی مقصدا دادی چې لکه څنګه چې د الله د ذات تنزيه او پاک ګڼړل د هر عيب څخه ضروري دي دغه شان بايد د الله نومونو هم د هر عيب څخه پاک وګڼړل شي لکه د (الله اکبر) الفاظ ويلو څخه مراد د الله ذات دی.[79]

فصل: د الله ټول نومونه ښايسته او ښه دي او بايد مونږ ترېنه پدې سره دعا ګانې وغواړو،او د الله پشان نومونه د بل چا نشته،يعني بل څوک الله سره پدې نومونو کې شريک ندی:

﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ ۚ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾[80]

او خاص د الله لپاره ترټولو ښکلي نومونه دي، نو تاسو دی په دغو (نومونو) سره بلئ او هغه کسان پرېږدئ چې د هغه (الله) په نومونو کې الحاد (کوږوالی) کوي، ژر به دوی ته د هغو عملونو سزا ورکړی شي چې دوی به کول.

---

[79] مجموع الفتاوى لابن تيمية (٦١-٢٣٢)

[80] الاعراف: (١٨٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرحمن ۖ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ۚ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا﴾[٨١]

ته (دوی ته) ووایه: تاسو الله بلئ، یا تاسو رحمن بلئ، هر یو (نوم) يې چې وبلئ، نو خاص د هغه لپاره دي تر ټولو ښکلي نومونه او ته (قراءت د) خپل لمونځ ډېر مه ظاهروه او مه يې ډېر پټوه او د دې دواړو په مینځ کې (منځنی) لار ولټوه.

﴿اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ﴾[٨٢]

الله (چې دی) نشته دی هېڅ لایق د عبادت مگر هم دی دی، خاص د ده لپاره تر ټولو ښکلي نومونه دي.

﴿هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ ۖ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ۚ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾[٨٣]

هم دغه الله پیدا کوونکی، (له نیشت نه وجود ته) راوېستونکی، صورت ورکوونکی دی، خاص هم ده لپاره تر ټولو ښکلي نومونه دي.، د ده پاکې بیانوي هر هغه شی چې په اسمانونو او ځمکه کې دی، او هم دی ښه غالب، ډېر حکمت والا دی.

او په دعا کې د الله هر یو نوم ذکر کول جایز دي،د عبدالله بن مسعود -رضي الله عنه-څخه روایت دی چې رسول الله ﷺفرمایي((چاته چې

[٨١] بنی اسرایل: (١١٠)

[٨٢] طه: (٨)

[٨٣] الحشر: (٢۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه تکلیف وي یا په غم او فکر کې مبتلا وي نو دا دعا دې ولولي الله به ورته نجات ورکړي او غم به ورته په خوشحالۍ بدل کړي:

((اللهمَّ إني عبدُك ، و ابنُ عبدِك ، و ابنُ أَمَتِك ، ناصيتي بيدِك ، ماضٍ فيَّ حكمُك ، عدلٌ فيَّ قضاؤُك ، أسألُك بكلِّ اسمٍ هو لك سميتَ به نفسَك ، أو علَّمتَه أحدًا من خلقِك ، أو أنزلتَه في كتابِك ، أو استأثرتَ به في علمِ الغيبِ عندَك ، أن تجعلَ القرآنَ ربيعَ قلبي ، و نورَ صدري ، و جلاءَ حزني ، و ذَهابَ همي))[٨٤]

ای الله زه ستا بنده یم زه ستا د بنده ځوي یم زه ستا د وینزي ځوي یم زما تندی ستا په لاس کې دی زما باره کې ستا فیصله جاري ده،ستا فیصله زما باره کې په حقه ده،زه ستا څخه سوال کوم په هغه نوم سره چې تا ځان لپاره مقرر کړی دی یا دې خپل کتاب کې نازل کړی دی یا دې خپل مخلوق کې چاته د وحي په ذریعه ښودلی دی،یا دې ځان سره په علم غیب کې ساتلی دی زه ستا څخه دا دعا کوم چې قران زما د زړه پسرلی وگرځوه،زما د سینې لپاره یې رڼا وگرځوه،او د قران په ذریعه زما غم او فکر ختم کړه.

نو صحابه و پوښتنه وکړه: ای د الله رسول ﷺایا مونږ دا دعا په یادو یاده کړو هغه وفرمایل: هر څوک چې دا دعا واوري نو باید یاده یې کړي.

[٨٤] موارد الظمان الی زواید ابن حبان للهیثمي (٥٨٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابو هريرة -رضي الله عنه-څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ فرمايي: ((**إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وتِسْعِينَ اسْمًا، مِائَةً إِلَّا واحِدًا، مَن أَحْصاها دَخَلَ الجَنَّةَ**[٨٥]))

د الله ٩٩ نومونه دي چا چې په یادو یاد کړل نو جنت ته به داخل شي.

دا ځکه چې که څوک دا نومونه یاد کړي نو با بار به يې لولي او زړه به يې الله ته متوجه کیږي ځکه د الله د هر نوم نه د هغه یو صفت لکه قدرت مهرباني،رحمت،شفقت وغیره ښکاره کېږي او کله چې دده زړه د الله باره کی مخلص وي او د هغه د رحمت نومونه ملاحظه کوي نو نیک اعمال کوي یا يې د غضب والا نومونو ته گوري نو گناهونه ترک کوي دداسې شخص لپاره پدې سره جنت واجبیږي.

زه وس دلته د الله تعالی دغه نومونه او ددې تشریح په اختصار سره ذکر کوم چې دا نومونه د ترمذي په حدیث[٨٦] کې راغلي دي او د تشریح لپاره مونږ د لاندې کتابونو څخه استفاده کړې:د امام بیهقي کتاب(الاسماء والصفات) د غزالي کتاب(المقصد الاسنی شرح اسماء الحسنی) د امام بوني کتاب (شرح اسماء الله) د امام ابو اسحاق زجاج کتاب (تفسیر اسماء الله الحسنی)

---

[٨٥] - الجامع الصحيح المسند٦٢١٦

[٨٦] (١-١٨٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

((إنَّ للهِ عَزَّ وجَلَّ تِسْعَةً وتِسْعِينَ اسمًا ، مَن أَحْصَاها دخل الجنةَ ، هو اللهُ الذي لا إله إلا هو الرحمن ، الرحيم(المَلِكُ ، القُدُّوسُ ، السلامُ ، المؤمنُ ، المهيمنُ ، العزيزُ ، الجبارُ ، المتكبرُ) ، (الخالقُ ، البارئُ ، المصورُ) ، الغفارُ ، القهارُ ، الوهابُ ، الرزاقُ ، الفَتَّاحُ ، العليمُ ، القابضُ ، الباسطُ ، الخافضُ ، الرافعُ ، المُعِزُّ المُذِلُّ ، (السميعُ ، البصيرُ) ، الحَكَمُ ، العَدْلُ ، (اللطيفُ ، الخبيرُ) ، الحليمُ ، العظيمُ ، الغَفُورُ ، الشَّكُورُ ، العَلِيُّ ، الكبيرُ ، الحفيظُ ، المُقِيتُ ، الحَسِيبُ ، الجليلُ ، الكريمُ ، الرقيبُ ، المُجِيبُ ، الواسعُ ، الحكيمُ ، الوَدُودُ ، المَجِيدُ ، الباعِثُ ، الشهيدُ ، الحقُّ ، الوكيلُ ، القويُّ ، المَتِينُ ، الوَلِيُّ ، الحميدُ المُحْصِي ، المُبْدِي ، المُعِيدُ ، المُحْيِ ، المُمِيتُ ، (الحَيُّ ، القَيُّومُ) ، الواجدُ ، الماجدُ ، الواحدُ ، الصمدُ ، القادرُ ، المُقْتَدِرُ ، المُقَدِّمُ ، المُؤَخِّرُ ، الأولُ ، الآخِرُ ، الظاهرُ ، الباطنُ ، الوالِي ، المُتَعَالِي ، البَرُّ ، التوابُ ، المُنْتَقِمُ ، العَفُوُّ ، الرؤوفُ ، مالِكُ المُلْكِ ، (ذو الجلالِ ، والإكرامِ) ، المُقْسِطُ ، الجامِعُ ، الغنيُّ ، المُغْنِي ، المانعُ ، الضارُّ ، النافعُ ، النورُ ، الهادِي ، البديعُ ، الباقي ، الوارِثُ ، الرشيدُ ، الصَّبُورُ))
دا حديث ابن حبان -رحمه الله- په خپل کتاب (صحیح ابن حبان) کې ذکر کړی او امام حاکم وايي:دا حدیث صحیح دی[87] او امام ذهبي په (تلخیص د مستدرک) کې د حاکم موافقت کړی او امام

[87] مستدرک(ص١٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاکم ددې حدیث د سند د تقویت لپاره یو بل حدیث هم د شاهد په طور ذکر کړی.

(الله)

دا د الله تعالی مبارک اسم دی،چې په ټولو نومونو کې جامع او عظیم دی،او پدې نوم کې د هغه سره هیڅوک شریک نشته ﴿**رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ۚ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا**﴾[88]
(دغه) د اسمانونو او ځمکې رب دی او د هغه څه چې د دغو دواړو په مینځ کې دي، نو ته د ده عبادت کوه او د ده په عبادت ښه ټینګ اوسه، ایا ته د ده کوم همنام پېژنې.

همدا وجه ده چې نه ددې تثنیه شته او نه جمع او ددې معنی باره کې علماو داسې لیکلي دي:الله هغه ذات ته وايي چې حقیقت کې وجود ولري او د الوهیت ټول صفات پکښ موجود وي د ربوبیت په صفاتو سره هم موصوف وي،او هیڅ شریک ونلري،دهغه نه علاوه هیڅ معبود برحق نشته.

او بعضې علما وايي:هغه ذات چې د عبادت مستحق دی.

بعضی وايي:هغه ذات ته وايي چې وجود ولري او همیشه موجود وو او وي به.

[88] مریم:(٦٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته ددې ټولو معنو مصداق يو دى.

فصل: دا نوم(الله) د څه شي نه مشتق دى يعني اصل ماده يې څه ده؟

دې باره کې دوه قوله دي:

۱ـ دا د (اله) په وزن د (فعال) نه اغستل شوى دى او د (همزه) په ځاى يې په شروع کې (ال) اضافه شوى دى نو (الله) ترې جوړ شوى لکه (الناس) په اصل کې (اناس) وو (ا) ترې حذف شو او په شروع کې (ال) اضافه شو نو (الناس) ترې جوړ شو.

۲ـ بعضې وايي: (الله) په اصل کې (الاله) وو همزه ترې حذف شو او (ل) په (ل) کې مدغم کړى شو نو (الله) ترې جوړ شو نو ددې قول مطابق (اله) اصل کې (ولاه) وو او همزه د (و) په ځاى راغلى دى لکه (وشاح) اصل کې (اشاح) و او (وسادة) اصل کې (اسادة) وه.

دويم قول دادى چې د (الله) لفظ مشتق ندى بلکې جامد دى،چې هيڅ ماده نلري،او دا قول د اکثرو علماو دى،مثلا امام شافعي،الجويني،ابوسليمان الخطابي،ابو حامد الغزالي،او مفضل،خليل،او د سيبويه نه هم يو روايت نقل دى.[۸۹]

[۸۹] القرطبي (ج۱ ص۱۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ بديع الدين -رحمه الله- فرمايي:زما په نظر همدا دويم قول صحيح دى،ځکه په اشتقاق باندې هيڅ دليل نشته،او د ځانه ماده رايستل محض تکلف دى،چې هيڅ ضرورت يې نشته،بلکې پخپله ددې خلاف دلايل موجود دي،امام قرطبي د خطابي -رحمه الله- څخه نقل کوي چې فرمايي:ددې دليل دادى چې په لفظ (الله) باندې (يا) داخليږي مثلا ويل کيږي (يا الله) حالانکه په کوم لفظ کې چې (ال) راشي نو (يا) يې په شروع کې داخلول منع دي لکه (يا الرحمن) (يا الکريم) ويل جايز ندي.

د نحو علماو دا هم ويلي دي چې کوم لفظ کې (ال) وي هغې باندې (يا) حرف ندا داخلول جايز ندي بلکې د منادى او حرف ندا مابين کې به د مذکر لپاره (أيها) راځي لکه (أيها الانسان) او کله مؤنث وي نو (أيتها) راځي لکه (أيتها المرأة)[٩٠] علامه خازن فرمايي:دا دجمهورو علماو قول دى(چې اسم (الله) جامد دى.[٩١]

علامه فيروز ابادي ليکلي:((صحيح قول دادى چې لفظ(الله) مشتق ندى جامد دى))[٩٢]

---

[٩٠] الکافيه د ابن حاجب (ص ٢٥) متن متين (ص١١٨) ،الفيه ابن مالک مع شرح ابن عقيل وشرح البهجه المرضيه للسيوطي (ص١٤٠) ،المفصل د زمخشري (ص٤١) ،ملحقه الاعراب د ابو القاسم الحريري (ص٧٨) وغيرهم.

[٩١] (ص١٥ ج١)

[٩٢] القاموس (ص٢٨٠ ج٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه: دا چې (الله) د الله تعالی خاص ذاتي نوم دی او (الاله) د هغه صفتي نوم دی او ددې باره کې مختلف اقوال دي چې (الاله) د کومې ماده څخه مشتق دی د ټولو اقوالو حاصل یو دی:

۱ـ دا د (أله) څخه دی (په ل باندې زبر) په معنی د (عبد) یعني بندګي او ددې مصادر مختلف راځي لکه الهة،الوهة،او ألوهية او (تأله) په معنی د (تعبد) راځي او (استأله) په معنی د (استعبد)[۹۳] نو د (الله) معنی ده (معبود) یعني هغه ذات چې د عبادت مستحق دی.

۲ـ(اله) د (ل) په زیر سره په معنی د (تحیر) یعني حیران شو[۹٤] او د (الله) معنی ده هغه ذات چې د هغې د ادارک او معرفت باره کې د ټولو خلکو عقلونه حیران دي.

۳ـ(اله) د (ل) په زیر سره په معنی د (فزع) یعني پناه یې واغسته او د (الله) معنی ده هغه ذات چې د هغه طرفته ټول مخلوقات د مصیبت او مشکل په وخت پناه طلب کوي.[۹۵]

---

۹۳ (القاموس (ص۲۸۰ ج۴)

۹٤ الصحاح د جوهري (ص ۲۲۲۴ ج۴)

۹۵ لسان العرب (ص۴۲۹ ج ۱۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـ(اله) په معنی د سکون او اطمینان[96] او د (الله) معنی ده هغه ذات چې د هغه کور ته په راتګ سره یا د هغه په عبادت سره د مومن زړه ته سکون او اطمینان حاصلیږي لکه الله فرمايي﴿**الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ ۗ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ**﴾[97]
هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او د هغوی زړونه د الله په ذکر سره مطمئن کیږي، خبردار شئ! د الله په ذکر سره زړونه مطمئن کیږي.
۵ـ د (اله) معنی ده (په شوق سره راتلل)[98] لکه عرب وايي:(اله الفصيل) د اوښې بچی د خپل مور خواته په شوق سره راغلی.
نو د الله معنی ده هغه ذات چې بنده ګان ورسره مینه او د هغه په عبادت کې شوق لري.
لسان العرب کې راځي[99] د الله تعالی ټول مخلوقات هغه ته عاجزي کوي او د هغه ته خپل حاجتونه وړاندې کوي په هر مصیبت کې د هغه څه د دفع کولو سوالونه کوي لکه څنګه چې یو ماشوم خپلې مور طرفته التجا کوي.

---

[96] لسان العرب (ص۴۲۹ ج ۱۳)

[97] الرعد: (۲۸)

[98] روح المعاني (ج۱ ص۵۳)

[99] (ص۴٦۸ ج۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې صفحه باندې د ابو الهيثم قول موجود دی چې (الله) هغه ذات ته وايي چې خلک يې عبادت کوي او د خپلو بندګانو خالق وي هغوی ته رزق ورکوي او د امورو تدبير ورله کوي او په هر څه باندې قادر وي که په چا کې دا صفات موجود نه وي نو هغه (اله) نشي ګرځيدلی اګر که خلک شرک وکړي او د الله نه علاوه د هغه بندګي وکړي بيا هم معبود حق نشي ګرځيدلی.

يعني (اله) د الله صفتي نوم دی او د (لا اله الا الله) هم دا معنی ده چې د الله نه علاوه کوم معبود برحق نشته او هغه سره پدې صفت کې څوک شريک نشته،همدا وجه ده چې د جاهليت په دور کې به کافرو د (الله) لفظ د هغه ذات لپاره استعمالوو چې د اسمانونو او ځمکو خاوند دی او (اله) به يې د عامو معبودانو لپاره استعمالوو چې پدې کلمه کې ددې منع وشوه.

په لسان العرب [۱۰۰] کې ليکي:الله صرف د يو ذات نوم دی چې هيڅوک ورسره پکښ شريک نشته،البته د (الاله) لفظ د الله لپاره هم استعماليږي او د نورو معبودانو لپاره هم لکه بوتان وغيره ليکن د (الله) اطلاق د هغه نه علاوه په بل چا باندې نه کيږي.

---

[۱۰۰] (ص۴٦۹ ج۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی وجی نه الله فرمايي: ﴿وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ ۘ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ۚ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾[101]

او ته له الله سره بل هېڅ معبود مه بله۔ (ځکه چې) د عبادت هېڅ لايق نشته مگر هغه دی، د هغه له مخ (ذات) نه غير هر څيز فناکېدونکی دی۔ حکم خاص د هغه لپاره دی او خاص هغه ته به تاسو بېرته بوتلی شئ .

﴿ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ۗ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا﴾[102]

دا (ټول حکمونه) له هغو څخه دي چې ستا رب له حکمته څخه تا ته وحي کړي دي او ته له الله سره بل هېڅ معبود مه نيسه (گڼې) نو په جهنم کې به وغورځول شي، ملامت کړی شوی، رټل شوی. ﴿قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً ۖ قُلِ اللَّهُ ۖ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۚ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَٰذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ ۚ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ آلِهَةً أُخْرَىٰ ۚ قُلْ لَا أَشْهَدُ ۚ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ﴾[103]

ته ووايه: د گواهۍ په لحاظ کوم شی تر ټولو لوی دی؟ ته ووايه: الله دی، (هغه) زما په مينځ کې او ستاسو په مينځ کې گواه دی۔ او ما ته

---

[101] القصص: (۸۸)

[102] بنی اسرايل: (۳۹)

[103] سورة الأنعام: (۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا قرآن وحي كړی شوی دی، د دې لپاره چې په دې (قرآن) سره زه تاسو ووېروم او هغه څوك چې دا ورته رسېدلی، ايا بېشكه تاسو خامخا (د دې خبرې) گواهي كوئ چې يقينًا له الله سره نور معبودان (هم) شته؟ ته ووايه: زه (د دې) شاهدي نه كوم، ته ووايه: بېشكه همدا خبره ده چې هغه يو معبود دی او بېشكه زه له هغه څه نه بېزاره يم چې تاسو يې شريكان كوئ.

﴿أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾[١٠٤]

بلكې هغه ذات چې اول ځلې مخلوق پيدا كوي، بيا به دغه (مخلوق) بېرته ژوندي كوي او هغه ذات چې تاسو ته له اسمان او ځمكې نه روزي دركوي، ايا له الله سره بل معبود شته؟ ته (دوی ته) ووايه: تاسو خپل دليل راوړئ، كه تاسو رښتيني يئ.

﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾[١٠٥]

دغه الله هغه ذات دی چې نشته هېڅ حق معبود مگر هم دی دی، چې (حقيقي) بادشاه دی، ښه پاك دی، سلامتي وركوونكی (او) امان وركوونكی دی، نگهبان (محافظ) ښه غالب (او زورور)، ډېر

[١٠٤] النمل: (٦۴)

[١٠٥] الحشر: (٢٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظمت والا، ډېر لويې والا دی.، الله پاك دی له هغو (شيانو) نه چې دوی يې ورسره شريکوي.

فصل: د (الله) نوم د هغه په ټولو نومونو کې عظمت او شان والا دی دې وجې نه ورته اسم اعظم وايي،حالانکه دالله د اسم اعظم باره کې د علماو مختلف اقوال دي چې تقريبا څلويښت ته رسيږي.[١٠٦] دلته زه د مشكات (كتاب الدعوات باب اسماء الله تعالى الفصل الثاني) څخه صرف درې احاديث ذكر كوم چې د الله د نوم متعلق دي چې ټول احاديث صحيح دي.

د بريدة -رضي الله عنه-نه روايت دی چې نبی ﷺد يو سړي نه واوريدل چې دا دعا يې لوسته: **((اللهمَّ إنيِّ أسألُك بأنك أنت اللهُ لا إلهَ إلا أنتَ الفردُ الصمدُ الذي لم يلدْ ولم يولدْ ولم يكنْ له كفُوًا أحدٌ فقال : لقد سأل اللهَ باسمِه الذي إذا سُئِلَ به أعطَى، وإذا دُعِيَ به أجاب))**[١٠٧]

ای الله زه ستا نه سوال كوم چې ته الله يې ستا نه علاوه بل حق معبود نشته ستا هيڅ شريک نشته او بې محتاجه ذات يې نه د چا نه پيدا يې او نه دې اولاد شته،او نه ستا برابر څوک شته،نو نبي ﷺوفرمايل:ده د الله څخه په اسم اعظم سره دعا وكړه هغه نوم چې

---

[١٠٦] تحفه الذاكرين فی عده الحصن الحصين للشوكاني (ص٦٢)

[١٠٧] شفاء العليل في مسائل القضاء والقدر والحكمة والتعليل(690)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې سره چا دعا وکړه نو هيڅکله به يې الله رد نکړي بلکې ضرور به يې قبوله کړي.

دا حديث په نسايې او ابن ماجه کې هم شته،ترمذي ورته حسن ويلی دی،ابن حبان -رحمه الله- هم په خپل کتاب(صحيح ابن حبان) کې نقل کړی،او امام حاکم په (مستدرک) کې ذکر کړی او فرمايي:چې دا حديث د بخاري او مسلم د شروطو برابر دی،امام منذري د خپل استاذ (ابو الحسن مقدسي) څخه نقل کوي چې دې حديث باندې هيڅ طعن او جرح نشته،او حافظ ابن حجر وايي:دا حديث پدې باب کې د ټولو احاديثو څخه راجح دی.

۲ـد انس -رضي الله عنه-څخه روايت دی **((كنتُ معَ رسولِ اللَّهِ صلَّى اللَّهُ عليهِ وسلَّمَ جالسًا ـ يَعني ـ ورجلٌ قائمٌ يصلِّي ، فلمَّا رَكَعَ وسجدَ وتشَهَّدَ دعا ، فقالَ في دعائِهِ: ((اللَّهمَّ إنيِّ أسألُكَ بأنَّ لَكَ الحمدَ لا إلَهَ إلَّا أنتَ المنَّانُ بديعُ السَّماواتِ والأرضِ ، يا ذا الجلالِ والإكْرامِ ، يا حيُّ يا قيُّومُ ، إنيِّ أسألُكَ ، فَقالَ النَّبيُّ صلَّى اللَّهُ عليهِ وسلَّمَ لأصحابِهِ: تَدرونَ بما دعا ؟ قالوا: اللَّهُ ورسولُهُ أعلَمُ ، قالَ: والَّذي نَفسي بيدِهِ ، لقد دعا اللَّهَ باسمِهِ العظيمِ ، الَّذي إذا دُعِيَ بِهِ أجابَ ، وإذا سُئِلَ بِهِ أعطى))**[۱۰۸]

---

[۱۰۸] - صحيح سنن النسائي (۱۳۵٦۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زه د نبي ﷺ سره په مسجد کې ناست وم او يو سړي مونځ کوو چې دا دعا يې پکښې ولوسته:اى الله زه ستا څخه سوال کوم چې ستا لپاره حمدونه دي او ستا نه علاوه معبود برحق نشته ته شفقت والا او احسان کونکى ذات يې،د اسمانونو او ځمکو پيدا کونکى يې اى د عزت او اکرام خاونده اى هميشه ژوندى ذاته اى د خلکو د کارونو تدبير کونکى زه ستا نه غوښتنه کوم.

نو نبي ﷺ وفرمايل:دې سړي د الله تعالى عظيم نوم په وسيله کې پيش کړ چې کله يې هم څوک ددعا په وخت کې استعمال کړي نو الله ورله ضرور دعا قبلوي.

۳ـ د اسماء بنت يزيد -رضي الله عنها- څخه روايت دى- **((إنَّ في هاتَيْنِ الآيتَينِ اسمَ اللهِ الأعظمَ: {وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ} [البقرة: ١٦٣]، و{الم * اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ}**.[١٠٩]

چې د الله اسم اعظم پدې دوه ايتونو کې دى:

((وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرحمن الرحيم))[١١٠]

او ستاسو حق معبود يو معبود دى، هيڅ لايق د عبادت نشته مگر يواځې هغه دى چې ډېر زيات مهربان، بې حده رحمت کوونکى دى.

[١٠٩] تخريج مشكل الآثار (الصفحة أو الرقم: ١٧٨ |

[١١٠] البقره: (١٦٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

((اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ))[۱۱۱]

الله (چې دی) نشته هېڅ لایق د عبادت مګر هم دی دی، همېشه ژوندی دی، د ټول عالَم انتظام کوونکی دی.

دې باره کې نور احادیث هم شته لیکن د کلام او جرح نه خالي ندي،لهذا ددې درې دعاګانو په لوستلو سره انسان ته د اسم اعظم د لوستو شرف حاصلیدی شي.

فایده: تاسو به لیدلي وي چې صوفیان او د وحدت الوجود قایلین خلک د ذکر کولو په وخت صرف د (الله) لفظ استعمالوي او (الله الله) کوي،چې ددې هیڅ ثبوت نشته،نه د نبي ﷺ څخه دا عمل ثابت دی او نه د صحابه کرامو څخه،نه د سلف صالحینو څخه،شیخ الاسلام ابن تیمیة -رحمه الله- فرمایي:صرف مفرد لفظ(الله الله) ذکر کول د ځمکې د خلکو او د اسماني مخلوق په نزد هیڅ فایده نه ورکوي البته کوم ځای کې چې لفظ یواځې ذکر شوی وي هلته خامخا یو بل لفظ پټ وي یا تنبیه او اشاره مقصود وي لکه څرنګه چې د اواز لپاره وضع کړی شوي الفاظ دي،دې وجې نه د صوفیانو دا ذکر(الله الله) علماو بد ګڼلی دی او بدعت یې ورته ویلي،ځکه

---

[۱۱۱] ال عمران: (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي ﷺفرمايي:افضل ذکر (لا اله الا الله) دی او افضل دعا الحمدلله ده (رواه ابو حاتم فی صحیحه)[١١٢]

دغه شان هغه فرمايي:بهترينه دعا چې زه يې کوم او زما نه مخکې پيغمبرانو کړی ده:**((لا اله الا الله وحده لا شریک له له الملک وله الحمد وهو علی کل شی قدیر))**(رواه مالک وغیره) او د نبي ﷺڅخه په تواتر سره ثابته ده چې خپل امت ته يې د الله ذکر د پوره جملې په شکل کې ورښودلی دی لکه (سبحان الله) (الحمدلله) (لا اله الا الله) او (الله اکبر)(رواه مسلم) او په صحیح مسلم کې د نبي ﷺڅخه ثابت دي چې فرمايي:که زه سبحان الله،الحمدلله،او الله اکبر ولولم نو دا زما لپاره د ټولی دنیا د مال او متاع نه بهتره ده.

او فرمايلي يې دي:د چا اخری خبره چې (لا اله الا الله) وي نو جنت ته به داخل شي.

لیکن افسوس نن سبا بعضې خلک دا عقیده لري چې مفرد ذکر (یو لفظ والا) ویل مستحب دي او بعضې خو يې د (لا اله الا الله) د لوستلو څخه افضل او بهتر ګڼي،نور داسې خلک شته چې وايي (هو) ویل د (الله) لوستلو نه بهتر دي،تر دې چې شیطان ورته وسوسه وکړه او د ځانه يې داسې الفاظ ویل شروع کړل چې نه پکښ ایماني خبره وي او نه هدایت بلکې ددې په وجه دوی د زندیقانو او ملحدینو

---

١١٢ الرد علی المنطقین (ص٣٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صف کې داخل شول، کوم خلک چې خالق او مخلوق یو گڼړي وایي:چې هر شی الله دی او دوی د الله ددې قول څخه استدلال کوي **(قل الله ثم ذرهم فی خوضهم یلعبون)**

او گمان کوي چې انسان ته الله حکم کړی چې (الله) ذکر مفرد ووایي ځکه (قل) د امر صیغه ده چې په وجوب ددې ذکر باندې دلالت کوي حالانکه دا استدلال غلط دی، ځکه دلته د (الله) لفظ په جواب د سوال کې واقع شوی دی او پوره ایت داسې دی:

﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ ۗ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ ۖ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا ۖ وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ ۖ قُلِ اللَّهُ ۖ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ﴾[۱۱۳]

او دوی د الله قدر ونه کړ، څنگه چې د هغه د قدر کولو حق دی! کله چې دوی وویل: الله په انسان باندې هیڅ شی نه دی نازل کړی، ته (ورته) ووایه: هغه کتاب چا نازل کړی دی چې موسٰی راوړی و، چې رڼا او هدایت دی د خلقو لپاره؟ چې تاسو یې پاڼه پاڼه کوئ، چې هغه (ځینې) ښکاره کوئ او ډېرې پټوئ، او تاسو ته هغه علم درکړی شو چې نه پرې تاسو پوهېدلئ او نه ستاسو پلاران، ته ووایه: الله

---

[۱۱۳] الانعام: (۹۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نازل کړی دی) بیا ته دوی په خپلو باطلو بحثونو کې پرېږده چې لوبې کوي.

او د پوره ایت نه دا معلومیږي چې دا د پوره جملې جواب دی یعني سوال شوی دی چې دا کتاب چا نازل کړی نو الله نبي ﷺته فرمایي:چې ته ورته ووایه:الله یعني الله نازل کړی دی.

بهر حال د صوفاینو اکثر دلایل په مکر او فریب،چل او دهوکه باندې بنا وي.

فایده۲۔ د (الله) لفظ د هغه لپاره ذاتي نوم دی چې جامد دی او د عربي نه علاوه په بله هیڅ ژبه کې ددې مترادف نشته یعني داسې لفظ نشته چې ددې په ځای استعمال شي لهذا په پښتو یا اردو یا انګلش کې که څوک د الله تذکره کوي نو (الله) لفظ به استعمالوي (ګاډ) یا (خدا) وغیره به نه استعمالوي،البته نورو ژبو کې چې څومره الفاظ د الله لپاره استعمالیږي هغه د (معبود) په معنی دي یعني د (اله) په معنی حالانکه دا خبره تیره شوه چې (اله) د الله ذاتي نوم ندی،بلکې ددې معنی معبود دی چې د نورو معبودانو لپاره هم په قران کې استعمال شوی دی،په (مصباح اللغات ص۱۵) کې لیکي:(اله) هر قسم معبود ته وایي چې جمع یې (الهة) ده برابره ده که معبود باطل وي لکه بتان او که برحق وي لکه الله،دغه شان په فارسي ژبه کې د (خدا) لفظ هم صفتي نوم دی چې مراد تربنه هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

معبود دی لکه په (غیاث اللغات ص ۱۷۴) کې لیکلي(خدا) د (خ) په پیش سره د مالک او دوست په معنی دی او دا لفظ د الله نه علاوه د بل چا لپاره استعمالول منع دي البته که بل لفظ ورسره یو ځای کړی شي نو د بل چا لپاره یې استعمال جایز دی لکه (خدا بیت) د کور مالک.

د (خدا) بله معنی ریښس او مشر ده[۱۱٤] او بعضې وایي:خدا (پخپله راغلي) ته وایي،او دا لفظ د دوه الفاظو نه مرکب دی، چې (خد) (ا) دی او (ا) اصل کې د امر صیغه ده، معنی یې ده (راشه) لیکن د (خد) لفظ سره چې یو ځاي شو، نو د اسم فاعل معنی یې پیدا کړه، او د (خدا) معنی ده (پخپله راغلی) دی او الله ته ځکه خدا وایي چې هغه د خپل قدرت نښې پخپله ښودلي دي او هیچا ته یې پکښې حاجت ندی راغلی.

محمد حسین (البرهان) کې لیکي:د (خدا) لفظ (خذا) هم لوستل جایز دي د (د) په ځاي(ذ) لکه بلوچ د (خذا) لفظ استعمالوي.[۱۱٥]

ددې بحث نه دا ثابته شوه چې د (خدا) لفظ صفتي نوم دی او د (الله) په ځای یې استعمالول جایز ندي همدا وجه ده چې فارسي

[۱۱٤] برهان قاطع (ص۲۴۱ ج۲)

[۱۱٥] برهان قاطع (ج۱ ص٦٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې کله د (اله) ترجمه کوي نو (خدا) ليکي او که د (الله) لفظ ليکي نو (الله) ليکي.

دارنګه په انګريزي ژبه کې د (ګاډ) لفظ هم په معنی د (اله) سره استعماليږي يعني معبود برابره ده که برحق وي او که باطل،ليکن دا لفظ هم د (الله) د لفظ په بدل کې استعمالول جايز ندي،د انګلش په ډکشنري کې ليکي:ګاډ په معنی د اله،رب،معبود،حاکم،او قوي استعماليږي.[116]

په فيروز اللغات کې راځي (ګاډ) په معنی د خدا راځي.[117]

بيمس شارټر انګلش ډکشنري کې راځي د (خدا) معنی (ګاډ)[118] ددې نه ثابته شوه چې د انګلش لفظ(ګاډ) د معبود په معنی راځي. ليکن د الله بدل او مترادف هيڅکله نشي کيدلی همدا وجه چې علامه مرمدک پکتهال د قران مجيد ترجمه په انګلش کې ليکلی ده او د سورت فاتحه په تفسير کې داسې ليکي:ما په پوره ترجمه کې د (الله) لفظ په خپل ځاي پريخی دی يعني ترجمه مې ورله نده کړې ځکه په انګلش کې داسې لفظ نشته چې ددې صحيح معنی ورکړي،نه ددې لفظ(الله) مثنی شته او نه جمع او نه مونث،د الله

---

[116] المورد (ص٣٩٣)

[117] (ص١٠۴۴)

[118] (ص٢٥٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعالی نه علاوه په بل معبود باندې ددې اطلاق صحیح ندی،او ما په ترجمه کې د (ګاډ) لفظ صرف د (اله) په ځاي کې استعمال کړی دی.[119]

او په تیر شوي صفحاتو کې دا خبره بیان شوې ده چې لفظ د (الله) مشتق ندی بلکې جامد دی حالانکه (اله) مشتق دی نه ددې مؤنث شته نه تثنیه او نه جمع،حالانکه د لفظ (اله) مؤنث هم راځي او تثنیه او جمع یې هم شته.

لهذا دې کس په انګلش کې ترجمه کړې او کوم ځاي کې چې د (الله) لفظ راغلی همغلته یې په انګلش کې هم (الله) لیکلی دی او کوم ځاي کې چې (اله) راغلی دی هلته یې د (ګاډ) لفظ استعمال کړی،زه دلته بعضې مثالونه بیانوم:

﴿إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾[120]

بېشکه همدا حق بیان دی او نشته هېڅ ب-رحمه الله-ق معبود مګر یواځې الله دی او بېشکه یواځې الله ډېر غالب، ښه حکمت والادی.

[119] (ص ۴)

[120] ال عمران (٦٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَٰهَيْنِ اثْنَيْنِ ۖ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ﴾[۱۲۱]

او الله وويل: تاسو دوه معبودان مه نيسئ، همدا خبره ده چې هغه يو معبود دی، نو تاسو خاص له ما نه ووېرېږئ.

﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ﴾[۱۲۲]

نو ته پوه شه چې بېشکه شان دا دی چې د عبادت هېڅ لايق نشته مگر الله دی او د خپلې گناه مغفرت وغواړه او د مومنو سړيو او مومنو ښځو لپاره هم، او الله ستاسو په گرځېدنځی او اوسېدنځی عالِم دی.

پدې ايت کې دواړه نومونه(الله) او (اله) ذکر دي ليکن مترجم(ترجمه کونکي) د (الله) د لفظ ترجمه نده کړې او د (اله) لفظ يې په (گاډ) سره ترجمه کړی.

دې وجې نه بايد په انگلش کې هم د (الله) لفظ پخپل ځاي برقرار وساتل شي،البته د (اله) معنی په (گاډ) سره کول جايز دي.

همدارنگه په هندي او سنسکرت ژبو کې هم د (الله) د لفظ په بدل کې بل لفظ نشته،ميشور،برماتما،ايشور،او بهگوان،دا الفاظ هم د (الله) مترادف ندي.

---

[۱۲۱] النحل: (۵۱)

[۱۲۲] محمد:۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سرتاج اللغة[۱۲۳] کې د میشور معنی (خدا او پرماتما) لیکي،او په فیروز اللغات [۱۲۴]کې د میشور معنی لیکي چې هغه ذات ته وایي چې اعلی روح ولري او خدا ته هم وایي،او په فیروز اللغات[۱۲۵] کې د بگهوان معنی په (خدا) سره کوي.

سوامي دیانندد په خپل کتاب(ستهیارته پرکاش [۱۲۶]کې لیکي:(بهج) په معنی د خدمت او پرستش هغې ته وایي چې په اختیار کې یې قدرت او دولت وي،او (ایشور) بهگوان ته وایي.

نو دا ټول الفاظ اگر که د (معبود) معنی ورکوي لیکن د (الله) مترادف نشي گرځیدلی ځکه الله معبود برحق دی او پدې لفظ کې ورسره څوک شریک نشته،البته د (بهگوان) لفظ د معبود معنی نه علاوه بله معنی هم ورکوي لهذا ددې نه خو بالکل اجتناب ضروري دی،ځکه دا لفظ ددوو الفاظو نه مرکب دی د (بهگ) معنی (د ښځې مخصوص اندام) ته وایي[۱۲۷] او (وان) د (والا) معنی ورکوي[۱۲۸] نو د (بهگوان) معنی (هغه چې د ښځې مخصوص اندام ولري)

---

۱۲۳ ص ۲۲۰

۱۲۴ ص۳۲۵

۱۲۵ (ص۲٦٦)

۱۲٦ (ص۲۴)

۱۲۷ فیروز اللغات (ص۲٦۵)

۱۲۸ فیروز اللغات (ص ۲٦۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې تاېبد ددې خبرى نه هم کيږي چې هندوان د يوي ښځې عبادت کوي چې نوم يى(ديوى) دى (نيکې ښځې ته وايي) او ديوى خپله مونث دى او (ديوتا) ددې مذکر دى،[١٢٩] او (ديوتا) هندي لفظ دى چې معنى يې(د الله ملايک) ده.

مقصد دا چې په سنسکرت ژبه کې بايد د (الله) لفظ ترجمه نکړى شي،او د پورتني الفاظو څخه يو هم د الله د لفظ مرادف ندى او نه يې ددې په ځاي استعمال جايز دى.

په عربي يا سرياني ژبه کې د (ايل) لفظ يا (ال) د (رب) په معنى استعماليږي،لهذا په قران کې چې کوم ځاى کې د (اله) لفظ راشي د هغې ترجمه په (ايل) سره جايز ده ليکن د (الله) ترجمه پدې لفظ سره جواز نلري،ځکه (ال) په معنى د ربوبيت راځي لکه:استاذ فرا وايي:د (ال) معنى (رشته داري،ذمه داري،او وعده او اقرار دى)[١٣٠] او بعضې وايي: چې (ال) د الله د نومونو څخه دى،حالانکه دا خبره غلطه ده ځکه د الله نومونه مشهور او معروف دي،په قران او حديث کې دا نوم نشته،لکه خلک د الله څخه ددعا کولو په وخت يا (رحمن يا رحيم) وايي وغيره مگر د هيچا څخه دا ندي اوريدل شوي چې يا (ال) لفظ يې استعمال کړى وي.

---

[١٢٩] سرتاج اللغه (ص٤١٧) ،فيروز اللغات (ص٦٨٠)

[١٣٠] لسان العرب (ج١١ ص٢٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام راغب فرمایی:چا ویلي دي چې (ایل) د الله د نومونو څخه دی لیکن دا قول غلط دی.[۱۳۱]

فایده۳: د (الله) لفظ د الله داسې جامع نوم دی چې د اسماء حسنی(۹۹) نومونو معنی پکښې پرته ده او نور ټول نومونه ددې لپاره شرح ده.[۱۳۲]

(الرحمن الرحیم)

(عام مهربان په کافرانو او مومنانو دواړو باندې په دنیا کې او خاص مهربان په مومنانو باندې په اخرت کې)

امام بخاري فرمايي:الرحمن او الرحیم دواړه د رحمت نه اغستل شوي دي او رحیم او راحم یوه معنی لري لکه علیم او عالم (یعنې د رحیم معنی ده رحمت کونکی او د راحم معنی هم رحمت کونکی ده)[۱۳۳]

امام جوهري فرمايي:رحمن او رحیم دواړه د رحمت نه مشتق دي لکه ندیم او ندمان(پښیمانه ته وايي) او د تاکید لپاره کله د یوې مادې څخه راوتلي دوه الفاظ تکراریږي لکه ویل کیږي (فلان جاد مجد) یعنې فلانکی محنتی دی ډیر محنت کوي،البته د (الرحمن) اسم صرف د الله سره خاص دی بل چا لپاره یې استعمالول جایز

[۱۳۱] المفردات (ص ۱۹)

[۱۳۲] مدارج السالکین د ابن القیم (ج۱ ص ۳۲)

[۱۳۳] په خپل کتاب صحيح البخاري (ج۲ ص۶۴۲) کتاب التفسیر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ندي،ځکه ته سوچ وکړه پدې ايت کې: ﴿قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ﴾
ته ووایه تاسو د الله څخه دعا وکړئ یا د رحمن څخه.[134]

دلته الله تعالی (رحمن) او (الله) یو ځاي ذکر کړل او پدې کې اشاره ده چې لکه څنګه چې (الله) لفظ د بل چا لپاره استعمالول جایز ندي دغه شان د (رحمن) لفظ.

او د مسیلمة کذاب (چې د نبوت دعوی یې کړې وه) هغه ته به خپلو ملګرو (رحمن یمامه) ویل یعنې د یمامه رحمان،لیکن دا دوی په دین پورې ټوقې کولې،زجاج -رحمه الله- فرمایي:(الرحمن) د (فعلان) په وزن د مبالغې صیغه ده د کثرت او ډیر والي معنی پکښې پرته ده ځکه د الله رحمت په هر شي باندې کیږي او رحمت یې وسیع او پراخه دی،هغه د ټولو رحم کونکو څخه ډیر رحم والا دی،او (رحیم) د (رحمن)نه وروسته ذکر شوی دی ځکه (رحمن) لازمي معنی لري یعنې الله په نفس کې رحمت پروت دی او (رحیم)کې متعدې معنی پرته ده یعنې الله په بل چا باندې رحمت کوي.[135]

محترم لوستونکو:په عربي لغت کې د رحمت معنی دارنګه کوي:د زړه نرمیدل،معاف کول،رحمت کول،او د نرمۍ تقاضا داده چې احسان

---

[134] الصحاح (ج۵ ص۹۳۹)

[135] په تفسیر اسماء حسنی (ص۲۹) او لسان العرب (ج۱۲ ص۲۳۰) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او بخشش او معاف کول خو د الله خاص صفت دی،او رحمت کول هم د هغه طريقه ده.[١٣٦]

شيخ بديع الدين(زه) وايم:د اهل حديثو عقيده داده چې رحمت حقيقي معنی به کولی شي،بغير د تاويل نه البته د الله زړه ځنګه نرميږي ددې کيفيت صرف الله ته معلوم دی مونږ ته يې ادراک نشته،ځکه الله فرمايي: ﴿**فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا ۖ يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ ۚ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ**﴾[١٣٧]

(دغه الله) د اسمانونو او ځمکې پيدا کوونکی دی، تاسو لپاره يې له هم ستاسو له جنس (او ځانونو) نه جوړې پيدا کړي دي- او له څارويو نه يې هم قسمونه (پيدا کړي دي)، هغه تاسو په دې طريقې سره خوروي-، د هغه په مثل هېڅ شی نشته- او هم دغه ښه اورېدونکی، ښه ليدونکی دی لهذا الله -رحمه الله-مان او رحيم دی او د رحمت اندازه يې چاته نشته.

فصل:بعضې خلک ګمان کوي چې رحمن مشتق ندی،ځکه دا صرف د الله نوم دی،او که دا چيرته مشتق وي نو کافرو به ترې انکار نه کولی لکه قران کې دي چې دوی به انکار کوو ﴿**وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ**

---

[١٣٦] القاموس (ج۴ ص٨١٧) ،تاج العروس (ج٨ ص١٣۵)

[١٣٧] شوری (١١).

(c) ketabton.com: The Digital Library

الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ ۚ أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا ۚ بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا﴾[١٣٨]

او يقينًا دوی په هغه كلي تېر شوي دي چې په هغه باندې د بدې باران ورول شوی و، ايا نو دوی هغه نه ليده؟ بلكې دوی د بيا ژوندي پورته كېدلو امېد نه لاره.

ليكن دا قول غلط دی او دا صحيح ده چې دا د الله خاص نوم دی د بل چا لپاره يې استعمال جايز ندی،ليكن مشتق دی او دا ضروري نده چې د الله خاص نوم دې جامد وي او د كافروانو انكار خو صرف د عناد په وجه وو لكه الله پخپله فرمايي: ﴿**كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لِتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرحمن ۚ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ**﴾[١٣٩]

همدارنگه ته مونږ په داسې امت كې لېږلی يې چې يقينًا له هغه نه مخكې ډېر امتونه تېر شوي دي، د دې لپاره چې ته دوی ته هغه (قرآن) ولولې چې مونږ تا ته وحې كړې دی، په داسې حال كې چې دوی په رحمن سره كفر كوي، ته ووايه: هغه زما رب دی، له هغه نه غير د عبادت هېڅ لايق نشته، خاص په هم ده باندې ما توكل كړی دی او خاص هم ده ته زما بېرته ورتله دي.

---

[١٣٨] الفرقان: (٤٠)

[١٣٩] الرعد: (٣٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمهورو علماو مذهب دادی چې دا د رحمت نه مشتق دی او د مبالغې صیغه ده،معنی یې ده(هغه ذات چې د رحمت انتها یې نشته)،دې وجې نه یې نه تثنیه راځي او نه جمع،او پدې باندې دلیل چې دا مشتق دی د رحمت نه راوتلی دی دا حدیث دی چې امام ترمذي د عبدالله بن عوف -رضي الله عنه-څخه روایت کړی چې رسول الله ﷺفرمایي:الله تعالی فرمایلي دي چې زه الله یم رحمن یم،ما رحمت پیدا کړی،او خپل نوم(الرحمن) ددې څخه مشتق دی لهذا چا چې صله رحمي قایمه کړه نو زه به یې وساتم او چا چې صله رحمي کټ کړه نو زه به یې کټ کړم.[١٤٠]

امام ترمذي دې حدیث ته صحیح ویلي او فرمایي:دې باره کې د نورو صحابه و نه هم احادیث روایت دي لکه ابو سعید الخدري،عبدالله بن ابي اوفی،عامر بن ربیعه،ابو هریرة،جبیر بن مطعم،او دا حدیث د (رحمن) د مشتق والي باره کې صریح نص دی،دې وجې نه د انکار او مخالفت هیڅ گنجایش نشته.[١٤١]

فصل: دواړه نومونه (رحمن او رحیم) یوه معنی لري،چې د الله په رحمت او فضل باندې دلالت کوي،البته په هر لفظ کې خاص خوبي پرته ده دې وجې نه دواړه نومونه جدا جدا راغلي دي.

---

[١٤٠] سنن (ج٢ ص١٣)

[١٤١] القرطبي (ج١ ص١٠٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام ابو اسحاق زجاج فرمايي:بعضې مفسرينو ويلي دي:چې رحمن عام دی معنی يې ده (هغه ذات چې په ټول مخلوق باندې يې رحمت کړی لکه رزق يې ورته پراخه کړی دی او رحيم خاص رحمت والا ته وايي هغه ذات چې صرف په مومنانو يې خاص رحمت کړی چې ايمان يې ورته نصيب کړی،او په اخرت کې به ورته دايمې ثواب ورکړي چې هيڅ انقطاع ورله نشته،او ددې دواړو الفاظو اګر که ماده يوه ده ليکن د تکرار فايده يې داده چې په رحمن کې مبالغه پرته ده او د الله د رحمت عموم او شمول ته پکښې اشاره ده لکه عربي کې وايي (فلان غضبان) فلانکی په هر چا باندې غصه دی او (اناء ملان) يعني لوښی ډک دی دې وجې يې يو ځاي جمع کړي دي يا د تاکيد لپاره تکرار شوي.[١٤٢]

امام بيهقي -رحمه الله- ليکي:د رحمن معنی داده (هغه ذات چې د خپلو بندګانو عذرونه يې زايله کړي يعني جناتو او انسانانو ته يې حکم کړی چې عبادت يې وکړي او هغوی ته يې د عبادت کيفيت او طريقه ښودلې او د هغې حدود او شروط يې هم ورته بيان کړي،بندګانو ته يې شعور او قوتونه او اندامونه ورکړي دي او مخاطب کړي يې دي،مکلف کړي يې دي په بعضی کارونو باندې،او هغو ته يې زيری ورکړی چې عمل کوي او هغو ته يې يره ورکړې چې عمل نه کوي،دې

[١٤٢] شرح اسماء حسنی (ص٢٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجې نه د هر چا هيڅ عذر ندی پاتې،او د رحيم معنی ده هغه ذات چې د هيچا عمل نه ضايع کوي بلکې پوره اجر او ثواب ورته ورکوي،بلکې په خپل رحمت سره ډبل اجر ورته ورکوي.[١٤٣]

امام خطابي فرمايي:رحمن هغه ذات چې په ټولو مخلوقاتو يې رحمت کړی چې مومن،کافر،صالح،او فاسق پکښې شامل دي،ټولو ته رزق ورکوي،د هغوی دنياوي ضروريات يې پوره کړي،او د رحيم لفظ د مومنانو سره خاص دی لکه الله فرمايي: ﴿وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَٰذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا﴾[١٤٤]

او کله چې مومنانو ډلې وليدې، ويې ويل: دا هغه دي چې مونږ سره يې الله او د هغه رسول وعده کړې وه، او الله او د هغه رسول رښتيا ويلي وو، اودوی ته دغو زيات نه کړ مگر ايمان او (د الله حکمونو ته) تسليمېدل.

امام غزالي فرمايي:د (رحمن) لفظ عام دی او ډيرو شيانو ته شامل دی لکه ١ـ الله تعالی مخلوق باندې رحمت کړی او پيدا کړي يې دي.٢ـ دوی ته هدايت او ايمان ورپه نصيب کوي.٣ـاخرت کې به

---

١٤٣ په خپل کتاب الاسماء والصفات (ص۴۹) کې

١٤٤ الاحزاب (٢٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته سعادت او خوشحالي ورکوي.۴-خپلو بندګانو ته به خپل مخ ته د کتلو توفيق ورکوي.[١٤٥]

امام قرطبي وايي:علامه عزرمي وايي:رحمن هغه ذات چې رحمت يې په کافر او مومن دواړو باندې کړی لکه باران پرې کوي او اندامونه يې ورته ورکړي او نور ډير نعمتونه يې پرې کړي، او رحيم خاص دی مومنانو پسې ځکه دوی ته يې خاص هدايت کړی او رحمت پرې کوي او ابن المبارک فرمايي:رحمن هغه ذات ته وايي چې بنده ترې سوال وکړي نو ورکړه کوي او چې سوال ترې ونه شي نو غصه کيږي.[١٤٦]

په لسان العرب کې راځي:فارسي فرمايي:د رحمن نه پس رحيم دې لپاره ذکر شوی چې په رحمن کې عام رحمت مراد دی او په رحيم کې خاص رحمت ته اشاره ده چې صرف په مومنانو باندې دی لکه الله فرمايي**((اقرأ باسم ربک الذي خلق))** او بيا وروسته فرمايي**((خلق الانسان من علق))** اول يې عام حکم ذکر کړ چې الله انسان پيدا کړی بيا يې خاص چې الله د علق نه پيدا کړی ځکه د انسان په پيدايش کې د الله حکمتونه او نښې دي.[١٤٧]

---

[١٤٥] (المقصد الاسنی (ص٣٥)

[١٤٦] په تفسير قرطبي(ج١ ص١٠٥) کې

[١٤٧] (ج١٢ ص٢٣٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

حافظ ابن القیم -رحمه الله- فرمايي:په (رحمن) کې اشاره ده چې رحمت د الله ذاتي صفت دی چې ذات سره يې قايم دی،او رحيم تعلق د مخلوق سره دی يعني الله پخپله د رحمت صفت لري او په مخلوق باندې رحمت کوي.[١٤٨]

ددې عبارت څخه دا خبره واضحه شوه چې (الرحمن) او (الرحيم) دواړه د رحمت څخه راوتلي دي او دواړو کې مبالغه موجوده ده،البته دواړه مختلف خصوصيات لري،او ددواړو په يو ځای کې جمع کولو کې حکمت او مناسبت هم شته،او الرحمن يې د الرحيم نه مخکې ذکر کړی دی،ديته د عام نه پس د خاص ذکر کول وايي دې لپاره چې دا خبره واضحه شي چې د الله مهرباني خو عامه ده ليکن خصوصي مهرباني په مومنانو باندې ده لهذا ايمان راوړئ نو پدې کې ايمان ته ترغيب هم راغلی.

امام ابن خالويه -رحمه الله- ددې يوه بله وجه هم ذکر کړې ده يعني چې الرحمن د الرحيم نه مخکې ولی راغلی دی ددې څه سبب دی؟ هغه فرمايي:رحمن يې ځکه مخکې کړ چې دا د الله خصوصي نوم دی څوک ورسره پکښې شريک نشته د بل چا لپاره يې استعمال ممنوع دی،او رحيم مشترک دی د بل چا لپاره يې استعمالول جايز دي نو خاص يې په عام باندې مقدم کړ.[١٤٩]

---

[١٤٨] په بدايع الفوايد (ج١ ص٢۴) کې

[١٤٩] په خپل کتاب اعراب ثلاثين سورة من القران (ص١٣) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه محمد ابراهيم مير يو بل سبب ذكر كوي وايي:رحمن يې په رحيم باندې ځكه مقدم كړى چې د وزن خيال راشي ځكه د اكثرو ايتونو په اخير كې (يم) يا (ين) لكه (مستقيم) (نستعين) (العالمين).[١٥٠]

فايده: د بعضې خلكو خيال دى چې (الرحمن) عربي لفظ دى،ليكن دا خبره غلطه ده،قرطبي ليكي[١٥١]:په قران كريم كې هيڅ عجمې لفظ نشته البته داسې الفاظ شته چې د عربي او نورو ژبو كې مشترك وي،د تفصيل لپاره(الاتقان للسيوطي ج١ ص١٣٦) ملاحظه كړئ.

فصل: هر سورت چې په بسم الله الرحمن الرحيم سره شروع كيږي پدې كې (براعة الاستهلال) وي مطلب دا چې پدې سورت كې راوران احكام ټول د الله په رحمت باندې بنا دي،او د رحيم بادشاه د طرفه دي،او د الله ټول قوانين د رحمت دي،او پدې كې هيڅ بې انصافي او ظلم نشته،دې لپاره چې قاري او لوستونكى راروان ايتونه په مينه او شوق سره ولولي او دا حقيقت دى چې د الله رحمتونه د سمندر پشان دي چې هيڅ ساحل يې ندى معلوم،ابو داود كې دا حديث موجود دى چې نبي ﷺ فرمايي((**والذي بعثني بالحق لله أرحم بعباده من أم الأفراخ بفرخها**))[١٥٢]

---

١٥٠ په خپل كتاب واضح البيان فى تفسير ام القران (ص٥٦)كې

١٥١ (ج١ ص١٠۴)

١٥٢ مشكاة (ص ٢٠٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قسم په الله چې زه يې په حق سره راليږلى يم،الله په خپلو بندګانو باندې د يوې مور نه ډير رحمت کونکى دى چې پخپلو بچو رحمت کوي.

د ابو هريرة -رضي الله عنه-څخه روايت دى چې رسول الله ﷺفرمايي:((**إنَّ لِلَّهِ مِئَةَ رَحْمَةٍ أَنْزَلَ منها رَحْمَةً وَاحِدَةً بينْ َالجنِّ وَالإِنْسِ وَالْبَهَائِمِ وَالْهَوَامِّ، فَبِهَا يَتَعَاطَفُونَ، وَبِهَا يَترَاحَمُونَ، وَبِهَا تَعْطِفُ الوَحْشُ علىَ وَلَدِهَا، وَأَخَّرَ اللَّهُ تِسْعًا وَتِسْعِينَ رَحْمَةً، يَرْحَمُ بِهَا عِبَادَهُ يَومَ القِيَامَةِ.**))[۱۵۳]

الله تعالى سل رحمتونه پيدا کړي او يو رحمت يې
انسانانو،ځناورو،او نورو مخلوقاتو ته ورکړى چې په يو بل باندې
رحمت وکړي،ددې په وجه حيوانات هم په بچو باندې شفقت
کوي،او ۹۹ رحمتونه يې ځان سره حصار کړي دي چې د قيامت په
ورځ به په خپلو بندګانو باندې پدې سره رحمت وکړي.

ګويا کې په دنيا کې چې د چا په زړه کې معمولي رحمت موجود
دى دا د الله درحمت حصه ده،مثلا مور او پلار پخپلو بچو باندې
مهربانه وي،حاکم په عوامو باندې،دوست په خپل دوست،دا ټول د
الله د رحمت نتيجه ده،تر دې چې کله ظالم په مظلوم باندې څه
شفقت وکړي دا ورته الله په زړه کې اچوي.

---

[۱۵۳] صحيح مسلم(۳۰۸۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قران کريم کې الله تعالى د خپل پيغمبر باره کې دارنګه فرمايلي دي﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾[154]

يقينًا يقينًا تاسو ته له هم ستاسو له جنسه نه رسول راغلى دى، هغه څه چې تاسو په تکليف کې اچوي؛ په ده ډېر سخت (او درانه) دي، ستاسو (د هدايت) لپاره پر تاسو باندې ډېر حرصناك دى، په مومنانو باندې ډېر نرمې کوونکى، ډېر مهربان دى.

نبي ﷺ چې پخپل امت باندې دومره مهربانه دى دا هم د الله د رحمت په وجه چې الله د هغه طبيعت او فطرت داسې جوړ کړى وو لکه الله فرمايي: ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾[155]

نو (يواځې) د الله د رحمت په سبب ته د دوى لپاره نرم يې او که چېرې ته بدخويَه، سخت زړى وَى (، نو) خامخا دوى به ستا له چاپېره نه خواره شوي وو، نو دوى ته معافي کوه، او د دوى لپاره بخښنه غواړه، او له دوى سره په کار کې مشوره کوه، بيا چې کله ته پخه اراده وکړې، نو په الله باندې توکل کوه، يقينًا الله له توکل کوونکو سره مينه کوي.

---

[154] توبة: (١٢٨)

[155] ال عمران: (١٥٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځې او خاوند مابين کې محبت هم د الله د نښو څخه دی لکه الله فرمايي﴿**وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ**﴾[١٥٦]
او د هغه له نښو څخه دا دي چې تاسو لپاره يې ستاسو له نفسونو څخه جوړې پيدا کړې، د دې لپاره چې تاسو هغو ته (په مايله کېدو سره) سکون حاصل کړئ او هغه ستاسو په مينځ کې مينه او مهرباني پيدا کړه، بېشکه په دغو کې خامخا نښې دي د هغه قوم لپاره چې ښه فکر کوي.
خلاصه دا چې د کوم مخلوق څخه چې کومه مهرباني يا نعمت صادرېږي په بل مخلوق باندې نو دا د الله درحمت يو جز وي او د الله لاس پکښ وي،نبي ﷺفرمايي:که چيرته کافر ته د الله د رحمت باره کې معلومات وشي نو هيڅکله به د الله د جنت څخه نا اميده نشي.
که قران کريم مطالعه کړو نو دا به محسوسه کړو چې هر قسم نعمت د الله د رحمت په وجه وي:
د الله نعمتونه دادي:

۱ـد مصيبت څخه نجات ورکول:

[١٥٦] الروم: (٢١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾[157]

او که مونږ په دوی مهرباني کړې وی او هغه تکلیف مو لرې کړی وی چې په دوی دی (، نو) خامخا به دوی په خپله سرکشۍ کې راښینګ شوي وو، په دې حال کې چې سرګردان به وو.

۲ـ بچې او ښځه ورکول یا د بیماري څخه شفا ورکول هم د الله نعمت دی:

﴿فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ ۖ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرَىٰ لِلْعَابِدِينَ﴾[158]

نو مونږ د هغه دعا قبوله کړه، نو مونږ هغه تکلیف لرې کړ چې هغه ته و او مونږ هغه ته د هغه کورنۍ او له هغوی سره د هغوی په مثل عطا کړل له خپل طرف نه د رحمت په وجه او د عبادت کوونکو لپاره د نصیحت په خاطر.

۳ـ یونس علیه السلام د ماهی د خیټې نه راخلاص شو دا د الله درحمت په وجه:

﴿لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ﴾[159]

---

[157] المومنون: (۷۵)

[158] الانبیاء: (۸۴)

[159] القلم: (۴۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې داسې نه وی چې ده ته د خپل رب مهرباني ورسېدله (نو) دی به خامخا په سپېره میدان کې غورځول شوی و، په داسې حال کې چې دی به مذموم (ملامت کړی شوی) و.

۴ـ امن ورکول،حفاظت کول:

﴿قَالَ هَلْ آمَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنتُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِن قَبْلُ ۖ فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا ۖ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾[١٦٠]

هغه وویل: ایا زه تاسو په ده باندې امینان کړم مگر په شان د هغه چې ما تاسو له دې نه مخکې د ده په ورور باندې امینان گرځولي وئ، نو الله ډېر غوره ساتونکی دی او هغه تر ټولو زیات رحمت کوونکی دی.

۵ـ د نقصان او تاوان نه بچ کیدل:

﴿أَهَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ ۚ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ﴾[١٦١]

ایا دا هغه کسان دي چې تاسو به قسمونه خوړل چې الله به دوی ته رحمت ونه رسوي (دوی ته ویل شوي دي چې) تاسو جنت ته داخل شئ، پر تاسو باندې هېڅ وېره نشته او نه به تاسو غمجن کېږئ.

٦ـ قران نازلول:

---

[١٦٠] یوسف: (٦۴)

[١٦١] الاعراف: (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿تَنْزِيلٌ مِنَ الرحمن الرحيم﴾[١٦٢]

(دغه) نازلول د ډېر مهربان، بې حده رحمت کوونکي له جانبه دي.

۷ـ څناور د انسان لپاره تابع کول:

﴿وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ ۚ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾[١٦٣]

او دوی ستاسو درانه بارونه پورته کوي هغه ښار ته چې تاسو هغه ته رسېدونکي نه وئ مگر د ځانونو په مشقت سره، بېشکه ستاسو رب یقینًا ډېر نرمي کوونکی، بې حده مهربان دی.

۸ـ د توبه توفیق ورکول او توبه قبلول:

﴿فَتَلَقَّىٰ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرحيم﴾[١٦٤]

نو ادم له خپل رب نه څو کلمې زده کړې، نو د هغه توبه یې قبوله کړه، بېشکه هم هغه ښه توبه قبلوونکی، بې حده رحمت کوونکی دی.

۹ـ په اسلام باندې ثابت قدمه ساتل او ددېن د احکامو تعلیم ورکول:

[١٦٢] السجدة: (٢)

[١٦٣] النحل: (٧)

[١٦٤] البقرة: (٣٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا ۖ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرحيمُ﴾[١٦٥]

اى زمونږه ربه! مونږ ستا (حكم) منونكي جوړكړه او زمونږه په اولاد كې (هم) يوه ډله ستا حكم منونكې (جوړه كړه) او مونږ ته زمونږ د عبادت طريقې وښَيَه او زمونږه توبه قبوله كړه، يقينًا همدا ته ډېر ښه توبه قبلوونكى، بې حده رحمت كوونكى يې.

۱۰۔ د نفس د شر څخه حفاظت كول:

﴿وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي ۚ إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي ۚ إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾[166]

او زه د خپل ځان تزكيه نه كوم،ځكه د انسان نفس د بدۍ امر كوي،مگر په چا چې الله رحمت وكړ،او بيشكه زما رب ښنونكى مهربانه دى.

۱۱۔ سمه لار ښودل او د تورتم نه خلك د رڼا طرفته رايستل:

﴿هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا﴾[١٦٧]

[١٦٥] البقرة: (١٢٨)

[١٦٦] يوسف: (٥٣)

[١٦٧] الاحزاب: (٤٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی همغه ذات دی چې په تاسو ”صلاة“ (شفقت) رالیږي او د هغه ملایك (هم)، د دې لپاره چې هغه تاسو له تیارو نه رڼا ته راوباسي، هغه په مومنانو ډېر رحمت کوونکی دی.

۱۲ـ دې امت ته د رسول الله ﷺ رالیږل:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ﴾[۱۶۸]

او مونږ ته نه یې لیږلی مګر د عالمونو لپاره رحمت.

۱۳ـ د نبي ﷺ د سخت مخالفت نه پس هم ثابت قدم پاتې کیدل:

﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ ۖ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ ۚ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ ۚ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا﴾[۱۶۹]

که پتا باندې د الله فضل او رحمت نه وی،نو د کافرانو یوې ډلې اراده لرله چې تا ګمراه کړي،او دوی صرف خپل ځانونه ګمراه کوي،او تاته هیڅ ضرر نشي درکولی،او الله پتا باندې قران او حدیث نازل کړی،او هغه څه یې تاته زده کړي،چې

[۱۶۸] الانبیاء: (۱۰۷)

[۱۶۹] النساء: (۱۱۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې يې تا سره علم نه وو،او د الله فضل پتا باندې لوی دی.

۱۴- باران کول:

﴿وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ ۚ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ﴾[۱۷۰]

او دی همغه ذات دی چې باران وروي، وروسته له دې چې دوی نا امېده شي. او هغه خپل رحمت خوروي او هم دی ښه کارساز، ښه ستایل شوی دی.

۱۵- په امن او سلامتۍ سره کشتۍ خپل ځای ته رسول:

﴿وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا ۚ إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾[۱۷۱]

او هغه وويل: په دې کې سواره شئ (او وایئ:) د الله په نامه سره د دې روانېدل او د دې ودرېدل دي، بېشکه زما رب يقينًا ډېر بخښونکی، بې حده رحمت کوونکی دی.

۱۶- د اختلاف او فرقه واريت څخه بچ کول:

---

[۱۷۰] الشوری: (۲۸)

[۱۷۱] هود: (۴۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ ۚ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾[172]

مګر هغه څوك چې ستا رب پرې رحمت وکړي۔او د دغه (اختلاف او رحمت) لپاره يې دوی پيدا کړي دي او ستا د رب خبره پوره شوې ده چې خامخا هرومرو به زه جهنم له پېريانو او انسانانو ټولو نه ضرور ډکوم.

۱۷۔ په دنيا او اخيرت کې د نيکيو ليکل:

﴿وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ ۚ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ ۖ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۚ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ﴾[173]

او ته زمونږ لپاره په دې دنيا کې ښېګڼه وليکه او په اخرت کې هم، بېشکه مونږه تا ته رجوع کړې ده، وويل (الله:) زه خپل عذاب رسوم چا ته چې وغواړم او زما رحمت هر شي لره راګېر کړی دی، نو ژر به زه وليکم دا رحمت د هغو کسانو لپاره چې پرهېزګاره دي او زکات ادا کوي او هغه کسان چې هغوی زمونږ په ايتونو ايمان لري.

۱۸۔ د شيطان د تابعدارۍ څخه حفاظت:

---

[172] هود (۱۱۸)

[173] الاعراف: (۱۵۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ ۖ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰ أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ ۗ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا﴾[١٧٤]

او كله چې دوى ته د امن، يا وېرې څه خبره راشي، دوى هغه خوره (نشر) كړي۔ او كه چېرې دوى هغه رسول ته او خپلو د كار خاوندانو (حاكمانو) ته رسولې وَى، (نو) خامخا په دوى كې به هغو كسانو دا (خبره) معلومه كړې وَى، څوك چې د دې استنباط او راوېستنه كوي۔ او كه پر تاسو باندې د الله فضل او د هغه رحمت نه وَى، خامخا تاسو به د شيطان تابعداري كړې وه۔ مگر لږو خلقو (به نه وه كړې)

۱۹۔ په عذاب نازلولو كې جلدي نه كول:

﴿قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي ۖ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ ۖ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا﴾[١٧٥]

دغه زما د رب له جانبه يو رحمت دى، نو كله چې زما د رب وعده راشي دا به د ځمكې سره هموار وگرځوي او زما د رب وعده حقه ده.

۲۰۔ د عذاب څخه پناه وركول:

---

[١٧٤] النساء: (۸۳)

[١٧٥] الكهف: (۸۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾[١٧٦]

(اى نبي!) ته (دوى ته) ووايه: تاسو ما ته خبر راكړئ! كه چېرې الله ما او هغه كسان چې زما سره دي، هلاك (او مړه) كړي، يا پر مونږ رحمت وكړي، نو څوك دى چې كافران به له ډېر دردونكي عذاب نه بچ كړي؟

٢١۔ غلطی او سهو امت ته معاف كول:

﴿ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ ۚ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾[١٧٧]

تاسو دغه (په زامنو بلل شوي) د هغوی پلرونو ته منسوب كړئ۔، دغه (كار) د الله په نېز د انصاف والا دی، نو كه تاسو د هغوی پلرونه نه پېژنئ، نو دوی ستاسو ورونه دي په دين كې او ستاسو دوستان دي، او په تاسو هېڅ گناه نشته په هغه شي كې چې تاسو په كې خطا شئ۔ او لېكن (گناه شته د) هغه (كار) چې ستاسو زړونه د هغه قصد (اراده) وكړي او الله له ازله ډېر بخښونكی، بې حده مهربان دی.

---

[١٧٦] الملک: (٢٨)

[١٧٧] الاحزاب: (٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲ـ د ازادو ښځو سره د نکاح د مشکل کیدو په صورت کې د وينځو سره د نکاح اجازت ورکول:

﴿وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ۚ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ ۚ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ۚ فَانْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ ۚ فَإِذَا أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ ۚ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾[۱۷۸]

او په تاسو کې چې څوك له اصیلو مومنو ښځو سره د نکاح کولو مالي وَس نه لري، نو (نکاح دې وکړي) له هغو مومنو وینځو سره چې تاسو يې مالکان شوي يئ او الله ستاسو په ايمان ښه عالم دی، ستاسو ځينې له ځينو نورو دي، نو د هغو (وينځو) د مالکانو په اجازت سره له هغوی سره نکاح وکړئ او هغوی ته خپل مهرونه د دستور سره سم ورکړئ، (په دې شرط) چې پاك لمنې وي، بدکارې نه وي او نه پټ ياران نيونکې وي، بيا چې کله دوی مړوښې شوي، نو كه بدکاري (زنا) يې وکړه، نو په دوی باندې د اصيلو ښځو د سزا نيمايې (سزا) ده، دا (له وينځې سره د نکاح کولو اسانې) په تاسو کې د هغه چا لپاره ده

---

[۱۷۸] النساء: (۲۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د زنا اندېښنه لري او كه تاسو (له وينځې سره له نكاح نه) صبر وكړئ (نو دا) تاسو لپاره غوره دي او الله ډېر بخښونكى، بې حده مهربان دى.

۲۳ـ د گناه څخه د انسان د نفس تزكيه كول:

﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾[۱۷۹]

او كه پر تاسو باندې د الله فضل او د هغه رحمت نه وى او دا چې بېشكه الله ډېر نرمي كوونكى، بې حده رحمت كوونكى دى (نو په دنيا كې به ډېر رسوا شوي وى)

۲۴ـ د تنگى څخه نجات وركول او پراخي راوستل:

﴿وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا﴾[۱۸۰]

او كه چېرې ته له دوى نه اعراض كوې، د خپل رب له جانبه د رحمت د طلب لپاره چې ته يې امېد لرې، نو دوى ته ډېره اسانه خبره وايه.

۲۵ـ د قصاص احكام:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى ۖ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَىٰ بِالْأُنْثَىٰ ۚ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ

---

[۱۷۹] النور: (۲۰)

[۱۸۰] بني اسرايېل: (۲۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ۗ ذَٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ۗ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾[۱۸۱]

ای هغو کسانو چې ایمان يې راوړی دی! پر تاسو باندې د وژل شويو په باره کې (د) قصاص (قانون) فرض کړی شوی دی، ازاد د ازاد په بدل کې، او غلام د غلام په بدل کې، او ښځه د ښځې په بدل کې (قصاصيږي)، پس هغه څوك چې هغه ته د خپل ورور له جانبه د څه شي معافي وکړی شي، نو په ښې طريقې سره مطالبه (لازم) ده، او هغه (د مقتول ولي) ته په نېکې طريقې سره اداکول (لازم) دي، دا ستاسو د رب له جانبه اساني او مهرباني ده، نو له دې نه پس چې چا زياتی وکړ، نو د هغه لپاره ډېر دردوونکی عذاب دی.

۲۶ـ په د صالحينو په صف کې داخلول:

﴿فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ﴾[۱۸۲]

نو دی د دې په خبره (اول) مسکی شو، چې خندا کوونکی و (وریسې د خوشحالۍ په وجه) ويې ويل: ای زما ربه! ته ما ته الهام او توفيق راکړه چې زه ستا د هغو نعمتونو شکر وباسم

---

[۱۸۱] البقره: (۱۷۸)

[۱۸۲] النمل: (۱۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تا په ما او زما په مور و پلار انعام (او پېرزو) کړي دي او دا چې زه داسې نېك عمل وکړم چې ته يې خوښوې، او ته ما په خپل رحمت سره په خپلو نېکو بنده ګانو کې داخل کړه.

۲۷ـ د قيامت د عذاب څخه بچ کول:

﴿وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ ۚ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾[183]

او ته دوی له سختيو نه بچ وساته او هغه څوك چې ته يې په دغې ورځ کې له سختيو نه بچ وساتې، نو يقينًا تا په هغه رحمت وکړ او هم دغه ډېره لويه کاميابي ده.

۲۸ـ د قيامت په ورځ د مومنانو مخونه رڼا کول:

﴿وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾[184]

او پاتې شو هغه کسان چې د هغوی مخونه به تك سپين وي، نو (هغوی) به د الله په مهربانۍ کې وي، دوی به په هغې کې همېشه وي.

۲۹ـ شپه د خوب او ارام لپاره او ورځ د کار لپاره خاص کول:

[183] المومن: (۹)

[184] ال عمران: (۱۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾[١٨٥]

او خاص د خپل رحمت له وجې يې تاسو لپاره شپه او ورځ پیدا کړې ده، د دې لپاره چې تاسو په دغې (شپه) کې ارام وکړئ او د دې لپاره چې تاسو (په دغې ورځ کې) د هغه له فضله (څه) ولټوئ او د دې لپاره چې تاسو شکر وباسئ.

داسې نور بیشماره ایتونه شته چې د الله رحمت او نعمت ته پکښ اشاره ده.

بلکې په دنیا کې هر شی د الله د رحمت منظر دی:

الله فرمايي: **﴿وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرحمن الرحيم إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾**[١٨٦]

او ستاسو حق معبود يو معبود دی، هېڅ لایق د عبادت نشته مگر يواځې هغه دی چې ډېر زيات مهربان، بې حده رحمت کوونکی دی

---

[١٨٥] القصص: (٧٣)

[١٨٦] البقره: (١٦٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يقينًا د اسمانونو او د ځمکې په پېدا کولو کې، او د شپې او ورځې په بدلېدو کې، او په هغو بېړيو کې چې په سمندر کې يې هغه څه روان کړي وي چې خلقو ته نفع رسوي، او په هغه څه کې چې الله له اسمان (بره) نه راورَولي دي، چې اوبه دي، نو په دې سره يې ځمکه د هغې د مَړه کېدو (وچېدو) نه پس ژوندۍ کړه، او په دې کې يې هر قسمه خوځنده (شيان) خواره کړل، او د بادونو په ګرځولو (راګرځولو) کې او په هغې وريځ کې چې د اسمان او ځمکې په مينځ کې مُسَخَّره کړی شوې ده، خامخا د (هغه) قوم لپاره نښې دي چې عقلمند وي.

يعني په دنيا کې هر شی لکه اسمان کې ستوري،ځمکه فرش ګرځول،دشپې تورتم،دورځې رڼا،او شپه د ورځ نه پس راتلل،په سمند کې د غر پشان درنه کشتۍ تلل،د وريځې او بارانونو مختلف اقسام،مختلفې ونې،بوټي،دا ټول د الله د رحمت نشانات دي.

تردې چې د عيسى -عليه السلام- تابعدارنو به پدې فخر کوو چې الله ورله په زړونو کې رحمت اچولی وو او ددوی زړه نرمول د الله له طرفه وو: ﴿ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۖ فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾[١٨٧]

[١٨٧] الحديد: (٣٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا مونږ د دوی د قدمونو په اثارو پسې خپل رسولان راولیږل او ورپسې مو راوست عیسیٰ زوی د مریمې او مونږ ده ته انجیل ورکړی و۔ او مونږ د ده د پیروي کوونکو په زړونو کې نرمې او مهرباني کول ایښي وو او رهبانیت چې دغه دوی له ځانه ایجاد کړی و، مونږ په دوی باندې لازم کړی نه و لیکن (دوی غوره کړی و) د الله د رضامندۍ لټولو لپاره، نو دوی د هغه (رهبانیت) رعایت ونه کړ، حق رعایت، نو په دوی کې هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی و؛ مونږ د دوی اجر ورکړ او په دوی کې ډیر زیات فاسقان وو.

ذو القرنین چې کله یاجوج ماجوجو ته دیوال وکړ او خلک یې د هغوی د فتنې نه محفوظ کړل نو بیا یې پخپله اعتراف وکړ چې دا کار ما د الله په رحمت سره وکړ﴿**قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي ۖ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ ۖ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا**﴾[۱۸۸]

دغه زما د رب له جانبه یو رحمت دی، نو کله چې زما د رب وعده راشي دا به د ځمکې سره هموار وګرځوي او زما د رب وعده حقه ده خضر علیه السلام د کشتۍ نه یوه تختۍ رایستله او د غریبانانو کشتۍ یې د خلکو د غصب کولو نه بچ کړه،د یتمانانو خزانه یې بچ کړه او رالیدونکی دیوال یې سم کړ،او پخپله یې اعتراف وکړ چې دا د الله رحمت وو.

[۱۸۸] الکهف: (۹۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ ۚ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ۚ ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾[189]

او پاتې شو دېوال ـ، نو هغه د دوه یتیمو هلکانو و، چې په ښارکې وو، او له هغه نه لاندې د هغو دواړو لپاره خزانه وه او د دغو دواړو پلار نېك (سړی) و، نو ستا رب اراده وکړه چې دوی دواړه خپلې ځوانۍ (او قوت) ته ورسي او (بیا) خپله خزانه راوباسي، ستا د رب د مهربانۍ په وجه ـ او دغه (کار) ما (له خپله ځانه) په خپل حکم نه دی کړی ـ، دغه حقیقت د هغه څه دی چې تا په هغو د صبر کولو طاقت ونشو کړی.

او خضر علیه السلام ته چې الله کوم علم او حکمت ورکړی وو هغه هم د الله رحمت وو:

﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا﴾[190]

---

[189] الکهف: (۸۲)

[190] الکهف: (٦٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا نو دوی زمونږ په بنده ګانو کې یو بنده وموندہ، چې مونږ هغه ته له خپله جانبه رحمت ورکړی و او له خپل جانبه مو هغه ته (خاص) علم ښوولی و.

موسی -علیه السلام- چې کله د خپلې ژبې باره کې الله ته شکایت وکړ چې زما ژبه نخلي او سینه مې تنګیږي نو الله د هغه سره د مدد په طور د هغه ورور هارون ولیږه او دا هم د الله له طرفه رحمت وو:

﴿وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا﴾[191]

او مونږ ده ته له خپل رحمته د ده ورور هارون ورکړ، چې نبي و ابراهیم علیه السلام ته الله په خپل رحمت سره بچی ورکه حالانکه هغه بوډا وو او ښځي یې هم شنډه وه:

﴿قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ ۖ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ ۚ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ﴾[192]

هغوی وویل: ایا ته د الله په امر تعجب کوې؟ د الله رحمت او د هغه برکتونه دې په تاسو وي ای اهلِ بیتو، بېشکه هغه (الله) ډېر ستایل شوی، د ډېرې لویې والا دی.

بلکې ټولو انبیاو ته چې څه ورکړی شوی وو د الله په رحمت وو:

[191] مریم: (۵۳)

[192] هود: (۷۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی هغه ملایکې چې عرش يې اوچت کړی هغوی هم د الله د رحمت امید ساتي:

﴿الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ﴾[۱۹۳]

(له ملایکو څخه) هغه کسان چې عرش اوچتوي او هغه (ملایك) چې د دغه (عرش) ګېر چاپېره دي، دوی د خپل رب د ستاینې سره تسبیح وايي او په ده ایمان لري او د هغو کسانو لپاره مغفرت غواړي چې ایمان يې راوړی دی (او وايي:) ای زمونږه ربه! ته د رحمت په لحاظ سره هر شي ته رسېدلی يې، نو ته هغو کسانو ته بخښنه وکړې چې توبه يې ایستلې ده او ستا د لارې پیروي يې کړې ده او ته دوی د دوزخ له عذاب نه وساته.

دغه شان نور نیک بنده ګان هم د الله د رحمت امید لري:

﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا﴾[۱۹۴]

دغه خلق چې دوی يې بلي، هغه خلق دي چې خپل رب ته وسیله لټوي چې په دوی کې کوم يو زیات قریب دی، او د هغه د رحمت

[۱۹۳] المومن: (۷)

[۱۹۴] بني اسرايیل: (۷۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

امېد لري او د هغه له عذابه وېرېږي، بېشکه ستا د رب عذاب له همېشه داسې دی چې وېره ترې وکړی شي.

(الملک)

بادشاه

هغه ذات چې خپل حکم نافذوي،او د بل کوم بادشاه لپاره دا صفت ثابت ندی ځکه هغه د بادشاهانو بادشاه دی(الزجاج)

(القدوس) پاک

هغه ذات چې د هر عیب او نقصان څخه پاک دی،داسې پاکي چې د انسان د تصور څخه باهر ده(غزالي)

او برکت والا دی(الزجاج)

(السلام) سلامتي والا ذات

هغه ذات چې ذات یې د عیب څخه او صفات یې د نقصان څخه او افعال یې د بدۍ څخه پاک وي،(الغزالي) او خپل مخلوق باندې ظلم نه کوي بلکې هغوی د ظلم څخه سالم ساتي(البیهقي)

(المؤمن) امن ورکوونکی

هغه ذات چې خلک ترېنه امن او امان طلب کوي،او د هغه نه علاوه د بل چا څخه د امن طمع نه وي(الغزالي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومن هغه ذات ته وایي چې د خپل وحدانیت تصدیق یې کړی لکه فرمايي: ﴿شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ ۚ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾[١٩٥]

الله گواهي ورکړې ده د دې خبرې چې یقینًا نشته دی هېڅ لایق د عبادت مگر هم دی دی او ملایکو او د علم خاوندانو، (هم) په داسې حال کې چې دی په انصاف سره قایم دی، ـ نشته دی هېڅ لایق د عبادت مگر هم دی دی چې ډېرغالب، ښه حکمت والا دی

دا معنی زجاج کړی ده.

(المهیمن) غلبه کونکی

هغه ذات چې د خپل مخلوق په زندگی،مرگ،عمل،رزق،او اجل وغیره باندې محافظ دی(الغزالي) په اخرت کې د نیک اعمالو په بدله ورکولو باندې نگراني کوي چې چاته هم د عمل کم اجر میلاو نشي بلکې پوره ورته ورکړی شي یا گناه سزا کم یا زیاته ورنکړی شي بلکې د گناه مطابق ورکړی شي(البیهقي)

(العزیز) غالب او زورور ذات

هغه چې په هر څه باندې غالب دی،تر دې چې هر زورور او عزت والا د هغه مخې ته ذلیل او کمزوری دی،ځکه په عزت کې معنی د غلبه

[١٩٥] ال عمران: (١٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته ده لکه الله فرمايي: ﴿إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ﴾[١٩٦]

کله چې مونږ دوی ته دوه پېغمبران ولېږل، نو دوی هغو دواړو ته دروغجن وويل، نو مونږ (دغه) په دريم سره مضبوط کړل، نو دغو (رسولانو) وويل: بېشکه مونږ تاسو ته رسولان (رالېږل شوي) يو.

﴿إِنَّ هَٰذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ﴾[١٩٧]

بېشکه دا زما ورور دی، د ده نهه نوي (يو کم سل) ګډې (مېږې) دي او زما يوه ګډه (مېږه) ده، نو ده وويل: ته ما د دې کفيل (مالك) وګرځوه او په خبرو کې يې په ما غلبه کړې ده.

او عربی کې ويل کيږي(عزني فلان فی الامر) فلانکی ما باندې غالبه شو په دې کار کې(الزجاج)

الله داسې غالب دی چې هغه ته ضرر رسول يا هغه ته رسيدل ناممکن دي،او د هغه طاقت او مخلوق ته رسيدل هميشه قايم دي(البيهقي)

(الجبار) ملاوونکی

---

[١٩٦] يس: (١۴)

[١٩٧] ص: (٢٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ذات چې کمزور او مات زړونه د يو بل سره ميلاووي،دويمه معنى يې زورور ده ځکه جبر د زور په معنى راځي،دريمه معنى يې اوچت دى ځکه د جبر معنى اوچتوالى دى،لکه د کهجورې اوچت بوټي ته (جبارة)وايي[198] امام بيهقي د امام خطابي څخه نقل کوي چې جبار هغه ذات چې خپل مخلوق يې مجبور کړي پدې چې امر نهي او اراده يې تسليم کړي او فقيرانو او محتاجو ته يې د معاش اسباب مهيا کړي.

(المتکبر) د لويې خاوند

هغه ذات چې د هغه مخې ته هر شى حقير دى،داسې لويې چې د هغه د شان سره مناسب ده،(الغزالي) او دې کې (ت) د تخصيص او تفرد لپاره ده يعني تکبر صرف د الله صفت دى د مخلوق لپاره مناسب ندى.

(الخالق) اندازه کونکى

ځکه د (خلق) اصل معنى (اندازه کول) دي لکه عربي کې ويل کيږي(خلقت الشيء خلقا ا ذا قدرته) يعني تا يو شى اندازه کړ.

[198] قصيده نونيه لابن القيم (ص١٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قران کریم کې راځي: ﴿إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا ۚ إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ ۖ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾[۱۹۹]

یقینًا تاسو له الله نه غیر د بتانو عبادت کوئ او تاسو دروغ جوړوئ، بېشکه هغه (معبودان) چې تاسو یې له الله نه غیر عبادت کوئ، دوی تاسو لپاره د رزق مالکان نه دي، نو تاسو له الله سره رزق ولټوئ او د هغه عبادت کوئ او د هغه شکر وباسئ، تاسو به خاص هغه ته بېرته بیولی کېږئ.

﴿ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ۚ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾[۲۰۰]

بیا مونږ دغه نطفه د وینې ټوټه وګرځوله، ورپسې مونږ دغه د وینې ټوټه د غوښې وړه بوټۍ وګرځوله، ورپسې مونږ دغه بوټۍ هډوکي وګرځوله، بیا مو هډوکو ته غوښه واغوستله، بیا مونږ هغه په بل تخلیق کې پیدا کړ، نو الله ډېر برکت والا دی چې تر ټولو ښه پیدا کوونکی دی.

دا قول د زجاج دی.

---

[۱۹۹] العنکبوت: (۱۷)

[۲۰۰] المومنون: (۱۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(الباري) پیدا کونکی

باري هغه ذات چې ایجاد یې کړی یعني دا مخلوق یې د نش نه شته کړی.

(المصور) شکل ورکونکی

یعني ښایسته ترتیب ورکونکی(الغزالي) هغه ذات چې د مخلوق شکل یې بغیر د نقل جوړ کړی یعني د چا څخه یې نقل ندی کړی(الزجاج)

(الغفار) پټونکی

هغه ذات چې په دنیا کې د انسان په ګناه باندې پرده اچوي او په اخرت کې یې معاف کوي(الغزالي) او دا د (فعال) په وزن د مبالغه صیغه ده(بیهقي)چې معنی یې ده (بار بار ستر ستر ګناهونه معاف کونکی او پټونکی د خلکو د سترګو نه)

(القهار) زبردست

هغه زبردست دی پدې حیثیت چې په دشمن او سرکش باندې غلبه او قوت لري په مخالفینو باندې په نښو او دلایلو سره برتري لري،او مخلوق ته په مرګ ورکولو سره،او هر موجود مخلوق د هغه د قدرت مخې ته عاجزه دی،او د هغه په قبضه کې دی(الزجاج،الغزالي)

(الوهاب) ډیر ورکونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني مخلوق ته بغير د کوم عوض نه ورکړه کوي(الزجاج) د مخلوق څخه هيڅ نه غواړي بلکې هغوی ته ورکړه کوي،علامه قاضي محمد سليمان منصور پوري ليکي:وهاب هغه ذات چې دنيا او اخرت کې ورکړه او عطا کوي،او پدې کې اشاره ده چې مخلوق چې د هر يو شي مالک دی دا د الله عطا ده د هغه خپل ملکيت ندی.[٢٠١]

(الرزاق) رزق ورکونکی

هغه ذات چې هر ژوندي شي ته رزق ورکوي،دهغې اسباب ورته مهيا کوي او ورته رسوي يې،او رزق په دوه قسمه دی،ظاهري رزق لکه قوت او هغه خوراک چې د جسم لپاره په کار راځي،دويم قسم باطني رزق يعني د بنده په زړه کې ايمان او هدايت اچول نو د ظاهري رزق فايده د جسم لپاره ده او د باطني رزق فايده د اخرت لپاره ده،د دواړه قسمونو مالک الله دی او په خپل فضل سره بنده ګانو ته دواړه قسمه رزق ورکوي،البته چا لپاره چې وغواړي رزق پراخوي،او چاته چې وغواړي تنګوي يې(الغزالي)او زجاج وايي:د رزق معنی داده چې الله مخلوق ته د هر قسم حلال شي نه د فايدې اغستلو اجازت ورکړی،الله فرمايي: **((ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ**

[٢٠١] په شرح اسماء الحسنی (ص٦٩)کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا ۖ هَلْ يَسْتَوُونَ ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ))[۲۰۲]

الله يو مثال بيانوي چې يو مملوك مريى دى چې په هېڅ شي قدرت نه لري او (بل) هغه څوك دى چې مونږ هغه ته له خپل جانبه ښكلى رزق وركړى دى، نو هغه له ده نه په پټه او ښكاره انفاق كوي، ايا دوى سره برابرېږي؟ ټولې ستاينې خاص د الله لپاره دي، بلكې د دوى زياتره نه پوهېږي.

(الفتاح) كولاوونكى

يعني فيصله كوي د حق او باطل په مابين كې،حق ښكاره كوي،او باطل ختموي،(الزجاج)او په خپل فضل سره بند شى كولاووي،او د مشكل د حل لاره بندگانو ته ښايي،پيغمبرانو ته يې هم فتح وركړې:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرحمن الرحيم إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾[۲۰۳]

بېشكه مونږ تا ته فتح دركړې ده، ښكاره فتح.

هغه ذات چې د خپلو بندگانو د زړونو نه پرده لرې كوياو كولاووي يې د غيب او د رزق چابيانې د هغه په لاس كې دي،(الغزالي) علامه قاضي محمد سليمان منصور پوري په كې ليكي[۲۰۴]:فتاح هغه ذات

---

[۲۰۲] النحل: (۱۵)

[۲۰۳] فتح: (۱)

[۲۰۴] (ص۷۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د مشکل او مهم کارونو غوټې کولاووي،او زړه د قبلولو لپاره کولاووي،هغه ذات چې په ژبه باندې علمونه جاري کوي،د سترګو پردې لرې کوي،د اهل حق او اهل باطل په مابين کې فيصله کوي،د رېښتينو رېښتيا ښکاره کوي،او د دروغجنو اصليت څرګندوي،او مومنانو له پکار ده چې د الله څخه ظاهري او باطني فتح طلب کړي.

(العليم) علم او پوهه لرونکی ذات

د الله علم کامل دی چې په هر شي باندې پوهه دی،برابره ده که ښکاره شی وي او که پټ،ورکوټی وي او که غټ،مخکې تير شوی وی يا راروان،مقصد دا چې د الله علم دومره کمال لري چې بل چا لره دا کمال علمي ثابت ندی،(الغزالي) عليم د (فعيل) په وزن د مبالغه صيغه ده،يعني ډير پوهيدونکی او هر وخت پوهه لرونکی(بيهقي)

(القابض) تنګونکی (الباسط) پراخې راوستونکی

د ادب تقاضا ده چې دا دواړه نومونه يو ځاي وليکل شي،ځکه ددواړو په ذکر کولو سره د الله کامل قدرت ښکاره کيږي،مثلا ويل کيږي (فلان قبض امری وبسطه) يعني زما د رزق تنګوالی او پراخوالی د فلانکي په لاس کې دی.

ددې جملې څخه دده مقصد دادی چې زما د ټولو کارونو اختيار د هغه په لاس کې دی،او ددې دواړو صفتونو دجمع کولو مقصد دادی چې د مخلوق ټول کارونه د الله د قدرت لاندې دي(الزجاج)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني الله هغه ذات دی چې د مرگ په وخت روح قبض کوي،او ژوندي کولو په وخت روحونه د جسم لپاره کولاووي،د خلکو څخه صدقات قبلوي،او د فقيرانو په رزق کې پراخي راولي،کله د خلکو رزق دومره پراخه کړي چې د فقر نوم هم نه پيژني،او کله دومره فقر راولي چې د مالدارۍ درک هم پاتې نشي،الله هغه دی چې خپلو بندگانو باندې حالات تنگوي دې لپاره چې د هغه طرفته رجوع وکړي،او په خپلې مهربانۍ سره د هغوی حالات ښه کوي دې لپاره چې د هغه تقرب حاصل کړي(الغزالي)

(الخافض) ټيټونکی،(الرافع) اوچتونکی:

الله هغه ذات دی چې دشمنان ښکته کوي(ذليله کوي) د خپل قرب څخه يې جدا کوي،او بدبخته يې گرځوي،او د خپلو دوستانو شان او مرتبه اوچتوي،په دنيا کې ورله نوم او خبرې اوچتوي او په اخرت کې درجات ورته اوچتوي(الزجاج)

(المعز) عزت ورکونکی

دا په درې قسمه دی:

۱ـپه دنيا کې خپلو بندگانو ته خوشحالي،او اوچته مرتبه ورکوي.

۲ـ په خپلو بندگانو باندې حالات سختوي دې لپاره چې امتحان پرې وکړي،حالانکه دوی نيکان وي او درجات يې اوچت وي ليکن دې لپاره چې د صبر په وجه ددوی مرتبه نوره هم بلند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ الله په دنیا کې خپلو دشمنانو ته رزق ورکوي،مال او دولت ورته ورکوي،دوی ته قوت ورکوي چې خلک یې په دنیا کې تابع وي،لیکن په اخرت کې ددوی لپاره دایمي عذاب دی لکه هغه فرمايي:﴿**وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ ۚ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ**﴾[۲۰۵]

اوکافران شوي خلق دې له سره دا گمان ونه کړي چې ببشکه مونږ چې دوی ته مهلت ورکوو، دا دوی د ځانونو لپاره ډېر ښه دی، یقینًا خبره دا ده چې مونږ دوی ته مهلت د دې لپاره ورکوو چې دوی په گناه کې مخ په وړاندې لاړ شي او د دوی لپاره سپکوونکی عذاب دی.

دا د الله قدرت دی چې چاته وغواړي عزت ورکوي(الزجاج)

(المذل) ذلت ورکونکی

په دنیا کې دشمنانو او ضدي او سرکش کافرانو ته ذلت ورکول،یعني د هغوی څخه د غلامانو جوړولو حکم یا په هغوی باندې جزیه مقررول:لکه الله فرمايي:﴿**قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ**﴾[۲۰۶]

---

[۲۰۵] ال عمران: (۱۷۸)

[۲۰۶] التوبه: (۲۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو له هغو کسانو سره وجنګېږئ چې نه په الله ایمان راوړي او نه د اخرت په ورځ، او هغه څه ته حرام نه وايي چې الله او د هغه رسول حرام کړي دي او نه دینِ حق قبلوي، له هغو کسانو څخه چې کتاب ورته ورکړی شوی دی، تر دې چې دوی له خپله لاسه په داسې حال کې جزیه ورکړي، چې دوی ذلیل وي.

او په اخرت کې په عذاب ورکولو سره ذلیل کول(الزجاج)

(السمیع) اوریدونکی

د الله د اوریدو نه هیڅ شی لرې ندی،د میرې اواز وي،یا د بل کوم شي،الله د ټولو اواز اوري،که څوک د هغه تعریف،حمد بیان کړي یا ترې دعا وکړي نو سمدست یې اوري(الغزالی)او (سمع) په معنی د (قبلولو) هم راځي یعني الله دعا قبلونکی ذات دی.

(البصیر) لیدونکی

هغه ذات چې هر شی ویني،اګر که د خاورو څخه لاندې هم وي(الغزالي)

(الحکم) حاکم یا فیصله کونکی

د حکم اصل معنی منع کول دي،ځکه حاکم دوه کسان یا دوه ډلې د یو بل سره د جنجال څخه منع کوي،او الله به د قیامت په ورځ د خپلو بندګانو مابین کې فیصله کوي،بل هیڅ فیصله کونکی به نه وي مګر هغه،او کوم خلک چې په دنیا کې فیصلې کوي هغوی هم پدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

باب کی د الله د شریعت څخه استفاده کوي(الزجاج)او الله هغه حاکم دی چې هیڅوک یې د فیصلې مخه نشي نیولی(الغزالي)

(العدل) انصاف کونکی

هغه ذات چې فیصله،قول،او فعل یې د انصاف په بنا باندې وي(بیهقي)

(اللطیف) نرمي کونکی

لطف په قول او فعل کې نرمي او مهرباني ته وایي،د الله لطف او مهرباني په هر شي کې شامله ده،الله په خپل لطف او مهربانۍ سره مخلوق ته ښایسته ترکیب او شکلونه ورکړي،نورانیت یې پکښې اچولی دی،هغه په خپل عملي لطف سره پیغمبرانو،اولیاو،علماو،او مجاهدینو ته علمي مرتبې ورکړي،اهل شعور او متقیانو ته یې بصیرت ورکړی،او هغه په خپل باطني لطف سره پاک نیته او قناعت لرونکو خلکو ته پوره حصه او دنیاوي برخه ورکړې ده،هغه د خپل تکویني لطف په وجه شیان د عدم نه وجود ته راوستي دي،هغه د خپل معنوي لطف په وجه نیکانو باندې اثر کړی،هغه د خپل دنیاوي لطف په وجه بادشاهانو او امیرانو ته دنیا او مشري ورکړې ده،هغه په خپل اخروي لطف سره نیکانو ته جنتونه ورکړي[۲۰۷]

(الخبیر) خبردار

---

[۲۰۷] شرح اسماء الحسنی قاضي محمد سلیمان منصور پوري(ص۷۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ذات چې هیڅ شی ترې پټ ندی،د هر حرکت او سکنت پریشانی او اطمینان څخه واقف دی،او علم او خبرت کې فرق دادی چې علم د ښکاره شیانو او پټو باندې پوهیدلو ته وایي او خبرت صرف په پټو شیانو باندې پوهیدلو ته وایي(الغزالي)

الحلیم(صبرناک)

هغه ذات چې په عذاب نازولو کې جلدي نه کوي،د کفارو د مخالفت باوجود هغه ته غصه نه ورځي،چې غضب پرې وکړي او زر یې راونیسي،د هغه غصه او غضب هغه لره فورا په انتقام باندې نه اماده کوي(الغزالي)

(العظیم) د ټولو نه غټ

هغه ذات چې په شان،حکومت،او غلبه کې د ټولو نه غټ دی(الزجاج)

(الغفور) بخشش کونکی

دا هم د غفار پشان د مبالغه صیغه ده مگر په غفار کې د تکرار معنی پرته ده یعني بار بار گناه معاف کوي،او غفور کې د کمال او تمام معنی پرته ده یعني ټول گناهونه بخي(الغزالي)

(الشکور) په معمولي محنت باندې ډیر اجر ورکونکی

یعني الله هغه ذات دی چې په معمولي عبادت باندي ډیر اجر ورکوي،او ددنیا په معمولي شان عبادت باندې د اخرت لا محدود

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمتونه بنده ته ورکوي،(الغزالي) کله چې الله د عمل په وجه بدله او ثواب ورکوي نو ځکه ورته شکور ویلی کیږي ګویا کې دا کار هم د شکر په زمره کې راځي(الزجاج)

(العلي) اوچت

الله هغه ذات دی چې په ټول مخلوق باندې اوچت دی(الزجاج)هغه د وه اسمانونو دپاسه په عرش باندې اوچت دی: ﴿**الرحمن عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى**﴾[208]

رحمن په عرش باندې برقراره شو.

(الکبیر) د ټولو نه غټ

هغه ذات چې د هغه مخامخ هر شی حقیر دی(بیهقي)

(الحفیظ) حفاظت کونکی

الله هغه ذات دی چې د ټول کاینات حفاظت کوي د تکلیف او مصیبت څخه (الغزالي)

(المقیت) روزي او رزق ورکونکی

الله هغه ذات دی چې پخپله رزق پیدا کوي او بندګانو ته یې رسوي،دومره رزق ورکوي چې هغوی لپاره کافي وي(الغزالي) زجاج

---

[208] طه: (۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي:مقيت هغه ذات چې په هر شي باندې قدرت او نظر لري فرمايي:﴿**مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا ۖ وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا**﴾[٢٠٩] چا چې سفارش وکړ، ښه سفارش، هغه ته به په دې (سفارش) سره (د ثواب) برخه وي او چا چې سفارش وکړ، بد سفارش (، نو) هغه ته به په دې سره (د گناه) پيټی وي او الله له همېشه په هر شي باندې قدرت لرونکی دی.

قاضي سليمان منصور پوري په شرح اسماء الحسنی[٢١٠] کې ليکي:المقيت هغه ذات چې د انسان بدن ته تقويت ورکوي د هغه روحانيت ته هم تقويت ورکوي،هغه ذات چې نباتاتو،جماداتو،انسانانو،جناتو،ملايکو ته د هغوی د فطرت مطابق رزق ورکوي،د هغوی په بدن کې ترقي پيدا کوي.

(الحسيب) کافي کيدونکی

هغه ذات چې د هر شي لپاره کافي دی(الغزالي)،يا هغه ذات چې د هر شي د يو يو جزء څخه خبر دی او حساب يې کوي بغير د اندازې نه(بيهقي) يعني د هر شي حساب ورته معلوم وي او دا حساب صرف اټکل او تخمين نه وي بلکې په صحيح معانو سره وي.

---

٢٠٩ النساء: (٨٥)

٢١٠ (ص٩٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(الجليل) د عزت او اكرام والا

هغه ذات چې د کمال اوجلال صفات لري لکه بادشاهي،پاکوالی،علم او قدرت وغیره(الغزالي)

(الكريم) عزت والا او سخي

هغه ذات چې د قدرت باوجود مخلوق ته معافي کوي،همیشه وفا کوي او د امید نه زیاته ورکړه کوي،که څوک ترېنه شی وغواړي نو راضي کیږي حالانکه په مخلوق کې دا صفت دی چې څه شی ترې وغواړې نو خفه کیږي،د ګناهونو په وجه په دنیا کې سزا نه ورکوي،او څوک چې د هغه طرفته رجوع وکړي نو د هر قسم سفارشیانو او وسیلو څخه یې مستغني او بې پرواه کوي.

(الرقيب) نګراني کونکی

هغه ذات چې د نظر څخه یې هیڅ شی باهر ندی په هر څه نظر لري(الزجاج)

(المجيب) دعا قبلونکی

هغه ذات چې د سوال کونکي مدد کوي،اواز کونکي ته جواب ورکوي،د حاجتمند نه صرف حاجت پوره کوي بلکې نور ډیر نعمتونه ورته ورکوي،او دا صرف د الله شان دی چې د بنده حاجت ورته د سوال کولو نه مخکې هم معلوم وي(الغزالي)

(الواسع) پراخه او کشاده

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ذات چې سخاوت يې هيڅ حد نلري،انسان نشي کولی چې د هغه د سخاوت حد اندازه کړي،هغه ذات چې رحمت او علم يې په هر شي باندې احاطه کړې،او رزق يې د هر چا لپاره کافي دی(بيهقي،قاضي محمد سليمان منصور پوري)

(الحکيم) حکمت والا

هغه ذات چې هر شی په بهترين انداز سره پيژني،د هغه ذات او صفات هيڅ هم مثل نلري،څوک نشي کولی چې د الله پوره معرفت وکړي.

(الودود) دوست او محبت کونکی د خپل مخلوق لپاره خير غوښتونکی

هغه ذات چې د خپل بنده ګانو د نيکو اعمالو په وجه خوشحاليږي،او د نيک اعمالو په وجه دوی ته خيرونه ورکوي،د خلکو په زړونو کې دده لپاره مينه او محبت اچوي،په خپلو بنده ګانو باندې بې شماره انعامات او احسانات کوي،دې لپاره چې دوی الله خپل دوست وګرځوي او حمدونه يې بيان کړي.

(المجيد) د ستر شان والا

هغه چې ذات يې هم اوچت او صفات يې هم،کار يې عمده او بهترين،او انعامات او ذات يې مثال نلري(الغزالي،البوني)

(الباعث) د مرګ نه پس راژوندی کونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ذات چې معدوم شي ته وجود ورکوي،انسانان د قبر څخه راپاڅوي،اوده مخلوق د خوب څخه راپاڅوي،غافلان د غفلت نه راپاڅوي،او د مخلوق د هدايت لپاره پيغمبران راليږي(الزجاج،الغزالي،المنصورپوري)

(الشهيد) گواه

هغه ذات چې د هر څه نه خبر او هغې باندې گواه دی،په هغه شيانو خبر دی چې مخلوق بغير د ليدو او حاضريدو نه د هغې څخه نشي خبريدلی.

(الحق) يعني الله په حقيقت کې وجود لري(شته دی)

لکه ويل کيږي (حقيقه الشيء) د يو شي حقيقت،(احقه) يعني (تيقنت کونه ووجوده) زما يقين راغلی چې دا شی موجود دی.

نو د الله لپاره ددې لفظ مطلب دی چې زمونږ يقين دی چې الله حق دی او شته يقينا.(الزجاج)

د (حق) په مقابله کې د (باطل) لفظ استعماليږي،دې وجې نه د الله نه علاوه هر معبود او د هغه په مقابله کې د هر چا حکم باطل دی.(الغزالي)

(الوکيل) کار جوړونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ذات چې مخلوق هغه ته ټول کارونه حواله کوي،او د ټولو مخلوقاتو مالک دی،ټول کارونه د هغه په قدرت کې دي او د بل چا هيڅ قدرت نشته(البيهقي)

(القوي) طاقت ور

هغه ذات چې طاقت يې مکمل دی،(الزجاج) په هيڅ حال کې کمزوری کيږي نه،او نه عاجزه کيږي(البيهقي)

(المتين) د مضبوط قوت والا

هغه ذات چې د قوت او قدرت يې انتها نشته،هغه ذات چې هيڅکله پکښې نقصان او تغير نه راځي(البيهقي)

(الولي) دوست او مددگار

هغه ذات چې د خپلو دوستانو مدد کوي،او دشمنان ورله ذليله کوي.

(الحميد) هغه ذات چې تعريف او ثنا يې بيانيږي

د هر چا په ژبه باندې د هغه ثنا بيانيږي،(الزجاج)هغه ذات چې د ټولو نه مخکې يې د ځان ثنا او تعريف په خپله کړی دی(الغزالي)

(المحصي) حساب لګونکی

هغه ذات چې هيڅ شی ترې ورک ندی،هغه ذات چې د هر شي حد او عدد ورته معلوم دی(الغزالي)

(المبديء) د ټولو نه مخکې پيدا کونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ذات چې مخلوقات يې پيدا کړي او ددوی ایجاد يې کړی پدې کې يې د چا څخه نقل ندی کړی(الزجاج،الغزالي)

(المعيد)هغه ذات چې دويم ځل پيدا کول کوي

يعني د قيامت په ورځ به د حساب کتاب لپاره مړي راژوندي کړي(الزجاج)

(المحي) ژوندی کونکی

هغه ذات چې مخلوق ته يې زندگي ورکړې،يا مړې ځمکې ته ژوند ورکوي راشنه کوي يې،(الزجاج) او مړ زړه ته د دين هدايت کوي او ددين په رڼا سره يې راژوندی کوي(البيهقي)

(المميت) مړ کوونکی

هغه ذات چې مخلوق باندې مرگ راولي،او پدې صفت کې مدح شامله ده ځکه د الله په لاس کې مرگ او ژوند دی د بل چا پدې باندې قدرت نشته نو الله بايد په عبادت سره واحد وگڼړو او مدح يې وکړو،(البيهقي) الله هغه ذات دی چې زندگي او مرگ يې پيدا کړی(الزجاج)

(الحي) هميشه ژوندی پاتې کيدونکی

هغه ذات چې مخکې هم ژوندی وو او وس هم او وي به(الزجاج) د هغه زندگي هميشه ده او د مرگ د عيب څخه پاک دی.

(القيوم) هميشه قايم دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هيڅ فنا او زوال پرې نه راځي،او د هغه په قدرت سره ټول مخلوقات ولاړ دي.

(الواجد)موندونکی

هغه ذات چې هر شی مونده کوي،هيڅ شی ترې پټيدی نشي،(الغزالي) او په هيڅ شي کې د چا محتاجه ندی(الزجاج)

(الماجد) عزت والا

الماجد او المجيد دواړه يوه معنی ورکوي(عزت والا) ليکن په (المجيد) کی مبالغه ده يعني ډير عزت والا.

(الواحد) يو ذات چی هيڅ شريک نلري

هغه ذات چې په ذات او صفاتو کې ځانله دی،نه جزء لري او نه شريک،حالانکه د نورو معبودانو او مخلوقاتو شريکان هم شته په صفاتو او ذواتو کې او اجزاء يې هم شته(الزجاج)

(الصمد) بې پرواه

هغه ذات چې مخلوق ورته په ټولو حاجتونو کې محتاجه دی،او په ټولو ضرورياتو کې د هغه طرفته رجوع کوي(الغزالي)

(القادر) قدرت لرونکی

هغه ذات چې بغير د واسطې نه يې حکم نافذ دی،او د خپل حکم په نافذلولو کې هيچا ته محتاج ندی(الزجاج)هغه ذات چې څه وغواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي يې،او چې څه ونه غواړي نه يې کوي،د هيچا زور پرې نشته،او نه يې څوک په کوم کار باندې مجبورولی شي.

(المقتدر) مکمل قدرت لرونکی

هغه ذات چې د قدرت نه لاندې يې هر شی دی،په هر شي کې خپل طاقت او قدرت ښکاره کوي،او کوم کار چې نه کوي د بې وسۍ او عاجزۍ د وجې نه نه بلکې ددې وجې نه چې کول يې نه غواړي که چيرته وغواړي،نو هرو مرو به يې وکړي،(البيهقي)او په قادر او (مقتدر) کې فرق دادی چې قادر کې حروف کم دي د (مقتدر) په نسبت ځکه پدې کې (ت) او (م) اضافه ده چې دلالت کوي په مبالغه باندې لهذا د مقتدر معنی ده ډېر او زيات قدرت لرونکی.

(المقدم) مخکې کونکی (المؤخر) وروسته کونکی

هغه ذات چې په عزت،شرف،علم،عمل او مال کې خپلو خاصو بنده گانو ته ترقي ورکوي،او دشمنان روسته کوي،په چا چې اراده وکړي چې مخکې يې کړي نو مخکې کوي يې،او په چا چې وغواړي چې وروسته او ناکام يې کړي کوي يې،او پدې هر کار کې د هغه حکمت پروت دی،او الله چې څوک مخکې کړي هميشه لپاره مخکې روان وي او هيڅوک يې نشي وروسته کولی،او هغه چې څوک ورسته کړي نو هميشه لپاره وروستو پاتې وي،(الزجاج،الغزالي،البوني)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(الاول) د ټولو نه مخکې (الاخر) د ټولو نه وروسته پاتې کيدونکی

الله هغه ذات دی چې د ټولو مخلوقاتو د وجود نه مخکې هغه موجود وو،او د هر شي د عدم او نشتوالي نه پس به هم موجود وي،ابن ماجه -رحمه الله- د رسول الله ﷺدا حدیث نقل کړی چې دا دعا به یې لوستله: **((اللَّهُمَّ أَنْتَ الأَوَّلُ فليسَ قَبْلَكَ شيءٌ، وَأَنْتَ الآخِرُ فليسَ بَعْدَكَ شيءٌ، شيءٌ))**[211]

ای الله ته د ټولو نه مخکې وې،ستا نه مخکې هیڅ شی نه وو،او ته به د ټولو نه وروسته يې چې بل هيڅ شی به نه وي.

(الزجاج)

(الظاهر) غالبه

علماو ویلي دي چې د ظهور یوه معنی (غلبه) هم ده لکه عربی کې ویل کېږي(ظهر فلان فوق السطح) فلانکې په چت باندې دپاسه وختهٔ.

او د نبي ﷺدا دعا هم ددې معنی لپاره تایید دی چې فرمایل به یې: **((وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فليسَ فَوْقَكَ شيءٌ، وَأَنْتَ البَاطِنُ فليسَ دُونَكَ شيءٌ))**[212]

---

[211] مشکوة (ص ۲۱۱)

[212] النبوات (٤٦٣٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای الله ته اوچت يې ستا څخه بل هيڅ اوچت نشته،او ته پټ يې ستا څخه بل هيڅ شی پټ نشته(الزجاج)

(الباطن) د ټولو نه پټ

هيڅوک د هغه د ذات معرفت او کيفيت په عقل سره نشي کولی،بلکې د هغه د قدرت نښو ته په کتلو سره د الله معرفت حاصليږي،(البيهقي)يوه بله معنی هم لري چې په هر پټ شي باندې علم لرونکی ذات لکه ويل کيږي (بطنت فلانا) ما د فلاني باطن او پټ رازونه وپيژندل،دا ځکه چې الله تعالی د ټولو مخلوقاتو ظاهر او باطن پيژني او پرې عالم دی(الزجاج)

(الوالي) مالک

هغه ذات چې د هر شي مالک دی او په هغې کې د خپل مرضي مطابق تصرف کولی شي،او تدبير يې هم کوي،(الزجاج،البيهقي،المنصورپوري،محمد درويش)

(المتعالي) ډير زيات اوچت

دا د علو څخه د مبالغه صيغه ده،(الزجاج)او الله تعالی د وه اسمانونو او عرش دپاسه دی لکه دا په قران او حديث سره ثابته ده دې باره کې زمونږ کتاب(توحيد خالص) مطالعه کړئ،الله تعالی د هغه ټولو صفاتو څخه پاک او اوچت دی چې د نقصان تقاضا کوي او مخلوق

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د هغه طرفته منسوبوي لکه د الله ځوي او دا خبره چې ملايکې د الله لورګانې دي(البيهقي)

(البر) نيکي کوونکی

الله هغه ذات دی چې د ټول مخلوق سره نيکي کوي،خير ورته رسوي،په هغوی باندې د مصيبت راوستلو اراده هيڅکله نه کوي،د ډيرو انسانانو ګناهونه معاف کوي،د نيکي بدله يو په لس ورکوي،د خپلو مقرب او نژدې بنده ګانو سره دوستي او مينه کوي،ټولو مخلوقاتو ته رزق ورکوي،او دهيچا سره د بخل معامله نه کوي(البيهقي)

(التواب) توبه قبلونکی

کوم انسان چې د خپلو ګناهونو څخه توبه اوباسي او پښيمانه شي،بيا د الله طرفته رجوع وکړي،نو الله هم پخپل رحمت او فضل سره په هغه باندې مهرباني کوي،کومې وعدې چې يې د بنده ګانو سره کړي د هغې نه يې نه محروموي،بلکې ضرور وفا ورسره کوي،او صرف توبه نه قبلوي بلکې د توبه توفيق هم ورکوي لکه فرمايي:﴿**وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ**

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرحيم﴾[۲۱۳]

او په هغو درېو کسانو باندې چې وروسته کړی شوي وو، تر دې چې په دوی باندې ځمکه، سره د هغې له ارت والي تنگه شوه او په دوی باندې خپل ځانونه (هم) تنگ شول او دوی یقین وکړ چې د الله (له عذاب) نه د پناه هېڅ ځای نشته مگر هم ده ته دی، بیا هغه (الله) په دوی مهرباني وکړه، د دې لپاره چې دوی توبه وباسيـ، بېشکه چې الله، هم دی ښه توبه قبلوونکی، بې حده مهربان دی.

(المنتقم) انتقام اغستونکی

هغه ذات چې د سرکشانو او کافرانو ملا ماتوي او سخت عذاب ورته ورکوي،البته یو ځل ورته مهلت او تخویف ورکوي دې لپاره چې د سوچ او فکر موقع ورته میلاو شي،شاید رجوع وکړي او که رجوع ونکړي نو سخت عذاب ورته ورکوي،(الغزالي)هغه ذات چې هر چا ته د هغه د قوت برداشت مطابق عذاب ورکوي(البیهقي)

(العفو) معافي کونکی

گناهونه او بدۍ ورانوي،او دا لفظ د معنی په لحاظ سره د (غفور) څخه ډېره مبالغه لري،ځکه په غفور کې د پټولو معنی پرته ده او پدې

---

[۲۱۳] التوبه: (۱۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ګناه د بالکل ختمولو معنی پرته ده،(الغزالي)لکه عربي کې ویل کیږي (عفا عنه) یعني ترک العقوبة علیه یعني الله تعالی د ګناه باوجود انسان ته معافي کوي او عذاب نه ورکوي(الزجاج)

(الرؤوف) شفقت کونکی

دا لفظ د رحیم څخه ډیره مبالغه لري ځکه مطلب یې دی ډیر مهربان او رحمت والا(الزجاج) د الله غټه مهرباني داده چې یو انسان په عبادت باندې د وس او استطاعت مطابق مکلف کوي او په چا باندې دومره وزن او پیټی نه باروي چې د اوچتولو طاقت یې نلري،همدا وجه ده چې مسافر لپاره یې د مونځ قصر کولو حکم کړی او مریض ته یې مونځ معاف کړی(البیهقي)

(مالک الملک) د بادشاهۍ مالک او بادشاه

هغه ذات چې چاته چې څه شی ورکول وغواړي ورکوي یې،او د چا نه چې قوت اغستل وغواړي اخلي یې ترې،د بادشاهانو بادشاه چې ټوله دنیا د هغه په امر او نهي سره چلیږي(الزجاج)څنګه چې وغواړي په خپل ملک کې تصرف کوي،که وغواړي نو معدوم لره موجود کړي او یا موجود لره معدوم کړي(الغزالي)

(ذوالجلال والاکرام) عزت او جلال والا

د هر قسم جلال او عزت او خیر مستحق صرف الله دی،مخلوق ته عزت یا سخاوت د هغه له طرفه میلاویږي،که یو مخلوق په دنیا کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل سره د سخاوت یا عزت معامله کوي دا هم د الله په توفیق او حکم سره کیږي،د الله سخاوت او فضل په خپل مخلوق باندې بې انتها دی(الغزالي) د الله شان دادی چې مخلوق همیشه د هغه لویې بیان کړي او د هغه څخه همیشه په خوف او ویره کې ووسیږي او د هغه د شان مطابق عزت وکړي ځکه دا په مخلوق باندې د الله حق دی او دا حق د بل چا نشته ځکه الله هیڅ شریک نلري(البیهقي)

(المقسط) انصاف کونکی

هغه ذات چې د ظالم څخه د مظلوم لپاره قصاص واخلي،په ټولو فیصلو کې د مخلوق سره د انصاف معامله کوي،د هغه د انصاف دلیل دادی چې کله ظالم او مظلوم دواړه راضي کوي،د انس -رضي الله عنه-څخه روایت دی چې د قیامت په ورځ به الله تعالی د ظالم نیکی د مظلوم په کتاب کې واچوي،او مظلوم گناهونه به ظالم ته ورکړی شي،بیا به مظلوم ته د جنت بنگلې او محلونه وښودلی شي او ورته وبه ویل شي ته دا ظالم معاف کړه نو په عوض کې به درته الله دغه بنگلې او جنتونه درکړي،نو مظلوم به ظالم معاف کړي او جنت ته به ظالم او مظلوم دواړه لاړ شي[٢١٤] د انصاف دارنگه معامله صرف د الله ذات کولی شي(الغزالي)

(الجامع) جمع کونکی

---

[٢١٤] (الدر المنثور ج٣ ص٢٦١

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله هغه ذات دی چې د قیامت په ورځ به مخلوق د حساب،کتاب لپاره راجمع کړي(الزجاج)الله مختلف انسانان په ځمکه کې او په ځمکه او اسمان کې مختلف مخلوقات لکه ستوري،هواګانې،سمندرونه،حیوانات،نباتات،معدنیات د انسان د جسم هډوکي،غوښې وغیره،وینه دا ټول شیان راجمع کونکی دی دارنګه الله متضاد شیان هم راجمع کوي لکه ګرمي،یخني،وچه،لمده وغیره(الغزالي)

(الغني) بې پرواه

الله د ټولو مخلوقاتو څخه بې پرواه دی،هیڅ حاجت ورته نلري،بلکې مخلوق ټول هغه ته محتاج دی(الزجاج)

(المغني) بې پرواه کونکی

الله چې په چا باندې اراده وکړي نو رزق ورکوي،مختلف نعمتونه ورکوي،او نورو د سوال څخه یې بې پرواه کوي(الزجاج)

(المانع) منع کونکی

هغه ذات چې چا څخه د څه شي د منع کولو اراده وکړي نو منع کوي یې،او دهغه منع د حکمت څخه خالي نه وي(الزجاج) هغه اسباب منع کوي او مینځ کې یې حایل ګرځوي چې ددین یا ددنیا د هلاکت سبب ګرځي(الغزالي)

(الضار) ضرر او نقصان رسونکی (النافع) فایده ورکونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې دواړو نومونو د یو ځای ذکر کولو مقصد دادی چې مکمل معنی ادا کړی شي،ځکه الله تعالی نفع او نقصان دواړه رسوي او دا د هغه په کامل حکمت او قدرت باندې دلالت کوي،ټول مصیبوته او انعامات د هغه په لاس کې دي،هغه مسبب الاسباب او د مصیبتونو مابین کې حایل جوړیدونکی دی (الزجاج) چا ته چې هم نفع یا نقصان رسیږي د الله په اذن سره وي.

(النور) رڼا

هغه ذات چې د وحدانیت دلایل یې انتهایی واضحه او روښانه دي(الزجاج) هغه ذات چې هر شي لره ښکاره کونکی دی(الغزالي) ځکه د هغه نه بغیر هیڅ مخلوق نشي کولی چې د یو شي ادراک وکړي یا پرې پوهه شي،که الله د بنده لپاره اساني ونکړي نو خپل مقصد ته هیڅکله رسیدلی نشي،عقل او حواس خمسه(پینځه اندامونه) د الله عطا ده(البیهقي)

(البدیع)بې مثاله

هغه ذات چې صفات او ذات یې مثل نلري(الغزالي) هغه ذات چې بې مثاله مخلوقات یې پیدا کړي دي،هغه په خپل علم او قدرت سره پیدا کول کوي(البیهقي)

(الهادي) لاره ښودونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نجات او خپل معرفت لاره ښودونکی،ټولو مخلوقاتو ته د خپل حاجتونو او ضرورتونو د پوره کولو لارې ښايي(البيهقی،الزجاج،الغزالي)

(الباقي) هميشه پاتې کيدونکی

ټول مخلوقات به ضرور فنا کيږي ليکن الله باندې هيڅ فنا نه راځي(البيهقي)

(الوارث) حقيقي ميراث اغستونکی

د ټولو مخلوقاتو وارث ګرځيدل فنا کيږي لکه بادشاه يا ځامن،يا زميندار چې د بل چا څخه ورته مال او بادشاهي په ميراث کې پاتې شي نو دوی به يو ورځ پخپله هم فنا شي او نور خلک به راځي چې ددوی څخه به ميراث اخلي ليکن الله تعالی حقيقي وارث دی ځکه ځمکه او اسمانونه به زمونږ څخه پاتې کيږي او الله به يې په ميراث کې اخلي(الزجاج،الغزالي،البيهقي)

(الرشيد) په هدايت باندې تلونکی

يعني په سمه لاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ټول کارونه او احکام په هدايت باندې مبني دي لکه فرمايي:
﴿إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ ۚ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا ۚ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾[٢١٥]

بېشکه ما په الله باندې توکل کړی دی چې زما رب دی او ستاسو رب دی، نشته هېڅ يو خوځنده مگر هم دغه (الله) د هغه وچولي (د تندي وېښتانو) لره نيوونکی دی، بېشکه زما رب په نېغه لار دی.

او دلته (رشيد) د (فعيل) صيغه ده چې په معنی د (فاعل) او (مفعل) سره راځي يعني الله راشد هم دی خپله هم په سمه لاره او مرشد هم دی يعني بل ته لاره ښودونکی دی،الله هغه ذات دی چې ټولو مخلوقاتو ته لکه انسانان،جنات،حيوانات،مرغان،او د ځمکې حشراتو ته د زندگۍ د ضرورياتو د حصول لارې ښايې،او مسلمانانو ته د جنت او ثواب د حاصلولو لارې ښايې(الزجاج) دا ټول کارونه الله په خپل علم سره کوي او د هيچا مشورې او هدايت يا تجويز ته اړتيا نلري.(الغزالي)

---

[٢١٥] هود: (٥٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

الصبور:صبر کوونکی

هغه ذات چې گناه گار ته مهلت ورکوي او په عذاب ورکولو کې جلدي نه کوي(البيقهي،الغزالي)

محترم لوستونکو:ددې نه علاوه نور نومونه هم شته چې امام بيهقي -رحمه الله- په خپل کتاب(الاسماء والصفات ص٥٠٦) کې نقل کړي او يو بل کتاب هم شته چې (الموضح للطريق والفسطاط للتحقيق) کې تاسو کتلی شئ د محي الدين البوني کتاب دی،مسلمان بايد ددې نومونو په ذريعه د الله څخه دعا وغواړي او د څه شي باره کې چې دعا کوي د هغې مناسب نوم دې اختيار کړي مثلا که رزق غواړي نو (يا رزاق) دې وايي،که د گناه معافي طلب کوي نو (يا غفار) يا (يا غفور) دی وايي،که هدايت طلب کوي نو (يا هادي) يا (يا رشيد) دې وايي،که چا پرې ظلم کړی وي او انصاف غواړي نو (يا قهار) (يا جبار) (يامقسط) دې وايي،د علم د طلب کولو لپاره دې (يا عليم) وايي،د عزت طلب کولو لپاره دې (يا معز)،د امن طلب کولو لپاره (يا سلام) (يا مومن)،او داسې نور.

فايده:په بسم الله کې الله تعالی خپل درې نومونه ذکر کړي:
١ـالله٢ـالرحمن ٣ـالرحيم

چې ددې ترتيب باره کې امام بقاعي -رحمه الله- ليکي:الله يې ځکه مخکې ذکر کړی چې اشاره ده چې ټولو نه مخکې الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخلوقات پیدا کړل ځکه الله په معنی د خالق او ایجاد کونکي او بیا یې رحمن کې اشاره وکړه چې الله په ټولو مخلوقاتو رحمتونه کوي او په رحیم سره یې خپل خاص رحمتونو ته اشاره وکړه او ترغیب یې ورکړ چې د الله خاص بنده جوړ شه چې رحمتونه دربانديې وشي.

فصل: د هندوانو یوه فرقه چې (اریه) نومیږي ددې مشر (سوامی دیانند) په خپل کتاب(ستیارته پرکاش) کې په اخیري باب کې په قران باندې ډیر اعتراضونه کړي دي چې درې اعتراضات زه په لاندې ډول ذکر کوم هغه لیکي:[۲۱۶] **اولنی اعتراض:** دا قران د الله کتاب ندی بلکې د بل چا دی،ځکه که دا د الله کلام وی او واقعي یې د انسانانو دهدایت لپاره رالیږلی وو نو داسې به یې نه ویلی چې د الله په نوم شروع وکړئ بلکې داسې به یې ویلی وی چې د انسانانو د هدایت په نوم شروع کوم:

الجواب:

۱ـ د قران یوه معنی ده(هغه کتاب چې خلک یې لولي) نو کله چې دا کتاب د لوستلو لپاره نازل شوی دی نو د بنده ګانو لپاره مناسبه ده چې د الله په نوم سره یې شروع کړي.

۲ـ دا اعتراض خو پخپله د (اریه) فرقې په تابعدارو باندې وارديږي ځکه ددوی عقیده ده چې (ویدو) اسماني کتاب دی حالانکه ددې

[۲۱۶] په صفحه (۳۹۶) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شروع کې د (اوم) لفظ دی چې معنی يې (خدا) ده نو ايا ددې شروع د خدای په لفظ سره کيدل دې کتابونو لره ددې باعث ګرځي چې اسماني کتابونه تصور نکړی شي؟

دويم اعتراض: که الله د قران په ابتدا کې بسم الله ددې لپاره ذکر کړي چې خلک ترې طريقه ازده کړي چې هر کار په بسم الله سره شروع کوي نو دا هم صحيح نده،ځکه ددې نه لازم راځي چې خلک د ګناه کارونه هم د الله په نوم سره شروع کړي.

الجواب: حقيقت دادی چې الله تعالی د ښو خبرو او ښو کارونو حکم کړی دی ځکه هغه فرمايلي دي:﴿**وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ۛ وَأَحْسِنُوا ۛ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ**﴾[٢١٧]

او د الله په لاره کې خرڅ کوئ اوپه خپلو لاسونو هلاکت ته غورځول مه کوئ، او نېکي کوئ، يقينًا الله له نېکي کوونکو سره مينه کوي.

﴿**وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا**﴾[٢١٨]

او ته زما بنده ګانو ته ووايه چې هغه خبره دې وايي چې هغه تر ټولو ښه وي، بېشکه شيطان د دوی په مينځ کې دښمني اچوي، بېشکه شيطان د انسان لپاره له شروع نه ښکاره دښمن دی.

---

[٢١٧] البقره: (١٩٥)

[٢١٨] بني اسرايېل: (٥٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د بدو کارونو څخه يې منع کړې:

﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ ۖ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ۖ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۖ وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ ۖ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ ۖ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ۖ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾[٢١٩]

ته ووايه: تاسو راشئ چې زه ولولم هغه څه چې ستاسو رب پر تاسو باندې حرام کړي دي، دا چې تاسو له هغه سره هېڅ شی مه شريکوئ او له مور او پلار سره ښېګڼه کوئ، او تاسو خپل اولاد د غريبۍ له وجې مه وژنئ، مونږ تاسو ته روزي درکوو او هغوی ته (هم) او تاسو د بې حيايۍ کارونو ته مه نژدې کېږئ هغه چې په دغو کې ظاهر دي او هغه چې پټ دي او تاسو هغه نفس مه وژنئ چې الله حرام کړی دی مګر په حقه سره دا، (حکم) چې دی، هغه (الله) تاسو ته د دې کلك حکم درکړی دی، د دې لپاره چې تاسو عقل وچلوئ.

﴿لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ ۗ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا﴾[٢٢٠]

نه ستاسو په ارزوګانو څه کېږي او نه د اهلِ کتابو په ارزوګانو، (بلکې) چا چې هم بد عمل وکړ هغه ته به د دغه (بد عمل) بدله ورکولی شي

[٢١٩] الانعام: (١٥١)

[٢٢٠] النساء: (١٢٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه به ونه مومي د ځان لپاره له الله نه غیر هېڅ کار سازی او نه ثوك مدد کوونکی.
نو بیا دا حکم څرنګه د ګناه کار په بسم الله سره شروع کولو باندې صادقیدی شي؟
بلکې ددې څخه خو د الله عظمت راڅرنګندیږي چې ټول د خیر کارونه د هغه په نوم سره شروع کولو حکم یې کړی.
۲ـ دلته بسم الله د قران مجید په شروع کې راغلې ده او دا دلیل دی چې پدې سره صرف د خیر کارونه شروع کول پکار دي.
دریم اعتراض: په بسم الله کې دا خبره ده چې الله رحمت کونکی دی نو که چیرته د رحمت صفت په حقیقت کې الله کې موجود دی نو بیا یې ولې د ځناورو د ذبح کولو حکم کړی دی حالانکه دا ظلم دی چې انسان یو حیوان لره ذبح کړي او تکلیف ورته ورکړي؟
الجواب:۱ـ دا خبره یاده کړه چې الله تعالی ټول شیان د انسانانو د فایدې لپاره پیدا کړي دي،بعضې د خلکو د خوراک لپاره،بعضې د سورلۍ کولو لپاره،او بعضې د نورو حاجتونو لپاره،لکه هغه فرمایي:
﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾[۲۲۱]

---

[۲۲۱] البقره: (۲۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدی هغه ذات دی چې ستاسو لپاره يې هغه ټول څه پيدا کړل چې په ځمکه کې دي، بيا يې پورته قصد وکړ، نو هغه يې ښه برابر اوه اسمانونه جوړ کړل، او هغه په هر شي ښه عالم دی.

دا د الله فضل دی په خپل مخلوق باندې او د حيواناتو سره ظلم ندی.

۲۔ ډير ځناور پخپله د ژوند تيرولو لپاره د نورو وړو حيواناتو ته ضرورت لري لکه چينجي وغيره خوري او که ويې نه خوري نو د زندګي څخه محرومېږي،نو ايا د غټو حيواناتو د خوراک لپاره د چينجو وغيره وژل ظلم او بې -رحمې ده؟که ته وايې: چی نه نو بيا مونږ وايو چې د انسان د قوت او خوراک لپاره د حيواناتو ذبح کول بلکې د انسان د زندګي او قوت لپاره د حيواناتو ذبح کول بعينه رحمت دی.

۳۔ سوامی پخپله ليکلي دي:غويې،د ګاړی،سورلۍ او نورو کارونو لپاره د انسانانو ډير پکار راځي او ددوی لپاره انتهايې مفيد دی[222] نو ولې تاسو د غويې،يا خر وغيره باندې کار کولو ته اذيت نه وايې او ددې اجازت ايا بی -رحمي نده؟بلکې تاسو دې ته نعمت وايې،نو مونږ هم وايو چې لکه څنګه چې د حيواناتو استعمالول په کارونو کې بې رحمي نده دغه شان ذبح کول يې هم رواه دي.

[222] ستيارته پرکاش (ص٢٦٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د بعضې تکلیف رسونکو ځناورو وژل لکه مار،لیونی سپی،خنزیر،او فصلونو ته نقصان رسونکي ځناورو وژل ایا د سوامې په نزد بې رحمي ده؟
که دا حیوانات ونه وژلی شي نو د خلکو معیشت او زندگي دواړه به تباه شي،نو ددې نه معلومیږي چې د څه حکمت په وجه د ځناورو وژل انصاف دی او بې رحمي نده،او سوامې باید د الله په قدرت او نظام کې سوچ وکړي چې الله د کوم ځناورو د ذبح کولو حکم کړی او د انسانانو لپاره یې حلال کړي هغه په څومره کثرت سره په دنیا کې وجود لري،په زرگونو او لکونو سره حیوانات په یوه علاقه کې ذبح کیږي ایا پدې سره ددې په تعداد کې کمی راغلی دی؟
او ددې باوجود چې اسلام د حیوان د ذبح کولو حکم کړی دارنگه یې حکم کړی چې دغه حیوان ته ایذا او تکلیف ونه رسول شي،چې د ولږي یا تندې څخه یې مړ نکړئ او نه پرې بل قسم ظلم وکړئ بلکې حکم کوي چې د ذبح کولو نه مخکې چاړه ښه تیره کړی شي چې هغې ته تکیف ونه رسیږي.
الحاصل: د حکمت او مصلحت په وجه د یو حیوان ذبح کول ظلم او بې رحمي نده بلکې عین رحمت دی،لکه الله تعالی بني اسرایلو ته د غوا ذبح کولو حکم کړی وو چې پدې کې ددوی لپاره ډیرې فایدې وې لکه د قاتل معلومول،الله خپل قدرت ښودل چې څرنگه زه مړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندي کوم،او خلکو پدغه وخت کې د غوا عبادت کوو نو خلکو ته د غوا معبودوالی او کمزوالی ښودل چې دا د ځان څخه دفاع نشي کولی.

٦ـ پخپله سوامې ليکي:حکمران ته اجازت دی چې د مصلحت او حکمت په بنا باندې د يو حيوان د وژلو حکم وکړي،لکه هغه وايي:د قوت خاوندانو لپاره جايز ده چې کوم ځناور انسانانو ته تکليف رسوي چې د وژلو فيصله يې صادره کړي[٢٢٣]

نو دده د خبرې څخه معلومه شوه چې د حکمت د وجې د حيوان وژل جايز دي.

٧ـ پدې باب کې سوامی خپله اعتراض نقل کوي او بيا يې جواب کړی هغه وايي:که څوک اعتراض وکړي چې کوم حيوان لره حاکم ووژني نو ايا غوښه به ورله ضايع کوو؟نو جواب دادی چې د انسان اختيار دی که وغواړي نو سپي ته دې واچوي يا دې هغه حيوان ته ورکړي چې غوښه خور وي يا دې انسان وخوري البته د انسان په طبيعت کې ددې حيوان عادات به راشي چې خلکو ته به تکليف رسوي (يعنی که دا وژل شوی ځناور موذي وو نو ددغې د غوښې اثر به په انسان باندې وشي)

---

[٢٢٣] ستيارته پرکاش (ص٢٦٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ددې نه ثابته شوه چې سوامی د حیوان د غوښې خوړل د انسان لپاره جایز ګنړي،نو بیا ولې د حلال حیوان ذبح کولو ته بي رحمي وايي؟

مسایل:

۱ـ بسم الله الرحمن الرحیم د سورت توبه نه علاوه د قران د ټولو سورتونو اولنی ایت دی،او ددې دلیل دادی چې نن سبا چې کوم مصحف په دنیا کې موجود دی پدې ترتیب سره دی یعني بسم الله د ټولو سورتونو په ابتدا کې موجود ده د سورت توبه نه علاوه او دا ترتیب نبي ﷺ د الله تعالی څخه ازده کړی وو او بیا صحابه کرامو د رسول الله څخه،او د قران ټولې نسخې د صحابه و او تابعینو د زمانې څخه تر وسه پورې ددنیا په هر ګوټ کې موجودي دي او د هر وړوکي او غټ سورت په ابتدا کې بسم الله شته د سورت توبه نه علاوه،او ددې قطعي دلیل په مقابله کې هیڅ متواتر حدیث ثابت ندی،نه سماع او مشاهده ددې په خلاف ثابته ده،او تر وسه پورې قران کریم د مسلمانانو په سینو کې پدې ترتیب سره محفوظ پروت دی یعني د حافظانو په سینو کې په کوم ترتیب سره چې الله نازل کړی وو یعني د سورت توبه نه علاوه په هر سورت کې بسم الله شته،او هیڅ منصف او پوهه انسان ددې حقیقت څخه انکار نشي کولی نه ددې خلاف ددعوی کولو جرات کولی شي،او بل دلیل د زید بن ثابت -رضي الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنه-حديث دى چې ده د ابو بكر -رضي الله عنه-په حكم د قران كريم نسخې چې د مختلفو صحابه كرامو سره وې راجمع كړې او يوه نسخه يې ترې جوړه كړه او بيا چې وروسته څومره نسخې راغلي د هغې مصدر او ماخذ د زيد بن ثابت نسخه وه او مونږ گورو چې پدغه ټولو نسخو كې د هر سورت په ابتدا كې بسم الله وه نو معلوميږي چې د زيد بن ثابت په نسخه كې هم بسم الله وه چې هغه د رسول الله د شاگردانو څخه راجمع كړې وې او ددې نه ثرگنده شوه چې قران په رسول الله باندې هم داسې نازل شوى دى.

امام بيهقي -رحمه الله- د زيد بن ثابت -رضي الله عنه-پدې حديث باندې دا رنگه باب قايم كړى دى:ددې خبرې بيان چې صحابه كرامو چې پخپلو مصحفونو كې كوم الفاظ جمع كړي وو هغه ټول قران دى او د سورت توبه نه علاوه په نورو ټولو سورتونو كې د بسم الله الرحمن الرحيم وجود هم د قران د جملې څخه دى.[224]

يو بل دليل د عبدالله بن عباس -رضي الله عنهما- دا حديث دى چې عبدالله بن عباس -رضي الله عنهما-ما فرمايي:چې ما د عثمان -رضي الله عنه-څخه پوښتنه وكړه تا د سورت انفال او سورت توبه په مابين كې بسم الله ولې نه ده ليكلې؟نو هغه وفرمايل:كله چې به د قران كريم څه حصه نازله شوه نو رسول الله ﷺ به مونږ ته حكم كوو

[224] په سنن (ج۲ ص۴۰) كې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا په فلانکي ځاي کې کیږدئ،لیکن د سورت انفال او توبه باره کې یې هیڅ راته ونه ویل،او چونکه دا دواړه سورتونو یو مضمون لري(د جهاد باره کې دي) دې وجې نه ددې مابین کې بسم الله نشته گویا کې دا دواړه یو سورت حساب شوی دی.[۲۲۵]

دا حدیث امام ترمذي ورته حسن ویلي دي[۲۲۶]،او امام حاکم -رحمه الله- فرمایي:دا د بخاري او مسلم د شرط مطابق دی،البته امام ذهبي په تلخیص کې ددې خبرې موافقت کړی.[۲۲۷]

ددې حدیث نه ثابته شوه چې د سورت توبه نه علاوه د ټولو سورتونو په ابتدا کې بسم الله لیکل صحابه کرامو د رسول الله په حکم دا کار کړی وو،البته د سورت توبه باره کې یې هیڅ حکم ندی کړی نو صحابه کرامو ددې په شروع کې بسم الله نده لیکلې،او ددې وضاحت او صراحت نه پس د انکار او اعتراض هیڅ گنجایش نشته.

د تفسیر بیضاوي په (۲صفحه) باندې راغلي دي:د علماو پدې خبره اتفاق دی چې په مصحف کې څومره الفاظ دي دا ټول قران دی او ددوی اجماع ده چې بسم الله د سورت توبه نه علاوه د هر سورت په

---

[۲۲۵] په مصنف ابن ابی شیبه،مسند احمد،ابو داود،ترمذي،نسایي،کتاب المصاحف د ابن ابی داود،الناسخ والمنسوخ د ابن النحاس،ابن حبان په صحیح کې،ابو الشیخ،مستدرک د حاکم،دلایل النبوه د بیهقي کې موجود دی:

[۲۲۶] په جامع ترمذي(ج ۲ ص۱۳۵) کی

[۲۲۷] په مستدرک (ج۲ ص۲۲۱) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابتدا کې شته دی حالانکه هغوی ډیره سختي کړې تردې چې په سورت فاتحه کې یې د امین لیکل هم جایز ندي ګنړلي.

ددې دلیل نه دا خبره څرګنده شوه چې دا ایت (بسم الله) د سورت توبه نه علاوه د هر سورت په شروع کې شته،او کله چې دا دلیل امام محمد بن الحسن الشیباني ته پیش کړی شو نو هغه سکوت اختیار کړ.[۲۲۸]

امام نووي -رحمه الله- لیکي:د مصحف باقي ایتونه چې څرنګه لیکل شوي دارنګه بسم الله هم لیکل شوې او ددې په لیکلو باندې د صحابه کرامو اتفاق دی چې دا اتفاق د هغوی د زمانې څخه تر وسه راروان دی،البته پدې خبره یې هم اجماع ده چې د سورت توبه په شروع کې بسم الله لیکل نشته.[۲۲۹]

د امام نووي دا خبره زمونږ د خبرې لپاره تایید دی چې د سورت توبه نه علاوه د نورو ټولو سورتونو په ابتدا کې بسم الله شته او ددې سورتونو ایت دی،او همدا خبره نواب صدیق حسن خان په کې لیکلې ده[۲۳۰]،او امام بیهقي لیکلي دي:بسم الله د سورت توبه نه علاوه د هر سورت ابتدایې ایت دی،او ددې دلیل دادی چې صحابه کرامو په ډیر اهتمام سره قران کریم لیکلی وو،او خاص خیال یې

[۲۲۸] تفسیر کبیر للرازي (ج۱ ص۱۹۷)

[۲۲۹] د صحیح مسلم په شرح (ج۱ ص۱۷۲) کې

[۲۳۰] (فتح البیان ج۱ ص۳۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتلی وو چې قران کې هیڅ شی د ځانه اضافه نه کړي صرف اجماعي مسایل او ایتونه یې پکښې لیکلي وو د صحابه کرامو څخه نقل دي چې هغوی د سورت توبه نه علاوه د هر سورت په ابتدا کې بسم الله په مصحف کې بغیر د کوم قید او استثنا څخه لیکلې وه نو بیا دا ګمان کول انتهایې غلط دي چې صحابه کرامو په قران کې ۱۱۳ ایتونه د ځانه اضافه کړي،کلا وحاشا.[۲۳۱]

ددې مساله د مزید وضاحت لپاره زه دلته یو څو احادیث او اثار ذکر کوم:

۱ـ د انس -رضي الله عنه-څخه روایت دی **((بيْنَا رَسولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عليه وسلَّمَ ذَاتَ يَومٍ بيْنَ أَظْهُرِنَا إذْ أَغْفَى إغْفَاءَةً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مُتَبَسِّمًا، فَقُلْنَا: ما أَضْحَكَكَ يا رَسولَ اللهِ، قالَ: أُنْزِلَتْ عَلَيَّ آنِفًا سُورَةٌ فَقَرَأَ: بسْمِ اللهِ الرحمن الرحيم {إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الكَوْثَرَ (١) فَصَلِّ لِرَبِّكَ وانْحَرْ (٢) إِنَّ شَانِئَكَ هو الأَبْتَرُ} [الكوثر: ١ - ٣]،**[۲۳۲]

چې یوه ورځ مونږ د نبي ﷺسره ناست وو،نو هغه باندې ناڅاپه بې هوشي راغله،او بیا چې رابیدار شو نو مسکی شو،مونږ ترېنه پوښتنه وکړه چې څه شي وخندولې؟هغه وفرمایل:ما باندې وس دا سورت

[۲۳۱] په معرفه السنن والاثار (ج۱ ص ۲۰۲) کې

[۲۳۲] په صحیح مسلم (مع شرح النووي ج۱ ص۱۷۲) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نازل شو او بیا یې ولوسته چې بسم الله الرحمن الرحیم (انا اعطیناک الکوثر))

ددې روایت نه واضحه شوه چې د هر سورت په شروع کې بسم الله شته او هر سورت د بسم الله سره نازل شوی دی ځکه نبي ﷺد بسم الله په شمول ټولو ایتونو ته د سورت نوم ورکړی دی،امام نووي ددې حدیث په شرح کې لیکي: پدې حدیث کې ډیر فواید دي چې د هغې څخه یو داده چې بسم الله الرحمن الرحیم د قران د سورتونو ابتدایې ایت دی،او امام مسلم دا حدیث ددې مقصد د اثبات لپاره ذکر کړی دی.

۲ـ د قتاده -رضي الله عنه-نه روایت دی**((سُئِلَ أَنَسٌ: كيفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبيِّ صلَّى اللهُ عليه وسلَّم؟ فَقالَ: كَانَتْ مَدًّا، ثُمَّ قَرَأَ: {بِسْمِ اللَّهِ الرحمن الرحيم} [الفاتحة: ١]؛ يَمُدُّ بـ{بِسْمِ اللَّهِ}، ويَمُدُّ بـ{الرحمن}، ويَمُدُّ بـ{الرحيم}.**[۲۳۳]

چې نبي ﷺبه د قران تلاوت څرنگه کوو؟نو هغه وفرمایل:نبي ﷺبه الفاظ رابنکل یعني مد به یې کوو په بسم الله به یې مد کوو بیا په الرحمن او بیا الرحیم به یې هم اوږد ویله.

ددې حدیث نه معلومه شوه چې بسم الله د هر سورت په ابتدا کې لوستل ضروري دي.

---

[۲۳۳] په صحیح بخاري(ج۲ ص۷۵۴) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ د ام سلمه -رضي الله عنها- څخه روایت دی **((كان يُقَطِّعُ قِراءَتَهُ آيَةً آيَةً : الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ثُمَّ يَقِفُ : الرحمن الرحيم ثُمَّ يَقِفُ.))**[٢٣٤]

چې نبي ﷺ به قراءت دارنگه کوو چې يو يو ايت به يې جدا جدا لوسته ،بسم الله الرحمن الرحيم به يې جدا لوسته بيا به يې الحمدلله رب العالمين او بيا الرحمن الرحيماو بيا مالک يوم الدين.

دا روايت ابو عبيد،ابن سعد په (طبقات) کې،ابن ابی شيبه،امام احمد په (مسند) کې،ابن خزيمه،دارقطني،مستدرک د امام حاکم او بيهقي وغيره کې نقل کړې[٢٣٥]امام دارقطني فرمايي:دا حديث صحيح دی او راويان يې ټول ثقه دي[٢٣٦]

ددې حديث نه هم په صراحت سره معلومه شوه چې بسم الله د هر سورت ابتدايي ايت دی.

۴ـ د ابن عباس -رضي الله عنه- څخه روایت دی **((كان النبيُّ صلَّى اللهُ عليهِ وسلَّمَ لا يعرفُ ختمَ السورةِ حتى تنزلَ بِسْمِ اللهِ الرحمن الرحيم))**[٢٣٧]

---

[٢٣٤] په ابو داود(ص٥٥٦) کې

[٢٣٥] الدر المنثور (ج١ ص ٧)

[٢٣٦] سنن دارقطني (ج١ ص٣١٣)

[٢٣٧] ۴ـابو داود (ص ١١٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې نبي ﷺ ته به ددوه سورتونو مابین کې فاصله او فرق نه معلومیده تر څو چې به پرې بسم الله نازله شوې نه وه.

امام حاکم -رحمه الله- دا حدیث پدې الفاظو سره ذکر کړی:یعني نبي ﷺ ته به پته نه لګیده چې دا فلانکی سورت ختم شوی دی تر څو چې به پرې بسم الله نازل شوې نه وي.[۲۳۸]

امام حاکم ددې حدیث باره کې فرمایي:دا د بخاري او مسلم د شرط مطابق دی او امام ذهبي -رحمه الله- په (تلخیص) کې وایي:دا حدیث ثابت دی،حافظ ابن کثیر وایي:دا حدیث د سند په اعتبار سره صحیح دی.[۲۳۹]

ددې احادیثو څخه معلومه شوه چې د سورتونو په شروع کې بسم الله د الله له طرفه نازل شوې ده،او د قران د نزول په وخت پدې ایت سره د سورت ختمیدل معلومیده.

۵ـ د ابن عباس -رضي الله عنه- څخه روایت کوي **((كَانَ الْمُسْلِمُونَ لَا يَعْرِفُونَ انْقِضَاء السُّورَة حَتَّى تَنْزِلَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرحيم فَإِذَا نَزَلَتْ عَلِمُوا أَنَّ السُّورَةَ قَد انْقَضَتْ))**[۲۴۰]

---

[۲۳۸] په مستدرک (ج۱ ص۲۳۱) کې

[۲۳۹] په تفسیر (ج۱ ص۱۶) کې

[۲۴۰] امام حاکم په مستدرک (ج۱ ص۲۳۲) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مسلمانانو ته به د يو سورت د ختميدو پته نه کيده تر څو چې به بسم الله نازله شوې نه وه نو کله چې به بسم الله نازله شوه هغوی به پوهه شو چې سورت ختم شو.

او امام حاکم دې روايت ته صحيح ويلي دي.

٦ـ امام بيهقي[٢٤١] د ابو هريرة -رضي الله عنه-څخه روايت کوي:

((كان يقول الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ العالمين سَبْعُ آيَاتٍ إِحْدَاهُنّ هِي بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَهِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ وَهِيَ أُمّ الْقُرْآنِ وَهِيَ فَاتِحَةُ الْكِتَابِ))

نبي ﷺ به سورت فاتحه لوستله چې وه ايته لري اولنی ايت يې بسم الله الرحمن الرحيم دی او دا هغه سورت دی چې الله ورته (سبع مثاني) ويلی او ام القران(د قران مور) ورته وايي او فاتحه الکتاب هم ددي د نومونو څخه دی.

په سنن د امام بيهقي کې د ابو هريرة -رضي الله عنه-څخه يو بل روايت نقل دی چې نبي صلی الله عليه وسلم فرمايي: **((إِذَا قَرَأْتُمْ الحمدلله فاقرؤوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرحيم أَنَّهَا أُمُّ الْقُرْآنِ وَأُم الْكِتَابِ وَالسَّبْع الْمَثَانِي وَبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرحيم إِحْدَاهَا))**

کله چې تاسو الحمدلله يعني سورت فاتحه لولئ نو بسم الله الرحمن الرحيم يې په ابتدا کې وايئ،ځکه دې سورت ته ام القران،سبع

---

[٢٤١] په (سنن ج٢ ص٤٥) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

المثاني،او ام الكتاب وايي او بسم الله ددې د ايتونو څخه يو ايت دی.

امام بيهقي ددې حديث د ذكر كولو نه پس ليكي: چې دا حديث دوه سنده لري يو دا چې نوح بن ابی بلال دا د ابو هريرة څخه موقوفا روايت كړی يعني دا د ابو هريرة خپله خبره ده او بل سند دا چې دا يې د ابو هريرة څخه مرفوعا روايت كړی يعني د نبي ﷺقول ليكن دا علت سبب د اضطراب او حديث ددې د وجې نه ضعيف نه گرځي ځكه نوح بن ابی بلال ثقه راوي دی او ثقه راوي كله يو حديث موقوفا ذكر كوي او كله مرفوعا چې دا د حديث د كمزوري سبب نه گرځي. دويم دا چې كه فرض كړو چې دا حديث موقوف دی نو بيا هم د مرفوع حكمي په حكم كې داخليږي يعني كله چې صحابي داسې خبره وكړي چې د اجتهاد گنجايش پكښ نه وي نو دده قول به مرفوع حديث تصور كيږي گويا كې ده د نبي ﷺڅخه اوريدلي دي.

حافظ ابن حجر فرمايي:اگر كه نوح دا حديث موقوفا بيان كړی دی ليكن دا د مرفوع حديث په حكم كې دی يعني د نبي ﷺفيصله ده ځكه صحابي نشي كولی چې د خپل طرفنه د قران د ايتونو تعيېن وكړي.[٢٤٢]

[٢٤٢] په تلخيص الحبير (ج١ ص ٢٣٣) كې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې نه علاوه نور بیشماره روایات شته چې ددې لپاره تاسو دارقطني،بیهقي،مستدرک،الدر المنثور،وغیره کتابونه کتلی شئ،او امام بیهقي -رحمه الله- دې باره کې د ابن عباس،علي بن ابي طالب،ابو هریرة څخه دا قسم اثار نقل کړي.

حافظ ابن کثیر -رحمه الله- په تفسیر ابن کثیر(ج۱ ص ۱٦) کې فرمايي:ددې مذکوره ټولو علماو څخه ثابت دي چې بسم الله د سورت توبه نه علاوه د ټولو سورتونو ابتدايي ايت دی.

علامه ابو الخیر جزري په کتاب(النشر فی القراءة العشر ج۱ ص۲٦۲) کې لیکي:ټولو قاریانو د سورت فاتحه نه علاوه د هر سورت ابتدا په بسم الله سره کړې،پدې کې هیڅ اختلاف نشته،او کوم علما چې وايي بسم الله الرحمن الرحیم د هر سورت ابتدايي ايت ندی د هغوی سره هیڅ قوي دلیل نشته چې ددې دلایل مقابله وکولی شي.

د مصر مشهور عالم علامه احمد شاکر -رحمه الله- لیکي:کوم علما چې په مونځ کې د سورت فاتحه لوستل د بسم الله نه بغیر جایز ګڼړي ددوی سره هیڅ دلیل نشته او د کومو احادیثو څخه چې دوی استدلال کوي هغه خو یا ضعیف دي او یا صریح ندي،حالانکه پدې باندې د ټولو قاریانو اتفاق دی چې بسم الله د سورت فاتحه اولنی ايت دی او مصحف هم پدې ترتیب سره لیکلی شوی دی.[۲٤۳]

---

[۲٤۳] د المحلی (ج۲ ص۲٥۲) په حاشیه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وس زه دلته د هغه علماو دلایل ذکر کوم چې وایي:بسم الله د هر سورت اولنی ایت ندی دې لپاره چې په پورته توګه حقیقت تاسو ته معلوم شي:

۱ـ قدسي حدیث کې راځي چې الله فرمایي((ما مونځ تقسیم کړی دی خپل مابین او زما د بنده مابین کې کله چې هغه الحمدلله ووایي زه وایم نو زما بنده زما تعریف وکړ))

نو دې حدیث کې خو د بسم الله ذکر نشته.

الجواب:ددې روایت تعلق د بسم الله لوستلو یا نه لوستلو سره ندی بلکې دې کې د سورت فاتحه د ایتونو فضیلت دی لهذا پدې کې د بسم الله نه ذکر کیدل ددوی د استدلال لپاره دلیل نشي ګرځیدی.

۲ـ چونکه ټولو صحابه و ته معلومه وه چې د سورت توبه نه علاوه د ټولو سورتونو په ابتدا کې بسم الله شته نو نبي ﷺته ددې وضاحت ضرورت رانغلی چې د سورت فاتحه په شروع کې د بسم الله ذکر وکړي.

۳ـ دا هم احتمال شته چې الله تعالی د بسم الله جواب بنده ته نه ورکوي او د باقي ایتونو جواب ورکوي دې وجې نه يې بسم الله نده ذکر کړې.

۴ـدې حدیث کې راځي کله چې بنده الحمدلله وایي نو دې کې يو احتمال دا هم شته چې هغه د بسم الله نه شروع وکړي او د الحمدلله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې ايتونه ولولي نو الله ورته جواب ورکوي او امام نووي -رحمه الله- په شرح مسلم [٢٤٤] کې يوه قاعده ذکر کوي کله چې احتمال راشي نو د دليل څخه استدلال کول جايز نه وي.

٥ـ دا روايت صريح ندی او کوم احاديث چې مونږ ذکر کړل هغه صريح دي پدې باب کې او صريح په غير صريح باندې مقدم وي لکه امام رازي دا دلايل ذکر کړي. [٢٤٥]

٦- د سورت فاتحه په مينځ کې (الرحمن الرحيم) راغلی دی چې دا د بسم الله الرحمن الرحيم قايم مقام دی همدا وجه ده چې بسم الله يې په شروع کې نده ذکر کړې لکه دا خبره ابن سيد الناس په شرح د ترمذي [٢٤٦] کې ذکر کړې ده.

بعضی خلک دارنگه استدلال کوي چې دي حديث کې راځي اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين فهولا لعبدي

نو دلته يې هولا لفظ استعمال کړی چې اشاره ده درې ايتونو ته اولنی ايت اهدنا الصراط او دويم ايت غير المغضوب عليهم او دريم

---

[٢٤٤] (ج١ ص١٧٠)

[٢٤٥] په تفسير کبير (ج ١ ص ٢٠١) کې

[٢٤٦] (ج ١ ص ١٩٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولا الضالين ځکه چې هولا د جمع لپاره راځی او د جمع کم از کم عدد درې وي

لهذا معلومه شوه چې ددې درې ايتونو نه مخکې د بسم الله نه علاوه څلور نور ايتونه تير شوی دي نو ټول ايتونه وه شول او بسم الله ددې څخه خارج شوه.

الجواب: دا استدلال ډير کمزوری دی ځکه په د هولا نه مراد ايتونه ندي بلکې الفاظ دی د سورت فاتحه او په يو روايت کې د هولا په ځاي هذا لعبدي راغلی نو که ايتونه مراد وی به هذا سره ورته اشاره نه وی بلکې دلته صرف کلام مراد دی چې څوک دا کلام ووايي نو دا د هغه لپاره شو او دا خبره امام نووی د مسلم په ش-رحمه الله- [247] کې کړی ده.

بل دا چې ابو هريرة -رضي الله عنه-خپله ددې حديث راوي دی هغه به د سورت فاتحه په شروع کې بسم الله ويله او راوي د خپل حديث باره کې ښه پوهيږي.

۲ـ دويم دليل دا پيش کوي چې حديث کې راغلي دي د سورت ملک (۳۰) ايتونه دي حالانکه د بسم الله په شمول د سورت ملک (۳۱) ايتونه جوړيږي نو ددې نه معلومه شوه چې بسم الله د سورت ايت نه وي.

---

[247] (ج۱ ص ۱۷۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

الجواب:د صريح احاديثو په خلاف دې حديث لره هيڅ اعتبار نشته ځکه پدې کې دا صراحت نشته چې بسم الله د سورت ملک ايت ندی.

۲ـ ځکه ټولو صحابه و ته معلومه وه چې بسم الله د هر سورت ابتدايې ايت دی،دې وجې نه نبي ﷺدا د سورت ملک په ايتونو کې شمار نه کړ.

ددې نه علاوه نور هم دلايل شته چې مخالفين يې ذکر کوي لکه هغه احاديث چې د بسم الله د پټ لوستلو باره کې حکم پکښې دی چې ددې جواب به زه په خپل مقام کې ذکر کړم.

علامه بن خالويه ليکي:د ابو عمرو او حمزة نه علاوه باقي پينځه قاريان چې د وه مشهورو قاريانو څخه دي،هغوی ټول په دې خبره متفق دي چې بسم الله د سورت توبه نه علاوه د ټولو سورتونو ابتدايې ايت دی.[۲۴۸]

علامه احمد شاکر فرمايي[۲۴۹]:د کومو قاريانو څخه چې د بسم الله عدم اثبات نقل دی د هغوی څخه به بل روايت کې خامخا اثبات هم نقل دی او د يو کس څخه هم داسې روايت نقل نشته چې بسم الله پکښ د سورت ابتدايې ايت نه ګنړي.

---

[۲۴۸] په کتاب(اعراب ثلاثين سورة من القران الکريم ص ۱۵) کې

[۲۴۹] په حاشيه د (المحلی ج۲ ص ۲۵۱) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په (ج۳ ص ۲۵۲) کې فرمايي:حق خبره داده چې د وه يا لسو قاريانو څخه چې د چا څخه کوم سورت د بسم الله نه بغير ثابت دی نو دا قراءت شاذ دی صحيح ندی،ځکه د قراءت د صحت لپاره شرط دادی چې د مصحف د قراءت مطابق به وي،او دا خبره معلومه ده چې د سورت توبه نه علاوه په مصحف کې د ټولو سورتونو په ابتدا کې بسم الله شته،او دا ويل چې بسم الله ددې سورتونو ايت ندی نو ددې څخه لازمه راځي چې صحابه کرامو د (۱۱۳) سورتونو په ابتدا کې د ځانه يو ايت اضافه کړی حالانکه دا د هغوی د شان مطابق نه وه،او که مونږ چيرته دارنگه شکوک او شبهات د خلکو په ذهن کې واچوو نو د اسلام ددشمنانو،ملحدينو لپاره به دروازه کولاو شي چې اعتراض وکړي،حالانکه صحابه کرامو خو به انتهايي احتياط کوو چې په قران کې د شک او وهم والا خبره د ځانه اضافه نکړي،دې وجې نه يې په قران کې د سورتونو نومونه او د فاتحه په اخير کې امين نه وو ليکلی،پخپله عمر -رضي الله عنه-يو ورځ په منبر باندې خلکو ته وضاحت وکړ چې د رجم باره کې ايت په قران کې نازل شوی وو البته بيا وروسته منسوخ شو نو که خلکو شک نه کولی چې ما د ځانه په قران کې اضافه کړی نو با به ضرور اضافه کړی وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحي لكهنوي فرمايي:د محمد بن الحسن الشيباني څخه پوښتنه وشوه چې ايا بسم الله د قران ايت دی؟ هغه وفرمايل:هو د مصحف داخل کې چې څومره ايتونه دي دا ټول د الله کلام دی.[۲۵۰]

دويمه مساله: دا خبره ثابته شوه چې د سورت توبه نه علاوه د ټولو سورتونو په ابتدا کې بسم الله يو ايت دی او مخکې دا خبره تيره شوه چې سورت فاتحه نه بغير مونځ نه کيږي لهذا که څوک سورت فاتحه ولولي او بسم الله پکښ ونه لولي نه مونځ يې نه کيږي ځکه ده پوره سورته فاتحه ونه لوسته بلکې بعضې ايتونه يې ولوستل.

دريمه مساله: کله چې دا خبره ثابته شوه چې بسم الله د سورت فاتحه يو ايت دی نو بيا په جهري مونځ کې پدې باندې جهر کول هم ضروري دي ځکه که نور ايتونه په جهر سره لوستل ضروري دي نو بسم الله هم ددې ايتونو څخه دی او د جهر د حکم څخه يې مستثنی کول صحيح ندي،او دويم نمبر روايت کې تير شو چې عائشة -رضي الله عنها- فرمايل:نبي ﷺد سورت فاتحه لوستلو په وخت بسم الله ولوسته او اواز يې پرې اوچت کړ،او عائشة -رضي الله عنها- ته ددې د لوستلو پته هله ولگيده چې نبي ﷺپه زوره ولوسته که په خفيه يې ويله وی نو هغې ته به پته نه وی لگيدلی.

---

[۲۵۰] په (احكام القنطرة) ،المجموع (ص ۲۲۰) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه شان درېم نمبر روايت کې هم صحابه کرام وايي چې نبي ﷺ به د سورت فاتحه ابتدا د بسم الله څخه کوله نو هغوی ته څنګه پته ولګيده چې بسم الله به يې لوسته ځکه چې هغه به قراءت په جهر سره کوو.

حافظ ابن عبدالبر په (الانصاف) کې فرمايي:د ام سلمة -رضي الله عنها- په حديث کې دليل دی چې بسم الله د سورت فاتحه څخه يو ايت دی او نبي ﷺ به دا په جهر سره لوسته.

ددې نه علاوه نور هم ډير احاديث شته چې دلالت کوي پدې چې بسم الله بايد په جهري مونځ کې په جهر سره ولوستی شي،او دا احاديث ډير زيات دي،همدا وجه ده چې جلال الدين السيوطي دې احاديثو باندې د تواتر حکم لګولی،هغه ليکلي[٢٥١]:په بسم الله باندې د جهر حوالې سره تقريبا د ١٨ صحابه کرامو څخه روايت نقل دی او زه دلته بعضې روايات ذکر کوم:

١ـ نعيم المجمر وايي: **((صلَّيتُ وراءَ أبي هُرَيْرةَ فقرأَ : بِسْمِ اللَّهِ الرحيم الرحيم ، ثمَّ قرأَ بأمِّ القرآنِ حتَّى إذا بلغَ غَيْرِ المَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ فقالَ : آمينَ . فقالَ النَّاسُ : آمينَ ويقولُ : كلَّما سجدَ اللَّهِ أَكْبر ، وإذا قامَ منَ الجلوسِ في الاثنتَينِ قالَ : اللَّهُ أَكْبر ، وإذا سلَّمَ**

[٢٥١] په خپل کتاب الازهار المتناثرة في الاحاديث المتواترة (ص ١٦) حديث نمبر (٣١) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قالَ : والَّذي نفسي بيدِهِ إنيِّ لأشبَهُكم صلاةً برسولِ اللَّهِ - صلَّى اللَّهُ عليهِ وعلَى آلِهِ وسلَّم))[252]

ما د ابو هريرة -رضي الله عنه- شاته مونځ وکړ نو هغه بسم الله ولوسته او بيا يې سورت فاتحه ولوسته تر دې چې (ولا الضالين) ته ورسيده او بيا يې امين ولوسته کله چې به يې سجده کوله الله اکبر به يې ويله يا به دريم رکعت ته يې د پاڅيدو اراده وکړه نو الله اکبر به يې ويله کله چې يې سلام وگرځوو نو ويې فرمايل:زما مونځ پتاسو ټولو کې د رسول الله د مونځ سره ډير مشابهت لري.

زيلعي -رحمه الله- ليکي:دا حديث ابن خزيمة په صحيح کې او امام حاکم په مستدرک کې نقل کړی او وايي چې دا په بخاري او مسلم کې نشته البته د هغوی د شرط مطابق دی،او دارقطني په سنن کې ذکر کړی او وايي چې دا حديث صحيح دی او راويان يې ټول ثقه دي،او بيقهي په سنن کې روايت کړی او وايي چې سند يې صحيح دی او شواهد لري،او بيهقي -رحمه الله- پخپل کتاب(الخلافيات) فرمايي:ددې راويان ټول ثقه دي او ددوی په عدالت باندې اجماع ده او د بخاري او مسلم راويان دي.[253]

[252] امام نسايې په خپل کتاب (ص ۹۱)کې روايت نقل کوي

[253] په نصب الراية (ج ۲ ص ۳۳۵) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حافظ ابن سيد الناس فرمايي:دا حديث صحيح دی او خطيب بغدادي هم ورته صحيح ويلي دي او وايي:چې دې کې هيڅ علت او بيماري نشته،همدارنگه حافظ ابن عبدالبر په الانصاف کې ورته صحيح ويلي دي او کوم خلک چې د هغې حديث نه استدلال کوي چې الله فرمايي:ما مونځ خپل او بنده ما بين کې تقسيم کړی پدوی يې رد کړی او و ايي: چې دا حديث ددغې سره معارض دی.[٢٥٤]

علامه قاسم بن قطلوبغا حنفي ديته صحيح ويلي دي.[٢٥٥]

او دا حديث ډير واضح دی ځکه ابو هريرة خلکو ته امامت ورکړ او بسم الله يې په جهر ولوسته ځکه خو نعيم المجمر ته پته ولگيده چې بسم الله يې ولوسته او بيا ابو هريرة -رضي الله عنه-ددې خبری وضاحت هم وکړ چې زما مونځ د رسول الله د مونځ پشان دی.

امام ابن حبان په خپل صحيح کې پدې حديث دا باب قايم کړی:د امام لپاره مستحب دي چې د سورت فاتحه د لوستلو په ابتدا کې په بسم الله باندې جهر وکړي.

امام ابن خزيمة هم په بسم الله باندې د جهر کولو لپاره ددې حديث څخه استدلال کړی.[٢٥٦]

[٢٥٤] په شرح الترمذي (ج ١ ص ١٨٧) کې

[٢٥٥] په تخريج احاديث اصول البزدوي (ص ١٧٧) کې

[٢٥٦] (ج١ ص ١٢٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

حافظ ابن حجر ليکي:پدې حديث باندې امام نسايې باب قايم کړی چې بسم الله په جهر سره لوستل مستحب دي او پدې باب کې دا د ټولو نه صحيح حديث دی البته مخالفين وايي:دا احتمال لري چې دا ابو هريرة ددې خبرې مقصد چې زما مونځ د رسول الله د مونځ پشان دی د هغه مقصد د مونځ بعضې اجزاء وي ټول مونځ نه وي ليکن جواب دادی چې نعيم ثقه راوي دی او زيادت يې قبول دی او حديث ظاهر دی د مونځ د ټولو اجزاءو باره کې لهذا ددې څخه تخصيص کول بغير ددليل څخه جايز ندي.[٢٥٧]

امام نووي فرمايي: ابن خزيمة په خپل صحيح کې فرمايي:په مونځ کې په بسم الله باندې جهر کول د رسول الله نه ثابت دي په صحيح سند چې علما ددې د سند په صحت کې هيڅ شک نه کوي او ددې نه واضحه معلوميږي چې نبي ﷺ به په بسم الله باندې جهر کوو.[٢٥٨]

حافظ ابن عبدالبر په الانصاف کې فرمايي:د ابو هريرة -رضي الله عنه-د حديث لپاره دا هم تايېد دی چې د هغه څخه ثابته ده چې خپله به يې هم په بسم الله باندې جهر کوو لکه د علاء بن عبدالرحمن چې د خپل پلار نه روايت کوي هغه د ابو هريرة نه چې

[٢٥٧] په فتح الباري (ج١ ص ٢٦٧) کې

[٢٥٨] په شرح المهذب (ج ٣ ص ٢۴۴) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ﷺ به کله مونځ شروع کوو نو په شروع کې به يې په جهر سره بسم الله لوستله.

ابن عبدالبر فرمايي: دا حديث د ابو هريرة د سابقه حديث تاييد دی چې د نعيم المجمر څخه روايت دی او ددې حديث راوي اسماعيل بن ابي ادريس ددې حديث په روايت کولو کې ځانله ندی بلکې نور روايان هم ورسره ملګري دي.

او دا حديث په دارقطني کې پدې الفاظو سره موجود دی:

کله چې به نبي ﷺ خلکو ته مونځ ورکوو نو قراءت به يې د بسم الله څخه شروع کوو.

ابن سيد الناس ليکلي دي:امام دارقطني فرمايي:ددې حديث ټول راويان ثقه او معتبر دي.[259]

په صحيح مسلم کې[260] دا حديث د ابوهريرة څخه په درې سندونو سره نقل دی چې هغه فرمايي:په هر مونځ کې قراءت کول ضروري دي،نو کوم مونځ کې چې رسول الله په جهر سره قراءت کړی دی زه يې هم په جهر سره ستاسو مخامخ کوم،او کوم مونځ کې يې په خفيه سره کړی زه يې هم خفيه کوم.

---

[259] په شرح د ترمذي (ج ۳ ص ۱۸۸) کې

[260] صحيح مسلم (مع شرح النووي ج۱ ص۱۷۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې روايت نه معلومېږي چې ابو هريرة به په جهري او خفيه دواړو قراءتونو کې د رسول الله موافقت کوو،او دا خبره ثابته ده چې ابو هريرة به په مونځ کې په بسم الله باندې جهر کوو نو خپله سوچ وکړه چې هغې دا عمل د سنت خلاف نه کوو بلکې دا يې د رسول الله د تابعداري په وجه کوو،په صحيح بخاري [٢٦١]کې راځي: ابو هريرة - رضي الله عنه-فرمايي:رسول الله به چې مونځ ته ودرېده نو د سورت فاتحه نه مخکې به لږ شانته غلی ولاړ وو نو ما ترې پوښتنه وکړه زما مور او پلار ستا څخه قربان ته پدې حالت کې څه شی لولې؟ هغه وفرمايل: زه دا دعا لولم :ای الله زما او زما د گناهونو مابين کې دومره فاصله راولې لکه د مشرق او مغرب مابين کې چې څومره فاصله ده.

دا حديث زمونږ او د مخالفينو په مابين کې فيصله کونکی دی،ځکه مونږ د هغو څخه پوښتنه کوو چې ايا بسم الله په قراءت کې داخله ده او که نه؟که چيرته په قراءت کې داخل وي نو سنت داده چې په جهر سره ولوستل شي،او که داخل نه وي،نو بيا به ابو هريرة نه د رسول الله نه اوريدلی وی او نه به پرې هغه جهر کړی وی يعني دا به ووايو چې دسره يې بسم الله ويلې نده نه په خفيه سره او نه په جهر سره ځکه کومه دعا چې رسول الله د فاتحه نه مخکې کړی هغې کې د بسم الله ذکر نشته.

---

[٢٦١] (ج١ ص ١٠٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو زه خپل مخالف ته وايم چې يا خو يې په جهر سره لوله او كه نه وي نو بيا يې په خفيه هم مه وايه ځكه دې روايت كې يوه خفيه دعا ده چې هغې كې بسم الله نشته او ددې نه پس جهري قراءت شروع كيږي لهذا د بسم الله خفيه ويل پدې حديث باندې عمل ترک كول دي.

زه وايم:د ابو هريرة -رضي الله عنه-د مرفوع حديث او عمل څخه تاسو ته دا مساله د نمر څخه هم ډيره روښانه شوه او د نعيم المجمر روايت ته كافي تاييد ميلاو شو،او مخالفين چې د بسم الله د جهر په خلاف كومه دعوه كوي هغه د غښې د جالې نه هم كمزورې ورګرځيده بلكې زه دا وايم چې ددې حديث په سند كې يو راوي چې ليث بن سعد دی هغه به بسم الله په جهر سره لوسته:

ابن عبدالبر -رحمه الله- په الانصاف كې ليكي:د ابو هريرة -رضي الله عنه-څخه د نعيم المجمر روايت بالكل محفوظ او صحيح دی.

د مصر امام ليث بن سعد دا حديث د خالد بن يزيد څخه روايت كړی او هغه د سعيد بن ابي بلال نه او دا دواړه د مصر معتبر او ثقه علما وو او سعيد بن ابي بلال دا حديث د نعيم المجمر څخه روايت كړی.

عمرو بن هشام البيروني وايي:ما د ليث بن سعد شاته مونځ وكه او هغه په بسم الله باندې جهر وكړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام زکریا الساجي د لیث بن سعد په سند سره روایت نقل کوي او بیا وایي:ما دا حدیث د خالد نه اوریدلی هغه د سعید نه هغه د نعیم المجمر نه چې ما د ابو هریرة شاته مونځ وکړ نو هغه د سورت فاتحه په ابتدا کې بسم الله ولوسته او بیا یې وفرمایل: زما مونځ د رسول الله د مونځ سره مشابهت لري.

او پدې سند سره په حدیث کې صرف د بسم الله په جهر سره ویلو ته مشابهت ویلی شوی دی،گویا کې دا حدیث د لیث بن سعد په نزد صحیح وو دې وجې نه به هغه هم په بسم الله باندې جهر کوو،لهذا ددې په مخالفت کې ټولې حیلې او بهانې ختمې شوې.

ددې مساله باره کې د ابو هریرة -رضي الله عنه-څخه یو بل حدیث هم نقل دی چې امام دارقطني روایت کړی:

ابو هریرة -رضي الله عنه-فرمایي**((کان رسول الله صلى الله علیه وسلم یجهر ببسم الله في الصلاة))**[262]

چې رسول الله ﷺپه مانځه کې په بسم الله باندې جهر کړی.

اگر که ددې حدیث په سند کې محمد بن قیس ضعیف دی،لیکن نور احادیث ددې لپاره شاهد گرځي، دا یې د شاهد په طور ذکر کړی.[263]

[262] په سنن (ج١ ص ٣٠٧) کې

[263] امام حاکم په المستدرک (ج١ ص٢٣٢) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلام خلاصه دا شوه چې د ابو هريرة -رضي الله عنه-څخه په مختلفو سندونو سره مرفوع روايات او د هغه خپل عمل او د ليث بن سعد عمل چې د مالک او شافعي نه غټ عالم و دا ټول ددې مسالې د تاييد لپاره مضبوط دلايل دي.

عبدالله بن عباس -رضي الله عنهما-فرمايي:نبي ﷺبه مونځ د بسم الله څخه شروع کوو.[٢٦٤]

امام ترمذي ددې حديث باره کې وايي:دومره قوي ندی ځکه پدې کې يو راوي اسماعيل بن حماد او بل ابو خالد باندې جرح ده مگر حافظ ابن حجر په تقريب کې اسماعيل ته صدوق او ابو خالد ته مقبول ويلي دي چې د متابعت په وخت يی حديث حسن گرځي،او د ابن حجر همدا خبره د انصاف په نظر ده ځکه چې هغه په مقدمه کې ليکلي دي چې زه به د راوي باره کې هغه حکم لگوم چې د عدل او انصاف والا وي.

او ددې روايت شواهد هم موجود دي لکه امام بيهقي فرمايي:ددې حديث نور شواهد هم شته چې مونږ په (الخلافيات) کې ذکر کړي.[٢٦٥]

---

[٢٦٤] په سنن ترمذي(ج١ ص٣٣)

[٢٦٥] په سنن (ج٢ ص٤٧) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا د اسماعيل او ابو خالد والا دا روايت ضعيف ندی،بلکې قابل قبول دی،او د امام ترمذي د مذکوره قول مطلب دا ندی چې دا بالکل ضعيف دی بلکې معنی يې داده چې دا د صحت په اعلی مراتبو کې ندی.

او کوم صحيح روايات چې مونږ مخکې ذکر کړل هغه هم ددې لپاره تقويت ورکونکي دي،او ددې لپاره امام دارقطني [٢٦٦] شاهد هم ذکر کړی چې محمد بن يحيی بن حمزة يې روايت کوي:ما د امير المؤمنين مهدي شاته مونځ وکړ نو هغه په جهر سره بسم الله ولوسته،ما ددې باره کې تپوس وکړ نو هغه وفرمايل:ماته خپل والد دا حديث بيان کړی هغه د خپل والد نه روايت کوي او هغه د خپل نيکه نه روايت کوي چې د ابن عباس -رضي الله عنه- څخه روايت دی رسول الله ﷺ به په مونځ کې بسم الله الرحمن الرحيم په جهر سره لوسته.

بيا ترې ما تپوس وکړ چې ايا زه دا حديث روايت کولی شم؟هغه وفرمايل:هو.

حافظ ابن حجر په (التلخيص الحبير ج١ ص ٢٣٥) کې دا حديث ذکر کړی او سکوت يې پرې اختيار کړی،هيڅ قسم جرح يې نده کړې،لهذا د حنفي اصولو مطابق دا حديث د ابن حجر په نزد حسن

[٢٦٦] په سنن(ج١ ص ٣٠۴) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا صحيح گرځي،لکه علامه ظفر احمد عثماني تهانوي په (انهاء السکن ص۲۴)

حافظ ابن حجر په التلخيص الحبير کې پدې روايت سکوت کړی دی او جرح يې نده کړې نو دا د هغه په نزد ددې حديث د حسن يا صحت دليل دی،او که د امام شوکاني کتاب(نيل الأوطار) مطالعه کړو نو ډيرو مقاماتو کې هغه د حافظ ابن حجر سکوت د حديث د صحت لپاره دليل پيش کوي.

لهذا د حديث د ابن عباس -رضي الله عنه- روايت ته تقويت ورکوي او د هغې لپاره شاهد گرځي،او همدا حديث په مسند البزار کې پدې الفاظو سره روايت دی:

ابن عباس -رضي الله عنه- فرمايي:نبي ﷺبه په مونځ کې په بسم الله باندې جهر کوو.

حافظ نور الدين الهيثمي فرمايي:دا حديث بزار روايت کړی دی او رجال يې ثقه دي.[٢٦٧]

او عبدالله بن عباس به خپله پدې حديث باندې عمل کوو او په بسم الله باندې به يې جهر کولو، د عمرو بن دينار څخه روايت دی چې

[٢٦٧] په مجمع الزوايد (ج۲ ص۱۰۸) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن عباس -رضي الله عنه- به مونځ په بسم الله الرحمن الرحيم سره شروع كولو.[۲٦٨]

ابن عبدالبر په الانصاف کې فرمايي:ابن عباس -رضي الله عنه- به بسم الله په جهر سره لوسته او فرمايل به يې چې دا هغه عمل دی چې شيطان ترېنه خلک وران کړي دي.

د عبدالله بن عباس -رضي الله عنهما- دا عمل هم د حديث لپاره تاييد دی،بلکې د هغه مشهور شاګردان لکه سعيد بن جبير،عطاء بن ابي رباح،طاووس،مجاهد،عمرو بن دينار،او عكرمة به هم په بسم الله باندې جهر كوو، وفا وايي:ما د سعيد بن جبير واوريده چې بسم الله به يې په جهر سره ويله او د عطاء،طاووس،او مجاهد څخه هم نقل دي چې بسم الله باندې به يې جهر كولو.[۲٦٩]

د سعيد بن جبير څخه روايت دی چې هغه به د مونځ په هر رکعت کې بسم الله په جهر سره لوستله.[۲۷۰]

او د عمرو بن دينار او عكرمة قول په الانصاف کې موجود دی.

---

[۲٦٨] په مصنف عبدالرزاق (ج۲ ص۹۰) کې

[۲٦٩] په مصنف ابن ابی شيبه (ج۱ ص۴۱۲) کې راځي:

[۲۷۰] په مصنف عبدالرزاق (ج۲ ص۹۱) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه وايم(بديع الدين) چې عبدالله بن عباس په ټولو صحابه کرامو کې د قران ستر مفسر وو،دده په باره کې عبدالله بن مسعود فرمايلي وو:ابن عباس -رضي الله عنه- د قران بهترين ترجمان دی.[271]

او نبي ﷺدده لپاره دعا کړې وه:ای الله ته ورته د قران او حديث فهم او د قران تفسير ورزده کړه.[272]

لهذا عبدالله بن عباس چې دا مسلک اختيار کړی چې په بسم الله به يې جهر کولو زمونږ د مسالې لپاره بهترين تاييد دی،او د هغه څخه روايت شوی مرفوع حديث هم ثابت او صحيح دی،او د هغه د شاګردانو پدې مذهب باندې عمل کول نور هم زړه ته تسلي ورکوي،او امام ترمذي[273] کې عبدالله بن عباس -رضي الله عنهما-په هغه کسانو کې حساب کړی چې د بسم الله د جهر قايل دي.

د علي -رضي الله عنه-څخه روايت دی چې رسول الله ﷺبه په مونځ کې بسم الله لوسته.[274]

امام دارقطني ددې حديث باره کې وايي:سند يې قوي دی هيڅ باک نلري.[275]

---

[271] التهذيب (ج۵ ص۲۲۸)

[272] البخاري (ج۱ ص۵۳۱)

[273] په سنن (ج۱ ص۳۳)

[274] الدراقطني (ج۱ ص۳۰۲)

[275] نصب الراية د زيلعي (ج۱ ص۲۲۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام زيلعي ددې حديث باره کې د حافظ مزي قول نقل کړی چې وايي:دا سند قابل حجت ندی ځکه سليمان بن عبدالعزيز راوي پکښ دی چې غير معروف دی يعني زه يې نه پيژنم،ليکن دا قول صحيح ندی ځکه حافظ مزي دا خبره د خپل علم مطابق کړې ده،حالانکه دارقطني ورته صحيح ويلي دي او قاعده داده چې د تعارض په وخت د هغه عالم قول مقدم گرځي چې د يو راوي باره کې ورته علم وي او د هغه عالم قول له اعتبار نشته چې وايي زه يې نه پيژنم،بلکې خپله د علي -رضي الله عنه-عمل دا وو چې په بسم الله به يې جهر کوو لکه بيهقي[٢٧٦] د امام شعبي -رحمه الله- څخه روايت دی چې ما د علي -رضي الله عنه-شاته مونځ وکړ نو هغه په بسم الله باندې جهر وکړ.

د انس -رضي الله عنه-څخه روايت دی چې ما د نبي ﷺنه اوريدلي چې په بسم الله به يې جهر کولو.[٢٧٧]

امام حاکم وايي:ددې حديث ټول راويان د اول نه تر اخير پوري ثقه دي،حافظ ذهبي په تخليص کې وايي:د امام حاکم خبره صحيح ده،او امام نووي ورته صحيح ويلي دي.[٢٧٨]

[٢٧٦] (ج٢ ص٤٨) کې

[٢٧٧] مستدرک حاکم (ج١ ص٢٣٣)

[٢٧٨] په شرح د مهذب (ص٣٥٠) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد بن السري العسقلاني فرمايي:ما د معتمر بن سليمان شاته څو مرتبه د سحر او ماښام مونځ ادا کړ نو هغه به د سورت فاتحه او نورو سورتونو په شروع کې بسم الله په جهر سره لوسته،او هغه به ویل زه د خپل پلار سلیمان پشان مونځ کوم،او زما پلار به ویل چې زه د انس -رضي الله عنه-پشان مونځ کوم،او انس بن مالک -رضي الله عنه-به ویل چې زه پدې باب کې د رسول الله ﷺتابعداري کوم.

امام حاکم فرمایي:ددې حدیث ټول راویان ثقه دي،امام ذهبي هم د حاکم موافقت کړی،او امام نووي فرمایي:امام دارقطني فرمایي:ددې سند ټول راویان ثقه دي.[٢٧٩]

دا حدیث په خپل مفهوم سره انتهایې واضح دی چې رسول الله ﷺبه په جهري مونځونو کې بسم الله په جهر سره لوستله،او انس بن مالک دده شاګرد سلیمان او دده ځوي معتمر به هم ددې حدیث مطابق عمل کولو.

امام شافعي [٢٨٠]دا حدیث روایت کوي چې انس -رضي الله عنه- فرمایي:معاویة -رضي الله عنه-یو ورځ په مدینه منوره کې خلکو ته د مونځ امامت ورکړ او قراءت یې په جهر سره وکړ د سورت فاتحه په ابتدا کې یې بسم الله په اوچت اواز سره ولوسته لیکن د سورت په

[٢٧٩] په شرح المهذب (ج٣ ص٣٥٠) کې

[٢٨٠] په کتاب الام (ج١ ص٩٣) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابتدا کې يې بسم الله په خفيه سره ولوسته نو د مونځ د ختميدو نه پس انصار او مهاجرين صحابه ټول راټول شول او غوغا يې جوړه کړه چې دا مونځ يې په صحيح طريقې سره ونکړ نو ددې نه پس به معاوية -رضي الله عنه-په ټولو جهري مونځونو کې بسم الله په جهر سره لوسته.

دا حديث دارقطني (ج۱ ص ۳۱۱)،مستدرک د حاکم (ج۱ ص۲۳۳) ،بيهقي (ج۲ ص۴۹) او الانصاف د ابن عبدالبر وغيره کې د امام شافعي په سند سره نقل دی،دغه شان په مصنف د عبدالرزاق (ج۳ ص۹٦) او معرفة السنن والاثار د بيهقي (ج۱ ص۲۰۵) کې ذکر دی.

امام حاکم فرمايي:دا حديث د مسلم د شرط مطابق صحيح دی.

او امام ذهبي په تلخيص کې دده موافقت کړی،امام دارقطني فرمايلي:ټول راويان ددې حديث ثقه دي،امام نووي په شرح المهذب (ج۳ ص۳۴۹) کې او حافظ ابن سيد الناس په شرح د ترمذي (ج۱ ص۱۹۲) کې ديته صحيح ويلي.

دا حديث انتهايې صريح دی او په لاندې امورو باندې دلالت کوي:

۱ـ مسنون طريقه داده چې په جهري مونځ کې بسم الله په جهر سره ووايو،امام يعقوب بن سفيان په جهري مونځ کې د بسم الله د جهر لپاره ددې حديث نه استدلال کړی.[۲۸۱]

---

[۲۸۱] شرح المهذب د نووي (ج۳ ص۳۴۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ دا د صحابه کرامو عمل وو.

۳ـ بلکې صحابه کرامو به په هغه امام اعتراض کوو چې په جهري مونځ کې به یې بسم الله په جهر سره نه لوسته.

۴ـ دیته به یې د مونځ نه غلا کول ویل چې څوک په پټه بسم الله لولي.

۵ـ بسم الله د هر سورت په ابتدا کې لوستل پکار دي برابره ده که سورت فاتحه وي یا بل سورت.

٦ـ د اهل مدینه یعني د مدینه د خلکو هم پدې باندې عمل وو ځکه پدې واقعې کې انصارو او مهاجرو ټولو په معاویة باندې رد کړی او دا خبره غلطه ثابته شوه چې اهل مدینه به په پټه بسم الله لوسته.

حافظ ابن عبدالبر فرمایي:د امام شافعي دا حدیث دلیل دی چې اهل مدینه به په بسم الله باندې جهر کولو.[۲۸۲]

او حافظ ابن عبدالبر ددې نه مخکې د عبدالله بن زبیر -رضي الله عنه-او په تابعینو کې د محمد بن کعب قرظي،ابن شهاب،ابو قلابة،عمر بن عبدالعزیز،څخه ددې باره کې احادیث نقل کړی،دا ټول په بسم الله باندې د جهر باندې،او دا ټول د مدیني اوسیدونکي وو،بلکې په مدینه کې د بسم الله پټ لوستو عمل د صحابه کرامو د زمانې نه پس شروع شوی وو.

---

[۲۸۲] الانصاف (ج۱ ص۱۹۲) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام زهري څخه روايت دی،هغه فرمايي:په مونځ کې مسنون طريقه داده چې د سورت فاتحه او نورو سورتونو په ابتدا کې بسم الله ولوستل شي،خپله به امام زهري د سورت فاتحه او نورو سورتونو ابتدا د بسم الله څخه کوله،او فرمايل به يې:د ټولو نه مخکې په مدينه کې عمرو بن سعيد بسم الله په پټه لوستل شروع کړي وو ځکه هغه باحيا انسان وو.[۲۸۳]

د امام زهري مرتبه د مدينه په علماو کې د چا نه پټه نده،ځکه هغه د مديني د ستر امام مالک استاذ وو،ابو الزناد به ويل:په ټولو خلکو کې ډير پوهه دی،عراک بن مالک وايي:د مدينه په ټولو فقهاو کې د ډير علم والا امام زهري دی،امام ليث بن سعد فرمايي:ما د زهري څخه ستر عالم بل څوک ندی ليدلی.[۲۸٤]

لهذا د هغه دا گواهي کافي ده چې د مدينه د خلکو اصل عمل په بسم الله باندې جهر وو،او عمرو بن سعيد چې ددې خلاف عمل شروع کړی وو هغه صحابي ندی بلکې تابعي دی،حافظ ابن عبدالبر فرمايي:د ډيرو صحابه و نه په بسم الله باندې جهر ثابت دی لکه عمر،علي،عمار،ابو هريرة،ابن عباس،ابن الزبير،ابن عمر،او د ابن عباس شاگردان لکه سعيد بن جبير،عطاء،مجاهد،طاووس،او دا د

[۲۸۳] په سنن د امام بيهقي(ج۲ ص۵۰) کې

[۲۸٤] التهذيب (ج۹ ص۴۴۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زهري،عمرو بن دينار،ابن جريج،مسلم بن خالد او د اهل مکه و مذهب دی.

ابن سيد الناس ليکي:خطيب بغدادي ددې صحابه کرامو څخه په بسم الله باندې جهر ثابت کړی له ابو بکر الصديق،عثمان،ابي بن کعب،ابو قتادة،ابو سعيد،انس،عبدالله بن ابي اوفی،شداد بن اوس،عبدالله بن جعفر،حسين بن علي،معاوية.[٢٨٥]

ددې نه پس خطيب بغدادي وايي:هغه تابعين چې بسم الله به يې په جهر سره لوستله بې شماره دي لکه:سعيد بن المسيب،طاووس،مجاهد،ابو وايل،سعيد بن جبير،ابن سيرين،عکرمة،علي بن الحسين،محمد بن علي،سالم بن عبدالله،محمد بن المنکدر،ابو بر بن محمد،وغيره ډير زيات دي.

او د عمر بن عبدالعزيز عمل هم ددې مساله لپاره قوي دليل دی،ځکه د هغه په خلافت کې ډير فقها او علما موجود وو چې پدې به يې عمل کولو.

ناظرين،امام اسحاق بن راهويه مشهور محدث او فقيه دی،امام ابن عبدالبر [٢٨٦]د اسحاق بن منصور څخه روايت کوي:چې ما د اسحاق بن راهويه نه تپوس وکړ چې يو کس مونځ کې سورت فاتحه ولولي

---

[٢٨٥] په شرح د ترمذي (ج١ ص١٩٢) کې

[٢٨٦] په الاستذکار (ج٢ ص١٧٦) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکن په ابتدا کې بسم الله ونه لولي نو ايا مونځ يې وشو؟هغه وويل:نه د مونځ اعاده به کوي بيرته به يې راګرځوي.

همدا عمل د مکه د خلکو هم وو او د حرمينو فقها هم پدې خبره متفق وو،دلته چې مونږ کوم علما ذکر کړل په هغې کې مجاهد،عکرمة،عبدالله بن عباس،محمد،عبدالله بن صفوان،او اسحاق بن راهويه د مکې علما دي.

سعيد بن المسيب،علي بن الحسين،محمد الباقر،سالم بن عبدالله،محمد بن المنکدر،ابو بکر بن محمد،نافع،عمر بن عبدالعزيز،امام زهري،عبيدالله بن عمر،حسن بن زيد،زيد بن علي،محمد بن عمرو،او فقيه ابن ابي ذيب دا ټول د مدينه علما دي.

ابو وايل شقيق بن سلمه سعيد بن جبير،حبيب بن ابي ثابت،عبدالله بن معقل،بن مقرن دا ټول د کوفې اوسيدونکي دي.

محمد بن سيرين،ابو الشعثاء جابر بن زيد،ابو قلابة عبدالله بن زيد،ازرق بن قيس،سليمان التميمې،او د هغه ځوي معتمر ټول د بصري اوسيدونکي دي،دارنګه مکحول د شام د علماو څخه دی،طاووس د يمن،او ليث بن سعد د مصر،عمرو بن دينار مکي دی،ددې ټولو تذکره په تهذيب او تقريب کې موجود ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو څرګنده شوه چې ددنيا د ډېرو اطرافو علما د بسم الله د جهر قايل وو.

دارنګه په صحابه کرامو کې شداد بن اوس،او معاويه هم شام کې اوسيدل،عبدالله بن ابي اوفی په کوفه کې،او انس بن مالک په اصل کې مدني و اګر که اخيري عمر کې بصره ته تلی وو،او باقي ټول صحابه مدني دي.

حافظ ابن عبدالبر په الانصاف کې ليکي:عبدالله فرمايي:زما پلار امام احمد به ويل:زه خوښ ګنړم چې په تراويح کې د هر سورت په ابتدا کې بسم الله ولوستل شي.

محترم لوستونکو:ما دلته په جهر باندې د بسم الله لوستلو باره کې اته احاديث ذکر کړل او ددې په ضمن کې مې يو څو نور روايات هم ذکر کړل.

ددې نه علاوه نور هم ډېر احاديث شته چې تاسو يې په سنن دارقطني او سنن بيهقي کې لوستلی شئ،ددې مساله متعلق بعضې محدثينو مستقل کتابونه ليکلي دي لکه امام مروزي،دارقطني،حاکم،ابن خزيمة،ابن حبان،خطيب بغدادي وغيره،د څلورو مذاهبو د علماو څخه هم ددې ثبوت شته مثلا د عبدالله بن المبارک تذکره وشوه چې هغه هم د جهر قايل وو حالانکه احناف هغه په خپلو علماو کې حسابوي،لکه تاسو ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره وګورئ (الجواهر المضيئة د عبدالقادر قرشي الحنفي (ج۱ ص۱۸۸) الفوايد البهية في تراجم الحنفية د عبدالحي لکهنوي (صفحه ۱۰۳)،احکام القنطرة في أحکام البسلمة د عبدالحي (ص۲۷۰) پدې کتاب کې وايي:چې په بسم الله باندې جهر کول سنت دي او د رسول الله څخه ددې د ثبوت انکار کول مشکل نه بلکه ناممکن دي،د مالکي مذهب عالم ابن عبدالبر هم پخپل کتاب الانصاف کې د جهر قایل دی او ددې د اثبات لپاره يې ډير دلایل ذکر کړي،او د شافعيانو مذهب خو ددې باره کې مشهور دی،ځکه د فقه شافعي ټول کتابونو کې دا مساله شته،د حنبلي مذهب مشهور عالم ابو القاسم بن منده د بسم الله په جهر ويلو قايل وو لکه حافظ ابن رجب دا خبره د ابن تيميه -رحمه الله- څخه نقل کړې.[۲۸۷]

وس زه دلته د هغه علماو دلایل ذکر کوم چې وايي:بسم الله په خفيه سره لوستل سنت دي او بيا ددې دلايلو رد او حقيت تاسو ته بيانوم: ددوی د ټولو نه مشهور دليل د انس -رضي الله عنه-دا حديث دی چې امام مسلم[۲۸۸] کې نقل کړی هغه وايي:ما د رسول الله،ابو بکر،عمر،او عثمان شاته مونځ کړی نو هغوی به قراءت د الحمدلله نه

---

[۲۸۷] په طبقات الحنابله (ج۱ ص۱۳۰) کې

[۲۸۸] (ج۱ ص۱۷۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شروع کوو او بسم الله به یې نه د قراءت په ابتدا کې لوسته او نه اخیر کې.

الجواب:

۱ـ ددې حدیث سند دارنګه دی:

((حدثنا محمد بن مهران قال نا ولید بن مسلم نا الاوزاعي عن قتادة انه کتب الیه بخبره عن انس))

یعني اوزاعي وایي:دا حدیث ماته قتادة د انس له طرفه لیکلی و،او یاد ساتئ چې قتادة پیدایشي ړوند وو،[۲۸۹] لهذا دا روایت هغه خپله ندی لیکلی بلکې بل چا به ورله لیکلی وي،او هغه کاتب مجهول دی،او دا خبره حافظ بن حجر په (النکت ص۲۹۴) کې کړې ده،او پدې روایت کې د ځانه د اضافه کولو خطره او احتمال هم شته ځکه چا چې دا روایت امام اوزاعي ته رسولی هغه هم مجهول دی،ګویا کې د قتادة او اوزاعي په مابین کې دوه راویان مجهول دي،لهذا دا روایت پدې الفاظو سره صحیح ندی،او قتادة پخپله مدلس دی لکه ابن حجر فرمایي:قتادة مشهور مدلس دی او امام نسایې وغیره هغه ته مدلس ویلي دي.[۲۹۰]

[۲۸۹] ـ تهذیب التهذیب (ج۸ ص۳۵۱) تدریب الراوي (ص ۹۰)

[۲۹۰] په طبقات المدلسین (ص١٦) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابن حبان -رحمه الله- څخه نقل دي[٢٩١] چې قتادة ته يې مدلس ويلي دي او حافظ ابن حجر -رحمه الله- دا د مدلسينو په درېمه طبقه کې شمار کړی دی او دې طبقه کې هغه مدلسين دي چې په سماع باندې تصريح ونکړي يعني (حدثني) يا (سمعت) ونه وايي نو حديث به يې نشي قبلولی،او پدې حديث کې يې هم د سماع تصريح نده کړې لهذا دا د حديث د ضعف دويم سبب شو.

٢ـ دا روايت صرف د انس -رضي الله عنه-څخه نقل دی بل کوم صحابي ورسره نشته او مخکې چې کوم احاديث نقل شول هغه د ډېرو صحابه و نه روايت وو لهذا دا يو روايت د هغې مقابله نشي کولی.

٣ـ که فرض کړو چې دا روايت صحيح دی او عمل پرې وکړو نو بيا خو بسم الله لوستل بالکل ندي پکار نه په جهر سره نه خفيه نو کوم علما چې وايي د سورت فاتحه يا بل سورت په ابتدا کې بسم الله لوستل شته د هغوی لپاره دليل څه دی؟

په صحيح مسلم کې دا روايت په بل لفظ سره موجود دی چې د انس -رضي الله عنه-څخه روايت د ی ((**صلَّيتُ خلفَ رسولَ اللَّهِ، وأبي بَكرٍ ، وعمرَ ، وعثمانَ فلم أسمع أحدًا منْهم يجْهرُ بـ (بسمِ اللَّهِ الرحمن الرحيم)**[٢٩٢]

---

[٢٩١] په تهذيب (ج٨ ص٣٥٥) کې

[٢٩٢] - صحيح سنن النسائي (١٣٥٦١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د رسول الله،ابو بکر،عمر او عثمان شاته مونځ کړی او ما د یو څخه هم بسم الله نده اوریدلې.

ددې حدیث نه جواب:

اگر که ددې سند صحیح دی هیڅ علت پکښ نشته،لیکن ددې دوه مطلبه کیدای شي:

۱ـ د انس -رضي الله عنه-د نه اوریدو څخه د جهر نفي نه لازمیږي ځکه کیداي شي رسول الله پرې جهر کړی وي لیکن هغه نه وي اوریدلی،او کوم روایات چې مخکې تیر شو هغې کې صراحت سره دا خبره وه چې رسول الله جهر کړی وو په بسم الله،نو د انس حدیث نافي دی او د نورو صحابه و حدیث مثبت دی اثبات د جهر کوي او قاعده داده چې مثبت به په نافي باندې مقدم وي.

۲ـ دویم مطلب دادی چې رسول الله بالکل بسم الله ویلې نده نو بیا کوم خلک چې یې خفیه وایي ددوی سره څه دلیل دی،دوی له پکار ده چې بل دلیل وگوري کوم چې د بسم الله د خفیه لوستلو اثبات کوي،حالانکه مونږ سره صریح دلایل موجود دي چې رسول الله په جهر سره بسم الله لوستلې ده،او که منکرین د یو حدیث څخه استدلال وکړي چې هغې کې صحابي ویلي وي چې ما د رسول الله څخه بسم الله اوریدلې ده نو دا به زمونږ لپاره دلیل وي دده لپاره نه.
دغه شان پدې روایت کې نور علتونه هم شته لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ د انس -رضي الله عنه-څخه څلور نور داسې احاديث نقل دي چې صراحت کوي چې رسول الله بسم الله په جهر سره لوستلې ده او دا حديث يې مخالف دی لهذا اعتبار به کثرت لره وي.

۲ـ پدې څلور احاديثو کې يو حديث په بخاري کې دی چې انس -رضي الله عنه-فرمايي:ما د رسول الله نه بسم الله اوريدلې چې اواز به يې پرې اوږد کړ او دا مونځ او عام حالات دواړو ته شامل دی او انس -رضي الله عنه-داسې کيفيت د اوريدو نه بغير هيڅکله نشي بيانولی لهذا د بخاري دا حديث د مسلم د روايت نه بهتر او عمل کول پرې اولی دي.

۳ـ پدې حديث کې د درې خلفاو:ابو بکر،عمر،عثمان مذهب بيان شوی چې هغوی به بسم الله نه ويله حالانکه مخکې دا معلومه شوه چې هغوی به په بسم الله سره جهر کولو،نو دا هم پدې حديث کې يو علت او د ضعف سبب دی.

۴ـ د انس -رضي الله عنه-خپله مذهب هم دا وو چې په بسم الله به يې جهر کولو نو هغه بيا ددې په مخالفت کې څنګه روايت کولی شي؟

او د احنافو په نزد خو دا حديث منسوخ ګرځي،ځکه ددوی اصول دي چې کله راوي د خپل روايت نه خلاف وکړي نو د راوي عمل لره به اعتبار وي،او روايت به يې منسوخ وي ځکه چې ده په روايت باندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمل ځکه ترک کړ چې نسخ يې ورته معلومه وه،لکه دا قاعده د اصول فقه حنفي په مشهور کتاب (نور الانوار ص۷۵۵) کې ذکر شوې ده.
او د محدثینو په نزد هم ددې روایت علت انتهايې ظاهر دی او که صحیح هم ومنلی شي نو بیا به ووایو چې د انس -رضي الله عنه-څخه دوه قسمه احادیث نقل دي اول دا چې په بسم الله يې جهر کړی او دويم دا چې بسم الله يې په خفيه ويلې او د اول عمل لپاره دده خپله فتوى په تایید کې موجود ده لهذا اولني روایت ته تقویت میلاویږي او قابل عمل گرځي.
۵ـ مخکې تیر شو چې معاویة -رضي الله عنه-مونځ وکه خلکو ته او بسم الله يې په پټه ولوسته نو ټولو صحابه و پرې اعتراض وکړ نو دا دلیل دی ددې روایت د معلول کیدو لپاره.
٦ـامام سیوطي څخه نقل دي چې بسم الله باندې د جهر کولو احادیث د تواتر حد ته رسیدلي او دا هم د انس -رضي الله عنه-د روایت د علت لپاره مضبوط دلیل دی.
۷ـ ددې روایت په متن کې اضطراب دی لکه یو روایت کې راځي چې هغوی به بسم الله نه ذکر کوله
بل روایت کې راځي:هغوی به په بسم الله باندې جهر نه کولو
یو بل روایت کې راځي:هغوی به بسم الله نه لوستله.
بل روایت کې راځي:هغوی به بسم الله په جهر سره لوستله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعضې راويان وايي:يعني ما د يو ځخه هم بسم الله نده اوريدلی.
او يو روايت کې راځي چې د انس -رضي الله عنه-ځخه ددې باره کې تپوس وشو نو هغه وفرمايل:زه بوډا شوی يم او خبره رانه هيره شوې.
دا خبره انسان په فکر باندې مجبوروي چې د يو صحابي ځخه مروي روايت کې سخت اختلاف دی بعضې جهر ثابتوي او بعضې نور يې نفي کوي او بعضې نور لا د بسم الله د لوستلو ځخه انکار کوي او ددې اختلاف تطبيق نا ممکن دی لهذا دا د حديث د معلول کيدو قوي سبب دی.
حافظ ابن عبدالبر -رحمه الله- په الانصاف کې فرمايي:دا روايت ددومره اختلاف باوجود محل د استدلال نشي کيداي او ساقط الاعتبار گرځي.
امام سيوطي -رحمه الله- [۲۹۳]دې روايت ته معلول ويلي دي،دغه شان حافظ ابن الصلاح [۲۹۴]ديته معلول ويلي دي او فرمايي:ددې روايت اصل الفاظ دادي: چې ما د رسول الله،ابو بکر،عمر،عثمان ځخه اوريدلي چې مونږ به يې د الحمدلله سره شروع کوو.
او دا د بخاري او مسلم روايت دی باقي روايتونو کې چې راځي چې جهر به يې نه کوو وغيره نو دا د راويانو خپل فهم دی چې د غلطي

---

[۲۹۳] په تدريب الراوي (ص۹۰) کې
[۲۹۴] په مقدمه (ص۴۳) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

احتمال پکښې شته ځکه د الحمدلله څخه د مونځ د شروع کولو دا معنی نده چې هغوی به بسم الله پریخودله یا به یې جهر پرې نه کوو،بلکې مطلب یې دادی چې د بل سورت نه مخکې به یې الحمدلله ویله.

دارنگه دا خبره ابو الفضل العراقي په (التقیید والایضاح ص۱۱۹) او علامه سخاوي په (فتح المغیث ص۹۵) او سیوطي په (تدریب الراوي ص۹) کې بیان کړې ده او ددې نه لاندې خبرې معلومیږي:

۱ـ د انس -رضي الله عنه-څخه منقول احادیثو کې صرف د بخاري او مسلم حدیث صحیح دی چې انس -رضي الله عنه-فرمایي:ما د رسول الله،ابو بکر،عمر،عثمان شاته مونځ کړی او هغوی به مونځ د الحمدلله څخه شروع کوو.

باقي ټول روایات معلول دي او د رواتو ادراج پکښې دی یعني د ځانه یې پکښې د خپل فهم مطابق اضافت کړی دی او دا اتم علت شو.

۲ـ راویانو چې د خپل فهم مطابق کوم الفاظ اضافه کړي هغې له هیڅ اعتبار نشته.

۳ـ د راویان د حدیث په فهم کې خطا شوي دي.

۴ـ د انس -رضي الله عنه-د صحیح روایت څخه صرف دومره معلومیږي چې رسول الله،ابوبکر،عمر،او عثمان به مونځ د فاتحه نه شروع کوو بیا به یې بل سورت ویلو او بسم الله خو د فاتحه ایت دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او امامانو چې پدې حدیث باندې کوم ابواب تړلي دي د هغې نه هم دا خبره معلومیږي لکه امام نسایې پدې حدیث باب تړي ((ددې خبرې بیان چې د بل سورت نه مخکې سورت فاتحه لوستل پکار دي).

او مخکې دا خبره وشوه چې د سورت فاتحه دویم نوم الحمدلله دی نو ددې حدیث معنی داده چې هغوی به مونځ کې اول سورت فاتحه لوستله او بیا بل سورت،او همدا معنی امام شافعي په (کتاب الام ج۱ ص۹۳) کې بیان کړې ده او د امام شافعي دا قول امام ترمذي په ((سنن ج۱ ص۳۴)) کې ذکر کړې ده او هیڅ رد یې پرې ندی کړی. امام بیهقي په (سنن ج۲ ص۵۱) کې،امام حازمي په (کتاب الاعتبار ص۸۱) کې،بغوي په شرح السنة (ج۳ ص۵۵) او نووي په (شرح المهذب ج۳ ص۳۵)،حافظ ابن الصلاح په (مقدمه ص ۴۳) کې ابو الفضل عراقي په (فتح المغیث ج۱ ص۱۰۹) کې،کرماني په (شرح البخاري ج۵ ص۱۱۱)ابن حجر عسقلاني (فتح الباري ج۲ ص۲۲۷) علامه قسطلاني په (ارشاد الساري ج۲ ص۷۲) کې دا معنی بیان کړې.

د لغت په مشهور کتاب (مجمع بحار الانوار ج۳ ص۵۳) کې هم دا معنی موجود ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا ددې حديث څخه د بسم الله د پټ لوستو لپاره استدلال کول صحيح ندي.

دويم دليل د مخالفينو چې استدلال ترې کوي د بسم الله د خفيه لوستلو لپاره((**عن ابن عبد الله بن مغفل قال سمعني ابي وانا في الصلاة اقول بسم الله الرحمن الرحيم فقال لي اي بني محدث اياك والحدث قال ولم ار احدا من اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم كان ابغض اليه الحدث في الاسلام يعني منه قال وقد صليت مع النبي صلى الله عليه وسلم ومع ابي بكر ومع عمر ومع عثمان فلم اسمع احدا منهم يقولها فلا تقلها اذا انت صليت فقل الحمد لله رب العالمين** (سنن الترمذی، کتاب الصلاة)[٢٩٥]

ابن عبدالله بن مغفل څخه روايت دی ما په مونځ کې بسم الله وويله نو زما پلار ماته وويل:ځويه دا بدعت دی او صحابه کرامو به د بدعت سره ډير نفرت لره،او ما د رسول الله،ابو بکر،عمر او عثمان شاته مونځ کړی د يو څخه مې هم بسم الله نده اوريدلی،نو په مونځ کې بسم الله مه وايه بلکې د الحمدلله څخه ابتدا کوه.

الجواب:

١ـ دا روايت ضعيف دی ځکه ددې راوي ابن عبدالله بن مغفل مجهول دی لکه ابن عبدالبر دا خبره کړې هغه وايي:دا راوي د

---

٢٩٥ امام ترمذي په سنن (ج١ ص٣٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدثينو په نزد مجهول دی او د مجهول حديث حجت ندی[۲۹۶]،امام نووي د ابن خزيمة،ابن عبدالبر،خطيب بغدادي څخه نقل کړی دی چې دا راوي مجهول دی[۲۹۷]،حافظ ابن حجر ورته مستور يعني مجهول ويلي دي،[۲۹۸]لهذا دا روايت معتبر ندی،خصوصا د هغه احاديثو مقابله نشي کولی چې ددې برخلاف مخکې ذکر شو.

۲ـ که دا روايت صحيح ثابت شي نو بيا به يې معنی دا وي چې بسم الله لوستل بالکل جايز ندي که خفيه ولوستل شي او که جهرا نو بدعت به وي،ځکه هغه خپل ځوي ته ويلي چې بسم الله مه وايه،او کوم خلک چې ددې حديث څخه استدلال کوي هغوی خو د خفيه لوستلو قايل دي نو دا پدوی باندې هم رد دی.

۳ـ که دا روايت صحيح هم تسليم کړی شي نو معنی به يې دا وي چې عبدالله بن مغفل وايي:ما ندي اوريدلي نو دده نه اوريدل د عدم جهر د بسم الله نفي نه کوي ځکه ده ندي اوريدلي نورو صحابه و خو اوريدلي وو چې رسول الله بسم الله لوستلې ده او جهر يې پرې کړی،او قاعده داده چې کوم راوي سره علم نه وي د هغه خبرې لره به اعتبار نه وي بلکې اعتماد به د هغه چا په خبره وي چې علم ورسره وي.

---

۲۹۶ په الانصاف (ج۱ ص۱۵۹) کې

۲۹۷ په شرح المهذب (ج۳ ص۳۵۵) کې

۲۹۸ په النکت (ص۳۰۲) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنگه د صحیح احادیثو په مقابله کې دده قول لره هیڅ اعتبار نشته،خطیب بغدادي -رحمه الله- فرمایي:ددې روایت راوي عبدالله بن مغفل مجهول دی او که صحیح هم تسلیم کړی شي بیا هم د ابو هریرة -رضي الله عنه-د حدیث مقابله نشي کولی چې د بسم الله د جهر باره کې تیر شوی دی،ځکه عبدالله بن مغفل د وړو صحابه و څخه وو،او ابو هریرة د غټو صحابه وو څخه وو،او رسول الله دا حکم کړی وو چې ماته به په مونځ کې عاقل او غټ عمر والا کسان نژدي ودریږي،نو ابو هریرة به مونځ کې د عبدالله بن مغفل په نسبت ډیر نژدې ودریده،او دا عین ممکنه ده چې ابو هریرة بسم الله اوریدلې ده او عبدالله بن مغفل نده اوریدلې،ځکه ابو هریرة به د رسول الله په احادیثو باندې ډیره توجه کوله د نورو په نسبت.

دریم دلیل ددوی: د تقسیم الصلاة والا حدیث دی چې الله فرمایي:ما مونځ تقسیم کړی خپل او بنده مابین کې کله چې هغه الحمدلله ووایي.

لیکن مخکې دا خبره وشوه چې دا حدیث د بسم الله د لوستو منافي ندی،نو د جهر منافي هم ندی،ځکه ددې حدیث راوي ابو هریرة به خپله بسم الله په جهر سره لوستله او رواي د خپل روایت خلاف عمل څنګه کولی شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله صرف د سورت فاتحه ايت ندى،بلكې د ټولو سورتونو ابتدايې ايت دى،او پدې حديث كى صرف د هغه ايتونو بيان دى چې سورت فاتحه سره خاص دي،او پدې كې د بسم الله د سرا او جهرا لوستلو متعلق هيڅ خبره نشته،او كوم صريح او صحيح احاديث چې مونږ د بسم الله د جهر باره كې ذكر كړل كافي او شافي دي،لهذا د صحيح او صريح احاديثو باوجود ددې قسم احاديثو څخه استدلال كول سينه زوري ده.

الحاصل:سنت طريقه داده چې په جهري مونځونو كې په بسم الله جهر وشي،او په سري مونځ كې سرا ولوستل شي ځكه دا د سورت توبه نه علاوه د هر سورت ابتدايې ايت دى.

او زه اميد كوم چې د حق پرستو لپاره زما دا تحقيق كافي او شافي وي،په اخير كې زه د محمد بن مقدسي -رحمه الله- خبره ذكر كوم چې هغه دې باره كې كتاب هم ليكلى او تاسو يې ملاحظه كړئ،حافظ ابن الملقن په (البدر المنير ص٣٦٣) كې دا خبره نقل كړې:

دا خبره ياده كړه چې د بسم الله متعلق چې څومره احاديث راغلي بيشماره دي،تقريبا ٢١ صحابه كرامو دا احاديث د رسول الله څخه روايت كړي دي،چې بعضې انتهايې صريح او نور په اشارې سره د بسم الله د جهر اثبات كوي،او د بسم الله د پټ لوستلو باره كې هيڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

صریح او صحیح حدیث نشته،د انس -رضي الله عنه-حدیث په څو علتونو باندې مشتمل دی او د عبدالله بن مغفل حدیث خو ضعیف دی،او چا د تقسیم الصلاة والا حدیث نه استدلال کړی دی لیکن دا واضح ندی پدې باب کې.

تنبیه: یوه مشهوره قصه ده چې بعضې خلک یې بیانوي،چې د روم بادشاه قیصر عمر -رضي الله عنه-ته خط راولیږه،چې د ډیر وخت نه زما په سر باندې درد دی نو څه دوا راته راولیږه،نو هغه ورته یوه ټوپۍ ولیږله کله چې یې په سر کړه د سر درد یې ختم شو او کله چې یې ویستله بیرته راغلی،نو هغه تعجب وکه او چې ښه یې ټوپۍ وکتله نو بسم الله پرې لیکل شوې وه.

دا واقعه هیڅ سند نلري،امام رازي[۲۹۹] او شیخ اسماعیل حنفي[۳۰۰] ذکر کړې ده لیکن د تاریخ د کوم کتاب حواله یې نده ورکړې نه یې ورله سند ذکر کړی،او دا واقعه د اردو په کتابونو کې هم موجوده ده لکه (الداء والدواء د نواب صدیق حسن خان ص١٦) ،(فواید ستاریه ص٦٨) (غذاء الارواح د علامه داود راغب ص٣٦) ،اسلامي وظایف د علامه عبدالسلام بستوي (ص٣٦) ،شرعي تعویذات د علامه عبدالقادر حصاري (ص۳۴) وغیرهم.

---

[۲۹۹] تفسیر کبیر (ج۱ ص۱۷۱)

[۳۰۰] په روح البیان (ج۱ ص۹) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې كتابونو كې دا واقعه د اضافت سره موجوده ده چې بادشاه كله دا وليدل نو مسلمان شو،او ددې د رد لپاره دومره كافي ده چې حافظ ابن حجر په (فتح الباري ج۱ ص۴۴) كې ذكر كړي چې قيصر بادشاه د مرگ پورې نه وو مسلمان شوی.

بلكې په صحيح د ابن حبان كې د انس -رضي الله عنه-څخه روايت دی چې رسول الله د روم بادشاه ته خط ليږلی وو چې د اسلام دعوت يې ورته وركړی وو،په جواب كې ورته هغه خط وليكل چې زه مسلمان شوم،ليكن چې رسول الله دا خط ولوسته نو ويې فرمايل: د الله دشمن دروغ وايي دا مسلمان ندی بلكې نصراني دی.[۳۰۱]

[۳۰۱] موار الظمان (ص۳۹۳)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library